

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Knud B. Christoffersen

Skyllebakken

*Frederikssunds
ældste boligkvarter*

Thorsgaard

Knud B. Christoffersen

Skyllebakken

Frederikssunds ældste boligkvarter

Skyllebakken

Frederikssunds ældste boligkvarter

Tekst: © Copyright Knud B. Christoffersen

Tegninger: Jørgen Thomsen, Oskar Larsen, Inger Jensen og Susanne Larsen

Fotos: Museet Færgegaarden, Frederikssund lokalhistoriske Arkiv og
Helmuth Hansens billedsamling
Jan Rasmussen og Knud B. Christoffersen

Grafisk bearbejdning

og trykning: Thorsgaard Trykcenter, 1995

Printed in Denmark

ISBN: 87-89873-09-2

Udgivet af Forlaget Thorsgaard ApS, 3600 Frederikssund,
i samarbejde med Foreningen for Bygnings- og Landskabskultur i Frederikssund
og med støtte af Unibank Danmark, Den Danske Bank, Bikuben, Skov- og Naturstyrelsen,
PFA Byg, ejendomsaktieselskab samt Frederikssund Kommune.

Denne bog er ophavsretsligt beskyttet af Bernerkonventionen.

Alle rettigheder forbeholdes. Bortset fra rimelig brug i forbindelse med private studier, forskning, omtale eller anmeldelser, som er tilladt i henhold til gældende lov om ophavsret, må ingen dele af denne publikation reproducere, fotokopiere, opbevares i elektroniske anlæg eller overføres i nogen form, hverken elektronisk, elektrisk, kemisk, mekanisk, optisk etc. uden forudindhentet tilladelse fra forlaget.

Knud B. Christoffersen

Skyllebakken

Frederikssunds ældste boligkvarter

Forlaget Thorsgaard

i samarbejde med

Foreningen for Bygnings- og Landskabskultur
i Frederikssund

Frederikssund 1995

Indholdsfortegnelse

Forord , ved byplanarkitekt Oskar Larsen	5
Indledning	7
Den ældste historie	9
Skyllebakken i det 19. århundrede	18
Et boligkvarter bliver til	18
Småkårsfolk i småkårshuse	38
Skyllebakken i det 20. århundrede	43
Skibsværftsfolk og gadeidyl	43
De enkelte huse	51
Norden for Skyllebakken	60
Husene, der lå i »vejen«	64
Kildefortegnelse	omslag

Forord

Skal Skyllebakken bevares, og er der i det hele taget noget at bevare? Disse spørgsmål rejser sig uvilkårligt, når man arbejder med en bebyggelse som Skyllebakken.

Sidst i tredserne og ind i halvfjerdsenerne skete der store ændringer i byerne for at skaffe plads til en voksende handel og en stigende trafik. I Frederikssund blev en række gamle købstadshuse på Torvet erstattet af moderne handels- og kontorbygninger, og i Frederiksborggade og Bakkegade måtte gamle byhuse også vige for at skaffe plads til trafikken.

Havde man rejst spørgsmålet på det tidspunkt, er der ingen tvivl om, at et flertal havde talt for at rive en bebyggelse som Skyllebakken ned og bygge nogle tidssvarende boliger. I dag, hvor vi kan betragte resultaterne af denne udvikling, giver mange udtryk for, at byen mistede for meget af sin oprindelig, og mange frederikssundere taler om de forsvundne bygninger, der var samlingssteder for livet i Frederikssund. Man skal ikke bevare alt, men det er vigtigt at have øje for, at de fleste bygninger fortæller en historie om det liv, der har foregået i og omkring dem.

Skyllebakken er en bebyggelse, der fortæller en spændende historie om livet i Frederikssund gennem tiderne, og derfor bør den bevares.

I Skyllebakken er de enkelte huse gennem tiderne blevet bygget så meget om efter beboernes ønsker og behov, så de oprindelige huse ikke findes mere. Men husenes form, placering og gadens forløb er uændret, og ser man gamle billeder fra Skyllebakken, kan man i dag stadig genkende stederne.

Hvordan Skyllebakken skal bevares, er et godt spørgsmål. Skal man forsøge at gennemføre en samlet modernisering af hele bebyggelsen, eller skal man lade udviklingen fortsætte, hvor det er de enkelte husejere, der løbende fornyer bebyggelsen gennem vedligeholdelse og ombygning.

Der er meget, der kan tale for en samlet renovering, så Skyllebakken bliver løftet til det kvalitetsniveau, bebyggelsen fortjener, men det er som om, et sådant samlet indgreb ikke er i overensstemmelse med bebyggelsens baggrund – ånd.

Skyllebakken er opstået ved, at der løbende er bygget hus efter hus, og husene er moderniseret og ombygget af de enkelte

husejere, så Skyllebakken kan betegnes som en selvgroet bebyggelse.

I tidernes morgen skete ombygninger og moderniseringer ud fra et udbredt kendskab til tidens byggeteknik, og udbudet af byggematerialer var begrænsede til de traditionelle materialer som træ, kalk og tegl, så selv om bebyggelsen løbende har ændret sig, bevarede man sammenhængen i bebyggelsen.

I dag er kendskabet til de traditionelle byggetraditioner ikke så udbredt, og udbudet af byggematerialer nu så stort, at det er forvirrende, og resultaterne er desværre også synlige i Skyllebakken og i andre af byens gamle bydele.

Det at bevare gamle bydele og huse kan kun ske, hvis der er en fælles holdning til, hvad det er, man vil bevare, at det ikke bare er et hus, men at det er en del af byens historie, og at de ombygnings- og moderniseringsarbejder, der udføres, skal ske med respekt og kærlighed til den samlede bebyggelse og det enkelte hus.

En måde at sikre Skyllebakken på er at udarbejde en vejledning for, hvorledes bebyggelsen løbende kan moderniseres og fornys og derigennem igen sikre et bredt kendskab til, hvordan man behandler en bebyggelse som Skyllebakken.

Men det vigtigste er, at man som beboer gør sig klart, hvad det er, man vil med sin bebyggelse, og at den kærlighed, som de fleste har til området, udmøntes i et fælles ansvar. På samme måde som de enkelte familier gennem tiderne har kæmpet sig igennem trods trange kår og alligevel har haft overskud til at hjælpe hinanden og udadtil har tegnet et fællesskab.

Oskar Larsen
Byplanarkitekt

Tak

Mange gode kræfter skal til for at få udgivet en bog. Jeg skal derfor rette en tak til Foreningen for Bygnings- og Landskabskultur i Frederikssund. Her blev idéen skabt. Foreningens formand, Laust Clemmensen, har derefter utrættelig arbejdet for at skaffe de fornødne midler. Der skal for venlig imødekommenhed rettes en tak til Skov- og Naturstyrelsen, Unibank, Den Danske Bank, Bikuben, PFA Byg og Frederikssund kommune.

En forfatter har også brug for god hjælp under arbejdet. Først tak til Uffe Mühldorff og Torben Larsen, fordi jeg har måttet bruge en del af det meget store materiale, de har indsamlet til Udesundbys historie. Jeg vil også takke de beboere, der har stået bi med oplysninger og udtalelser. Tak til Museet Færgegaarden og Frederikssund bibliotek for aldrig svigtende interesse og bistand. Tak også til Inger Jensen og Susanne Larsen, teknisk forvaltning, for korttegninger, og endelig en varm tak til Anne Jeppesen, der atter har hjulpet mig med korrekturlæsningen.

Knud B. Christoffersen

Skibsværftet 1918.

(Foto: Johannes Hansen / Helmuth Hansens billedsamling)

Indledning

Skyllebakken er navnet på en lille klynge småhuse i Frederikssund. Bebyggelsen var oprindeligt klart afgrænset af en høj bakke – kaldet Skyllebakken – mod øst og Roskilde Fjord mod vest. I syd stødte bebyggelsen op til købstadens grænse og mod nord til et fæstevænge, der i mange år havde været brugt af købmændene fra Frederikssund. I dag er Skyllebakken en samling småhuse vest for Færgevej, tæt ved fjorden og mod nord afgrænset af et nyere parcelhuskvarter, der meget passende hedder Borgervænget.

Om navnets oprindelse vides intet med sikkerhed, men den enkleste og bedste forklaring er vel nok den bakke, som vandet fra fjorden skyllede ind på. I dag er dette svært at se, da bakken for en stor del er gravet bort, og arealet neden for bakken i mange omgange er blevet udvidet dels ved inddæmning, dels ved opfyldning ud i fjorden.

Området blev bebygget over en lang årrække. De første huse blev opført før udskiftningen af landsbyen Udesundby i 1782, hvortil arealet oprindeligt hørte. Noget særligt attraktivt sted var det ikke. Ingen tillagde det større værdi. Den nære beliggenhed ved fjorden medførte problemer med vandstanden under stormvej, og ikke så få gange berettes det, at haver og huse blev oversvømmet. Det var den voksende købstad, der ikke ejede jorder og derfor manglede udvidelsesmuligheder, der her ved Skyllebakken fik skaffet lidt plads til nogle få indbyggere.

Da udskiftningen gennemførtes, blev stedet tilsyneladende uden protester fra bøn-

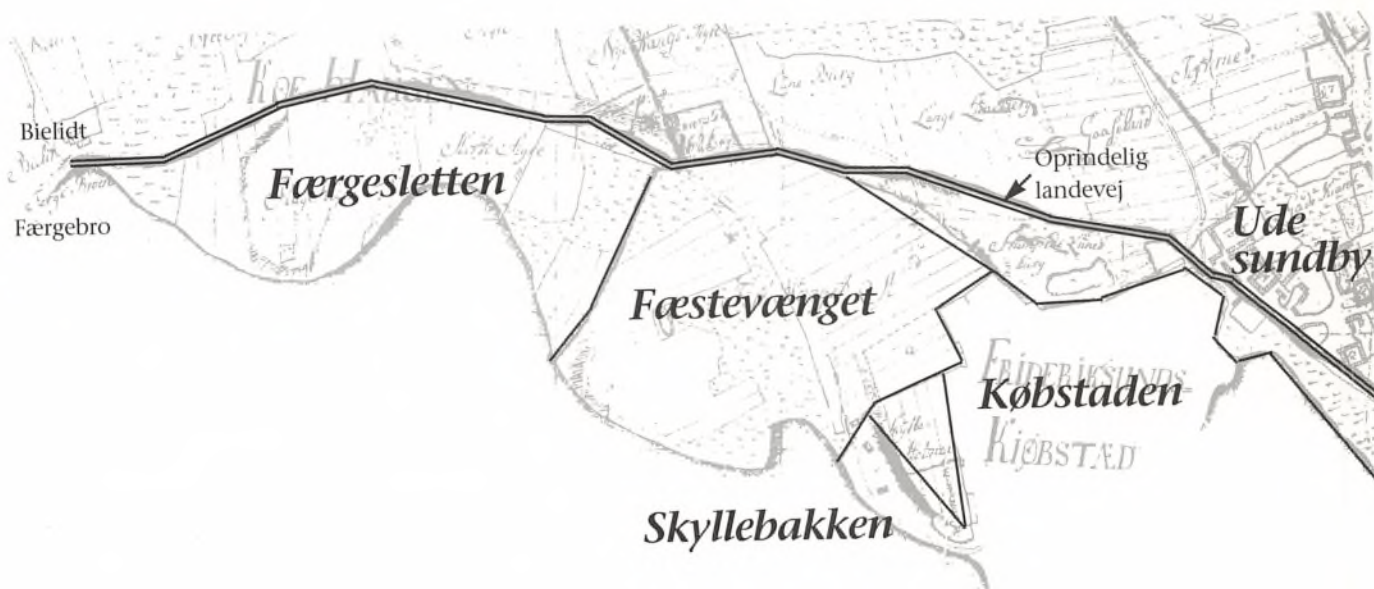
derne, der ellers ikke uden videre afgav jord til købmændene, henlagt til købmand Jørgen Smiths købmandsgård, uden at han af den grund blev sat i hartkorn af arealet. Muligvis har han kunnet henvise til arealets lidt egnethed som landbrugsjord – eller direkte, at jorden var værdiløs.

At Skyllebakken var et sted, der i folks bevidsthed var et særligt kvarter, fremgår af kildematerialet. I langt højere grad end alle andre steder i Frederikssund og landsbyen Udesundby benyttes Skyllebakken som stedsangivelse. Boede man i et af skyllebakkehusene, blev dette brugt som adresse, mens man normalt ikke angav sted, når personer blev nævnt i den ene eller anden sammenhæng. Der er heller ingen tvivl om, at beboerne meget tidligt selv var bevidst om, at de som skyllebakkebeboere var noget for sig selv. Der var også en fælles bevidsthed og et særligt sammenhold mellem beboerne i det lille kvarter.

Juridisk set var Skyllebakken i mange år også noget for sig selv. Det var en del af landsbyen Udesundby og som sådan underlagt amtmanden i Hillerød. Først i 1833 blev landsbyen underlagt Frederikssund byfogeds jurisdiktion. I henseende til skole- og fattigvæsen var beboerne tilknyttet Udesundby. I 1868 blev Skyllebakken – sammen med landsbyen Udesundby – indlemmet i købstaden.

Det er denne lille bebyggelse, hvis historie her skal fortælles.

Udsnit af udskiftningskortet med Skillebakken og Fæstevænget 1782. Arealet mellem Fæstevænget og Bielidt er det, der kort forinden blev kaldt Færgesletten (Matrikeldirektoratet).

Den ældste historie

Lad os begynde med at betragte et udsnit af *udskiftningskortet fra 1782*. Her ser vi Skylleholmen, hvis sydlige del er angivet som et ejendomsvænge. Neden for Skyllebakken/holmen – ud mod fjorden – ses aftegnet tre småhuse. Nord for Skylleholmen ses en omgærdet mark, kaldet *Fæste-Vænget*. Det er på kortet mærket med et »A«, der i tekstanmærkningerne er forklaret med: »Et Vænge som er fæstet til en Borger i Frederikssund«. Ved siden af er et jordstykke mærket med »a«. Det forklares med: »Et lidet stykke Ejendomsjord, som tilhører en af fornævnte Byes Borgere«.

Der har været rejst tvivl om dette korts korrekthed, eller sagt på en anden måde: Det har været irriterende, da de skriftlige kilder tilsyneladende ikke bekræftede kortets oplysninger. Arne Sundbo, der skrev *Slangerups og Frederikssunds historie* i 1930'erne, var meget i tvivl om, hvorledes han skulle forholde sig til det ellers udmærkede kort, fordi han ikke fandt skriftlige kilder, der bekræftede husernes eksistens, eller – hvis kortet talte sandt – da om det var beboelseshuse. »Allerede inden *Udskiftningen 1782* var der, som det fremgaar af *Udskiftningskortet*, »bag Skyllebakken« opført de to første Skyllebakkehuse (Matr. Nr. 51-53 og 56-57), der byggedes på *Færgevejens østlige Side*, som det synes til *Købmændenes Karle*. I *Langes Vænge* havde han et Hus tæt indenfor *Indkørselen til Vænget*. Senere er *Vejen* flyttet fra *Stranden* op på *Bakken*, saa den nu gaar Øst om *Husene*. Disse nævnes aldrig, heller ikke i *Folketællingerne* eller *Kirkebogen*, og flere end to var der vist ikke før *Branden 1805*. I *Matriklen* blev *Skyllebakkehuse*ne overhovedet ikke optaget før den *nugældende Matrikel af 1844*. Ingen har tillagt denne *Stump Strandbred* nogen *Værdi*. Den hørte ligesom *Skyllebakken* officielt til *Udesundby* indtil den store *Indlemmelse 1867*.« (Sundbo 1, s. 310). Et andet sted skriver Arne Sundbo: »Disse Huse, hvori man har villet se et ældre *Fiskerleje*, opstod kort efter *Aar 1800*, rimeligvis efter *Branden 1805*, ved, at de *Frederikssund Købmænd* anviste deres gifte *Karle Bopæl* der »paa *Strandkanten bag Skyllebakken*«, som det hed.« (Sundbo 2, s. 86). Da Sundbo havde sendt sit manuskript til bogtrykkeren, opdagede han, at husene ved Skyllebakken måske alligevel var ældre, end han først havde antaget, thi i de tilføjede »*Rettelser*« i bind 2 skrev han, at i hvert fald et af husene var beboet i 1781, da

han havde fundet et sted i kirkebogen, hvor der angives en mand, der havde barnedåb, og som boede »ved Skyllebakken«.

I 1986, da jeg udgav »*Købstanden Frederikssunds historie*« bd. 1, var jeg af samme opfattelse som Arne Sundbo, idet jeg om Skyllebakken skrev: »I århundredets begyndelse opstod et nyt beboelseskvarter neden for den store *bakkeskråning tæt ved og vest for købstanden*. *Vejen til færgeren gik gennem bebyggelsen*. *Begyndelsen til dette kvarter var gjort allerede før 1780 med en enkelt eller måske to beboelseshuse*.« (s. 93). Der hersker med andre ord en del usikkerhed, som vi må prøve at få klaring over.

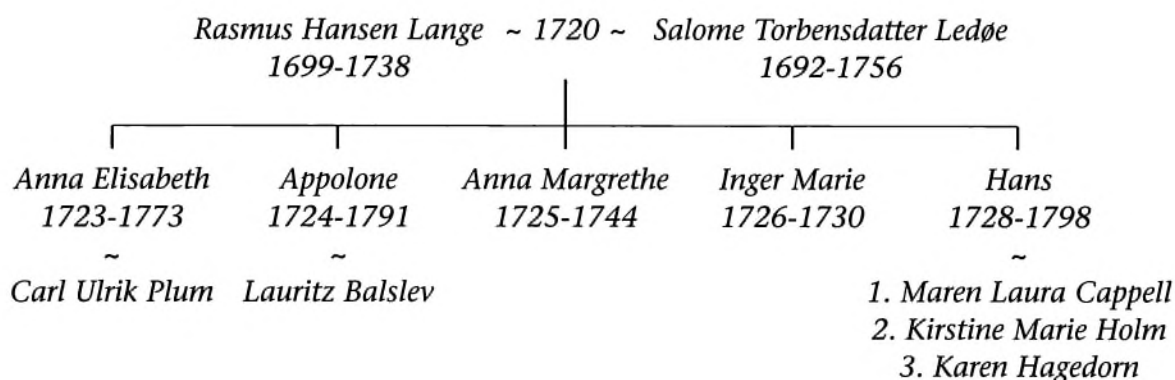
Lad os da i første omgang gå ud fra, at kortet taler sandt, og at der på dette tidspunkt lå tre huse på stedet, selv om vi – ligesom Sundbo – må fastholde, at kortet i sig selv ikke er noget bevis.

Det første spørgsmål, som vi ønsker at finde svar på, er naturligvis, hvornår det første hus blev bygget ved Skyllebakken. Herefter af hvem og hvorfor der blev bygget her. For at få rede på dette er det nødvendigt at gå tilbage i Frederikssunds historie.

Vi skal tilbage til begyndelsen af det 18. århundrede. I 1719 overtog den 20 år gamle *købmand Rasmus Hansen Lange*, søn af en rådmand fra Roskilde, en af de få købmændsgårde, der dengang fandtes i Frederikssund. Frederikssund var på dette tidspunkt en lille by, der bestod af 5 gårde og 4 huse med ca. 60 indbyggere. Den lille by havde i kraft af sit tilhørsforhold til Slangerup købstadslignende rettigheder. Gården, han flyttede ind i som ejer i 1719, var den største af byens gårde. Det var den gamle *Toldergård*, som *Mogens Ibsen* havde opført omkring 1652. *Rasmus Lange* var en meget initiativrig mand med hovedet fuld af mangeartede projekter. Foruden en vis velstand fra forældrenes side havde han gode evner og var måske også god til at få noget igennem hos de højere myndigheder. Mange af hans projekter blev sat i gang, men, som vi skal se, faldt de ikke alle lige heldigt ud.

Året efter *Rasmus Hansen Lange* havde fået fod under eget bord, giftede han sig med en præstedatter fra *Ledøje*, *Salome Torbensdatter*. De fik fra 1723 til 1728 fem børn, fire døtre og en søn. Den ældste var datteren *Anna Elisabeth* og den yngste sønnen *Hans*. Det var disse to børn, der senere skulle fortsætte faderens aktiviteter.

Slægtstavle

I 1722 fik han privilegie på krohold ved fær- gestedet til Horns Herred. Her opførte han kort efter *Herbergerhuset Bie-lidt*, »der for de Reisende er saa højt fornøden, som derved i Storm og Uvejr kan søge Ly og Læ, naar de hele og halve Dage, kortere eller længere Tid maa bie efter Prammen, forinden de kan blive transporteret«, som det senere hed. Dette projekt skulle han dog komme til at fortryde. Det vender vi tilbage til om lidt.

I 1726 fik han arvefæsteskøde (i realiteten ejendomsret) på et areal af Udesundby Overdrev. Det var et stykke jord på 96 x 170 alen, altså 16.320 □ alen, dvs. 6.430 m², hvoraf en del af den ene side lå ud til købstadsgaden, der hvor Frederikssundcenteret og Rådhus- kroen ligger i dag. Det var hans agt at opføre en købstadsgård på stedet, skrev han i sin ansøgning. Regimentskrivern E. Torm under- støttede ansøgningen, da det ville skæppe »tie dobbelt« mere i kongens kasse, end hvis bønderne fik lov til at beholde det. Han skrev desuden – måske med gengivelse af Langes egne ord: »Da det er vist, at Byen er liden, og ingen Plads udi dend at bygge paa, formedelst Stranden, som tit er saa høy, at ved Storm Høy Vande gaar op i Byen.« Da papirerne var i orden, opførte Rasmus Lange en lille gård, der i 1736 blev beskrevet som et 12 fags hus til gaden, indrettet til stue, kammer, krostue og porthus, loft overalt og med stråtag. Her- til kom en sidebygning på 4 fag, der var ind- rettet til stald. Det nye areal, som Lange kaldte sit *ejendomsvænge* blev brugt til lidt agerbrug, mens bygningerne blev lejet ud til skomager Morten Svendsen. I 1740 blev de efter Rasmus Langes død solgt til præsten Isach Grundtvig.

Året efter han havde fået overdraget ejen- domsvængten, fik han den 6. september 1728

privilegie på farverivirksomhed »på en Dis- tance ungefær af to Miil i Horns Herred«. Herefter var han så både købmand, værts- husholder, landmand, privilegeret kromand og ditto farver. Den gamle toldergård, hvor han selv boede, lå på den grund, der i dag er Havnegade 10 og 12. Den rummede mange funktioner: Købmandsgård, brændevins- brænderi, hestemølle, værtshus og farveri.

Lange havde bygget udlejningshuse, før han opførte gården ved ejendomsvængten, idet han midt i 1720erne havde bygget i hvert fald to mindre huse – bl.a. et syd for den gamle toldergård med plads til to fami- ller og et andet lille hus ved farveriet, som i 1734 blev lejet ud til Isach Grundtvig. Der var hårdt brug for småhuse i Frederikssund, da byen manglede håndværkere, men selv interesserede håndværksfolk kunne ikke få byggegrunde, så de kunne slå sig ned i den meget lille »købstad«, der gerne ville være meget større. Rasmus Lange gjorde således –

*Krostedet Bilidt.
Maleri af J. Neuhausen,
ca. 1805.
(Teaterhistorisk Museum)*

mere end nogen anden – en stor indsats for at afbøde denne mangel.

Rasmus Langes projekt med »Herbergerhuset Bielidt« ved Sundby Færgested, som han havde fået mod at betale 5 rd til rytterkassen om året, blev som nævnt ingen succes. Der var ikke noget i vejen med huset. Han havde »saaledes indrettet det, at alle der har seet det, har syntes vel derom, dog ham til liden Fordeel, men før til Skade, Fortræd og Viderværdighed, idet han først fast ikke har kundet faa noget Menneske at bo derudi, fordi det ligger ved den øde Strand langt fra By og Folk, og omend han har haft nogen at boe derudi, har de dog kun bleven kort derved, i hvorved de har siddet deri for billig og mindre Leye end han har kundet holde Bygningen vedlige for, saa at Næringen har ingen Tiid kundet tiltage, og han har altid maattet til-sætte.« Vi skal huske, at vi befinder os i landsbyfællesskabets tid, hvor alene tanken om at bo langt fra naboer og venner kunne ryste enhver. Men en ulykke kommer sjældent alene.

Den 31. juli 1726 blev Bilidts beboer Eskild Nielsen Lindholm, »da han med sine 6 umyndige Børn ene var tilstede i Huset ... ihjelstukken af en Soldat, som mordeligen overfaldt ham og gav ham tre Stik«. Havde folk før vægret sig mod at bosætte sig ved færgestedet, så var det herefter nærmest en umulighed. Foruden huset havde Rasmus Lange nu en enke og seks uforsørgede børn »til Besvær og Last«. Han overvejede at rive huset ned igen, men søgte i stedet om at fæste et stykke jord for at »opbygge endnu 2 a 3 smaa Huse ved Stranden, straks udi nær-værelse af dette Huus, hvor ... han kunde faa boende nogle Fiskere eller andre fattige Folk som ernærer af Stranden, paa det at de, som maatte komme til at bo i det allerede opbygte og større Hus, kunne have nogen om sig, og det ikke mere for dem skulle være saa ensomt og farligt«.

Foruden fiskeri kunne disse ernære sig ved lidt kvæg- og fåreavl, skrev Lange i ansøgningen. Da arealerne omkring Bilidt var landsbyjord, kunne selv en kongelig tilladelse gøre bønderne vrede, hvis de fik frataget jord. Amtmanden Frederik von Gram blev derfor bedt om at undersøge mulighederne, før der blev taget stilling til ansøgningen.

Inden sagen blev forelagt ryttersessionen, den myndighed, der havde den besluttende kompetence i disse sager, havde Lange fortrudt sit oprindelige ønske om at bygge 2 a 3 småhuse og meddelt amtmanden, Frederik von Gram, at »han agter ikke at opbygge mer end som eet Hus af 9 a 10 fag Bondebyg-

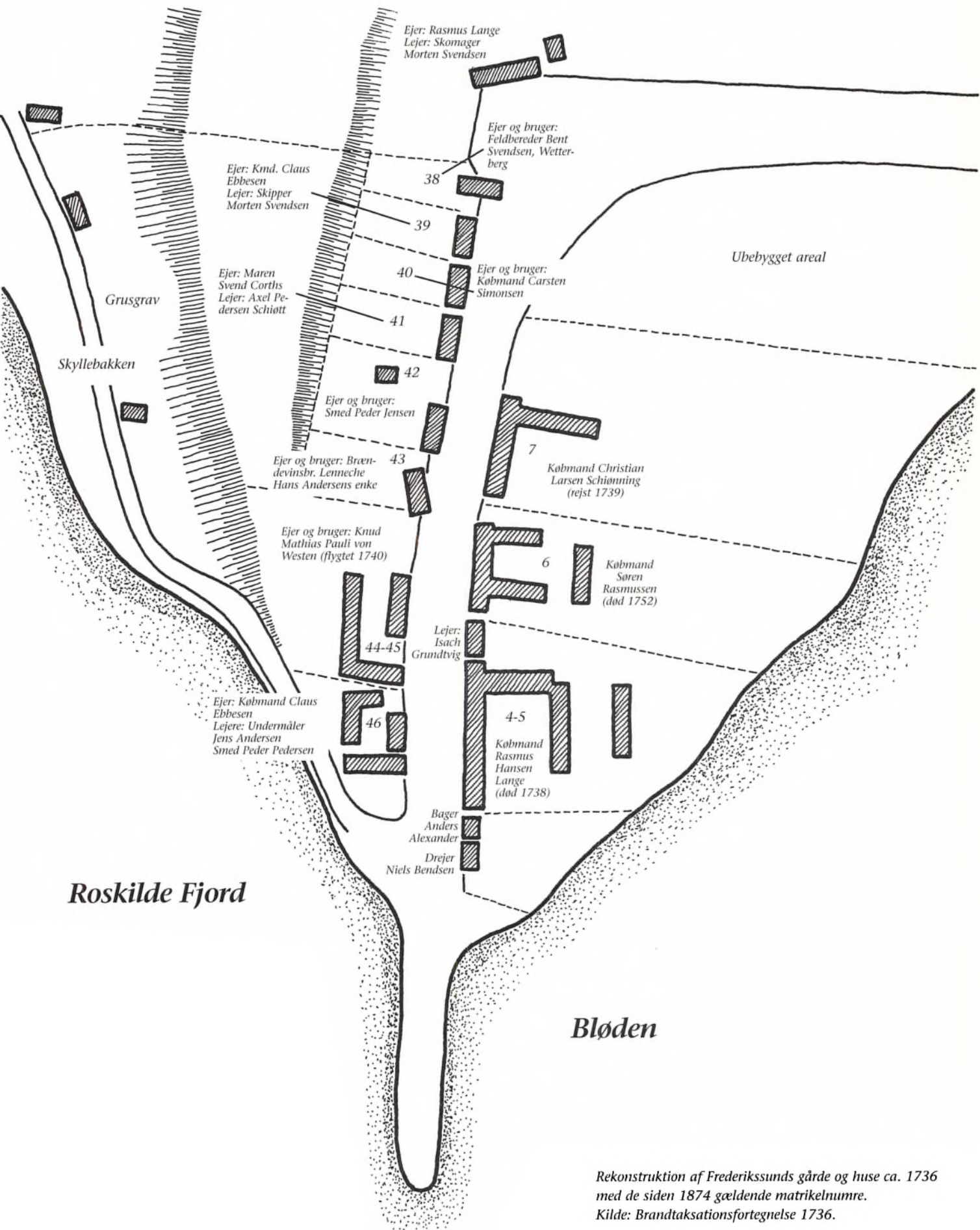
ning«. Det areal, som Lange anmodede om at få i fæste, lå »ved Stranden på den venstre Side af Landevejen, hvor man kører til Færgestedet«. Her lå »nogle høje Sandbakker med en liden Slet imellem, tilsammen kaldet Færgesletten«.

Året efter fik han tilladelsen, idet amtmanden sammen med bønderne fra Udesundby havde udset et stykke jord, »hvilket Udesundby Mænd til ham har overdraget imod at han sætter et forsvarligt Stengierde fra det gamle Leedsted til Stranden imellem deres Vang og det ham forundte Jord«. Det pågældende stykke jord »begyndes ved Milepælen i det gamle Leedsted, og efter en høj Bøg i Jerles Skou, hvilket stykke Jord Hr. Rasmus vil reservere sig til at indelukke med Stengærder fra det gamle Dige af ned til Stranden, som er 2 Skifter Gierde for hver Mand, ligeledes at holde Stænget i Stranden i god Stand«. Prisen for fæstevænget var 5 rd om året til rytterkassen. Her på Færgesletten fik han i fæstebrevet lov til at opføre et hus på 9 til 10 fag, men det er et spørgsmål, om han også fik bygget, hvad han fik tilladelse til.

Der er ikke tvivl om, at landevejen dengang var det vejstykke, der i dag er Lundevej og dennes fortsættelse på Færgevej til Bilidt. Meget tyder også på, at det gamle ledsted til det gamle overdrev lå ved Lundevejs udmunding i Færgevej. Herfra blev der i årene herefter lagt et stendige ned til fjorden, sådan som vi ser det på udskiftningskortet fra 1782.

Det, der kan undre, er imidlertid, at vi intetsteds kan finde bare antydninger af byggeri i nærheden af Bilidt. I så fald løste det ikke hans problem med det øde krosted, som ingen ville bo i. Det er der også noget, der tyder på, for i 1729 finder vi en klage til amtmand Gram fra en mand, der var bekymret for de rejsende ved færgestedet, fordi Rasmus Lange »selvraadigen ... har tilspigret Husets Døre og Vinduer«, og derved »udsat de nødtørftige reisende Mennesker og Bæster udi Vinterens Tider for at krepere på den slette Mark«. (Holger Munk, s. 134). At Rasmus Lange ikke kunne gøre for, at ingen ville bo og virke i hans kro, ved vi, da han jo allerede med ansøgningen i 1726 havde gjort noget for at løse problemet, men på den anden side ser det heller ikke ud til, at han opfyldte løftet om at bygge et nyt hus ved færgestedet. En anden mulighed for at få liv i huset var at opnå ret til at brygge øl og brændevin i Bilidt. Denne ret fik Rasmus Lange i 1732, men han fik tilsyneladende aldrig løst problemet, da der i skiftet efter hans død i 1738 står, at Bilidt var »Enken mere til Byrde end til Fordeel og bygget på

Rasmus Hansen Lange
1732

Rekonstruktion af Frederikssunds gårde og huse ca. 1736 med de siden 1874 gældende matrikelnumre.
Kilde: Brandtaksationsfortegnelse 1736.

ufri Jord«, hvorfor krostedet skønnedes at være næsten værdiløst. Vi skal helt frem til begyndelsen af 1740erne, før vi finder beboere i Bilidt. *Der er altså intet, der tyder på, at Lange fik bygget de ønskede småhuse ved Bilidt.* Der er hverken i de skriftlige kilder eller på de senere kort spor af et eller flere huse i nærheden af krostedet, men det udelukker jo ikke, at de blev bygget et andet sted. *For bygget blev der.* Det fremgår tydeligt af kirkebogen. I 1732 fik soldat Morten Jensen, gift med Anne Olufsdatter, »Stat i Vejen«, døbt sønnen Ole. Samme år døbt en søn af Poul Nielsen, der var »Husmand i Langes Hus ved Færgeleddet«, og i 1735 nævnes en Peder Holgersen, »Stat i Vejen«, der fik en datter Anna Barbara døbt.

Der var altså blevet bygget ved indkørslen til fæstevænget. Der var i hvert fald bygget to huse, hvortil kom et hus i selve vænget. Men hvor, sådan mere præcist?

I 1738 brændte Rasmus Langes gård i Frederikssund. Ulykken medførte også døden for Rasmus Lange, der vistnok fik et hjerteslag, da han opdagede, at gården brændte. Den foretagsomme mands livsværk endte således tragisk, men enken Salome Lidø tog straks opgaven op med at fortsætte sin afdøde mands mange aktiviteter, dels ved egen drift, dels ved at overdrage dele deraf til familien.

Datteren Anna Elisabeth fik fæsteretten til Færgesletten samt kgl. bevilling til at drive farveriet i 1740. Langes enke genopførte købmandsgården i 1743. Svigersønnen Carl Plum overtog farverprivilegiet i 1746 og fortsatte virksomheden indtil 1750, da han døde. Rasmus Langes søn, Hans Rasmussen Lange, overtog farvergården i 1751. Moderen døde i 1756, og efter hende arvede han den genopførte købmandsgård, men farvergården fik han først som ejendom i 1772.

For en historiker er et dødsfald ikke altid det værste, da vi – som regel i hvert fald – får nyt kildemateriale i hænde. I skiftet efter Rasmus Lange omtales »tvende smaa Huse ved Færgesletten«, der ligesom Bilidt var beliggende på »ufri« jord, dvs. kongens ejendom, og som derfor ansattes til en meget ringe værdi.

I 1740 fik datteren Anna Elisabeth Rasmusdatter, gift 1744 med købmand Carl Plum, ret til at overtage fæstevænget *Færge-sletten*, »med et derved opbyggt Hus, hvoraf svares årligt 5 rd, som Moderen Madam Salome Lange til hende afstaar«. Det blev efter indgåelse af ægteskabet overtaget af svigersønnen Carl Plum. I skøde- og panteprotokollen finder vi følgende i januar 1745: »Jeg underskrevne Salome afg. Rasmus Hansen

Langes Efterleverske ... sælger, skøder og aldeles afhænder til min kære Svigersøn Hr. Carl Plum ... for det 5te et lidet Vænge på 14 Skæpper Sæd, beliggende mellem Skiøllebacken og Lundebjerg, i den Stand det nu er indhegnet og forefindes. For det 6. et lidet Hus ved Færgestedet beliggende, Bielit kaldet, ligesom det nu forefindes med al sin Mur og naggelfaste Indretning, som dertil med rette henhører. For det 7. 3de små Lejevaaninger kaldet Stat i Vejen, beliggende ved Indkørslen af det Vænge, som jeg af hans Majestæt i fæste haver, samt fornævnte Vænge som han og Arvinger også overdrages til Brug og Benyttelse på min Livstid.« Carl Plum døde – som sagt – i 1750.

De tre »smaa Lejevaaninger kaldet Stat i Vejen«, som var beliggende ved indkørslen til fæstevænget, kan ikke være andet end de første Skyllebakkehuse. Ganske vist er det ikke umiddelbart forståeligt, når der står, at husene lå »ved Indkørslen til« Færgesletten, men da Langes adgangsvej til fæstejorden »Færgesletten« begyndte ved Skyllebakken, og da han ikke har kunnet bygge på bøndernes jord, må der blot være tale om en lidt lang »tilkørsel«. Man kunne måske forestille sig, at han havde bygget lige inden for sit gærde ved det gamle ledsted – altså ved Lundevejs udmunding i Færgevej – hvor vi har konkret kendskab til et hus kaldet Stat-i-vejen (nedrevet i 1935), men da vi har sikre beviser på, at dette hus først blev bygget i 1785, kan det ikke være tilfældet. Hvorfor skulle Rasmus Lange da også have bygget på et øde sted – nemlig midtvejs mellem Bilidt og byen, da hele projektet jo gik ud på at undgå at bygge huse langt fra naboer. Han har givet ikke villet gentage fiaskoen med Bilidt. (Først i 1752 lykkedes det Hans Rasmussen Lange at komme af med Bilidt, da han solgte det til Anders Hansen Rugaard.)

Den i første omgang lidt upræcise stedsangivelse blev kort efter mere forståelig, da Carl Plum i 1746 mageskiftede Færgesletten med bønderne i Udesundby, så han fik det syd for liggende areal, hvorved han fik sammenlagt ejendomsvænget med fæstevænget og lejevåningerne ved Skyllebakken. Hertil kom den praktiske del af sagen, idet han fik en langt mindre afstand fra byen til sin jord. Det gamle stengærde kunne fortsat bruges. Mens det tidligere havde udgjort Færgeslettens sydgrænse, blev det nu fæstevængets nordgrænse. De tre lejevåninger lå herefter umiddelbart ved det nye fæstevænges indkørsel, men det var vænget, der kom til husene – ikke omvendt.

I denne antagelse bekræftes man kun yderligere, hvis vi fortsætter læsningen i

Carl Plum
1733

pante- og skødeprotokollen, hvor stedets videre skæbne kan følges. Carl Plums enke, Anna Elisabeth, solgte i sommeren 1750 samme herligheder »til min elskelige Broder Hans Rasmussen Lange«. Teksten er næsten den samme som i 1745: »For det 7. et lidet Vænge på 14 Skæpper Udsæd, beliggende mellem Skiølle Backen og Lundebierg i den Stand det nu med Indhegning forefindes ... Ligeledes 2de Lejevaaninger kaldet Statt i Vejen, der er beliggende i et Vænge, som sorterer under Rytter Cassen.«

I 1765 søgte broderen at få fæstebrevet udskiftet med et arvefæstebrev. I en anmodning til kongen beskriver han vænget på denne måde: »meget skuffelig, bestaaende af Sand og Smaasten, hvilket med store Omkostninger, dels af mine Formænd, og meget mere af mig selv er indhegnet med Stengærde. Da nævnte Stykke Overdrevsjord, som nu er indhegnet, er beliggende mellem Frederikssund og Stranden, hvor Vejen gaar igennem til Færgen, behøver et meget nødvendigt Tilsyn med Ledenes Lukning og anden Ufred at opføre een Bygning, jeg vil opføre paa egen Bekostning.« Fra højere sted var man sindet at give Lange ejendomsret til jorden, men tilsyneladende var prisen efter Langes mening for høj, for der kom ikke noget ud af det i denne omgang – heller ikke med det påtænkte hus. I stedet solgte han i 1767 sine ejendomme i Frederikssund og flyttede til Sandviggård ved Hillerød. Køberen var kaptajn Henrik Fæster fra Hillerød, der købte herlighederne til sønnen købmand J.J. Fæster. Foruden købmansgården fulgte Langes gamle ejendomsvænge i købstadsgaden, der blev beskrevet således: »Et Ejendomsvænge på omtrent 2 Tønder Udsæd, hvoraf svares aarligt Grundskat til Rytter Cassen 6 Mk danske.« Fæstevænget beskrives denne gang således: »Et Fæstevænge af omtrent 20 Tønder Udsæd foruden Engbund og en derudi værende Fiske Park, hvilket Vænge for størstedelen findes indhegnet med Stengærder og svares af samme for nuværende aarligt 5 Rd. til Rytter Cassen, men Køberen Hr. Kaptajn Fæster besørger selv eget Navn og paa egen Bekostning det derpaa behøvede Fæstebrev. Ligeledes følger og med dette Vænge et derved opbygget Vængehus.«

Her skal vi bemærke, at de to stat-i-vejs huse ikke nævnes, og vi må formode, at de var solgt eller overdraget til andre på en eller anden måde. De findes ikke nævnt i skødeprotokollen.

Da landsbyen skulle udskiftes i 1782, blev »Skylleholmen« – som sagt – tillagt købmand Jørgen Smith. Her i denne overdragelse skal vi nok ikke henregne den nedenfor liggende

strandbred. Det er der intet, der tyder på. Han havde i 1771 købt Niels Øgaards ejendom i købstaden, nuværende matrikel 44 og 45 (det nuværende Prima med parkeringsplads). Forstranden fandt ingen – tilsyneladende – grund til at gøre krav på. Denne, i grunden værdiløse jord, blev et stykke ingenmandsland. Udskiftningspapirerne, som er bevaret, giver desværre ingen oplysninger om Skyllebakkehusene, der formentlig har været anset for at være landsbyen Udesundby uvedkommende. Her kunne man så i en årrække købe og sælge jord, dog uden at kunne få skøde på den. Det gjorde heller ikke noget, blot »ejendomsretten« blev respekteret.

Fæstevænget blev derefter drevet af købmand Fæster, indtil han i 1787 tilbage-solgte købmansgården med vænger og huse i Frederikssund til Hans Rasmussen Lange, der ønskede at vende tilbage til Frederikssund. Lange fik atter vænget i fæste, men en fornyet anmodning om at få vænget i arvefæste kom til at volde problemer.

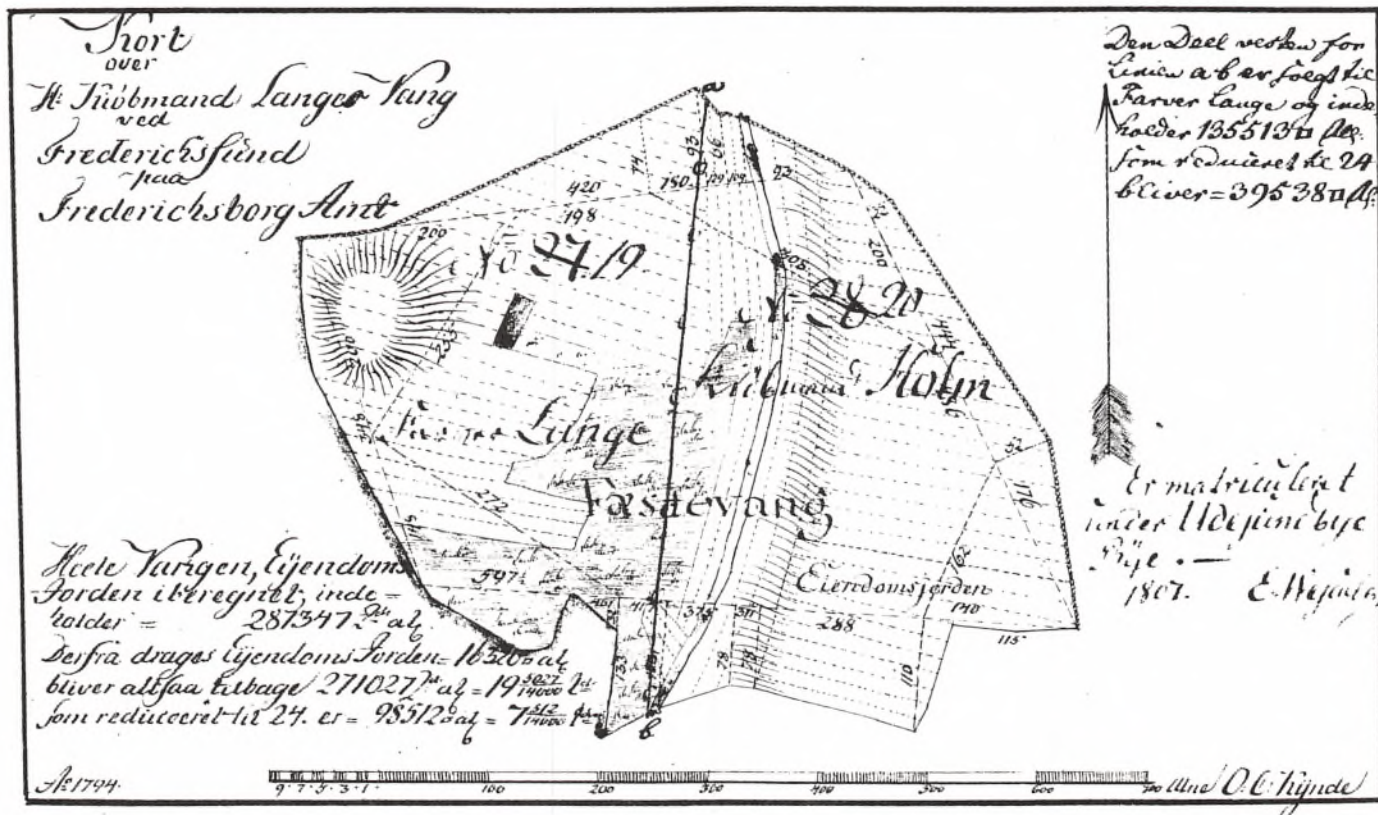
Det hang sammen med, at Frederikssund stadig manglede udvidelsesmuligheder. Byens eligerede borgere (byens formænd) forsøgte derfor at få inddraget en eller flere af Udesundbys gårde i købstadsjorden. Amtmanden var tilsyneladende villig hertil og foreslog, at en eller to af de gårde, som købmændene havde fæstet, blev inddraget til formålet. Men ingen af købmændene ville afstå deres gårde til det fælles bedste. De var enige om, at det skulle være en af bøndergårdene, eller, hvis det ikke var muligt, så Langes fæstevænge. Man må formode, at byens store købmænd havde problemer med venskaberne på den tid. Amtmanden ville ikke blande sig i købmændenes indbyrdes stridigheder og afslog at gå ind på nogen af forslagene, hvorefter det hele endte med ingenting.

Endelig, da købstadsudvidelsen var opgivet, fik Hans Rasmussen Lange i 1795 opfyldt sit ønske om at udskifte fæstebrevet med et arvefæsteskode på fæstevænget. Det var sammen med ejendomsvænget på 20 1/2 td. land (287.346 kvadratalen). Allerede året efter blev vænget delt i to halvdele, idet Hans Rasmussen Lange overlod den ene del til sin søn, farver Jørgen Lange, og den anden halvdel til købmand Hans Schade Holm, som havde købt Langes købmansgård, mens farver Jørgen Lange beholdt den nord for liggende farvergård. Hans Rasmussen Lange døde i 1798.

De to lejevåninger under Skyllebakken var – som omtalt – afhændet på en eller anden måde, men Vængehuset fulgte ejerska-

J. J. Fæster
1777

Kort over
købmand
Hans Rasmussen Langes
fæstevænge
1794

bet af fæstevæng, og det vil her sige Hans Schade Holm.

Jørgen Lange var så den, der skulle videreføre familien Langes slægt og aktiviteter i Frederikssund. Den del af jorden, han havde »mistet« til Hans Schade Holm, blev erstattet i 1802, da han erhvervede en større parcel af Strandgården, der lå nord for fæstevæng – ud mod stranden – altså den gamle Færgeslette, som hans farfar havde haft i fæste. I handelen indgik møllesvend Johan Thuesens lille husmandshus, det senere såkaldte Stat-i-vejshus, som var opført i 1785 af færgemanden Zacharias Artman. På denne måde, som Jørgen Lange er et eksempel på, fik enkelte af købmændene opfyldt deres behov for landbrugsjord, mens købstaden fortsat havde vanskeligheder med at skaffe jord og byggepladser – især til håndværkere og tjenestefolk.

Vi skal tilbage til Skylleholmen, som købmand Jørgen Smith erhvervede i 1782 uden nærmere betingelser. Hverken Skylleholmen eller den nedenfor liggende Skyllebakke blev sat i hartkorn, hvorfor den egentlige ejendomsret til jordstykket længe var uafklaret. Jørgen Smith døde i 1804, og i 1815 blev hans gård (matr. 44-45) købt af Frederikssunds første byfoged, Knud von Hadeln, der var blevet udnævnt i 1809. Da han rejste fra byen i 1831 for at overtage et nyt byfogedembede, solgte han gården til apoteker Ivar Brinck Seidelin. I 1839, da matriklen skulle gøres færdig, blev man klar over »selvtægten«, men myndighederne løste

problemet ved at give beboerne hævd på deres grundstykker.

Afsluttende må vi fastslå, at udskiftningskortet fra 1782 står til troende. Der var bygget tre beboeshuse under Skyllebakken i 1782. Bygherren var købmand Rasmus Lange, der omkring 1730 skaffede tag over hovedet på nogle af byens daglejerfamilier, som tjente købstadens borgere. Rasmus Lange tjente vel også lidt til sig selv ved opførelsen af de små »Stat-i-vejs«- eller Skyllebakkehuse.

Det er ikke meget, de historiske kilder fortæller om livet i Skyllebakken i 17 og 1800-tallet. Alt kildemateriale er de offentlige myndigheders registreringer, og selv om disse er udmærkede til at besvare mange relevante spørgsmål, så er der meget, man naturligvis leder forgæves efter og savner. De offentlige myndigheders registreringer var for det meste de triste begivenheder såsom død og ulykker, men det er dog bedre end ingenting.

I kirkebogen får vi en oplysning i 1747 under optegnelserne vedrørende begravelser. Her står der, at to unge mennesker – en dreng og en pige – døde, da de gravede sand i Skyllebakken. Pigen var møllerens Karen Olsdatter, og drengen var Nilaus Hansens dreng. Et stort skred havde begravet dem og berøvet dem livet. At der havde været flere involveret ses af et brev til amtmand von Gram skrevet af en mand, der kom fra ulykken med livet i behold, men ikke uden men. »Jeg fik mit ene Ben i Stykker og mit ene Laar

beskadiget af en Del Leer, som faldt ned paa mig fra den saakaldte Skyllebakke, da der ogsaa samme Gang blev 2 Mennesker ynkeligen paa stedet ihjelslagen, hvilken Omstændighed foraarsagede mig ej alene stor Pine under Feltskærerens Haand, men endog en langvarig og smertefuldt Sengeleje, hvorunder jeg intet kan taale at Arbejde og derover er geraaden i yderste Trang for nødtørftig Ophold.« Oluf Nielsen – »mig usle Stakkel« bad om »en Smule til mit arme Legems Forplejning«. I sagens videre behandling anbefalede amtsforvalter Jacob Lowson den arme mand lidt understøttelse. »Det er vist nok, hvad denne Stodder andrager, saa at han, der forhen var en god Arbejder og med sine Hænders Arbejde kunne ernære sig, er nu betaget dertil Kræfterne ved det hans Lemmers Beskadigelse.«

For de rejsende, der skulle fra Nordsjælland til Horns Herred (eller omvendt), var den mest direkte vej til færgen via landevejen nord om købstaden. Det var dog ikke i købmændenes og værtshusholdernes interesse. De så gerne, at al trafik blev ledt gennem købstadsgaden. Borgerne havde tidligere (både 1781 og 1788) forsøgt at få vejen lagt gennem byen, men uden resultat.

Da byen havde fået købstadsværdigheden slået fast i 1809, måtte der gøres noget for at fremme byens vækst. Derfor søgte byens borgere i 1815 at få landevejen omlagt, så den nye vej kom til at gå »tæt under Skyllebakken i lige Linie over Købmand Holms Lod, hvortil Købmand Hans Schade Holm vil afgive den fornødne Jord, ligesom jeg vil afgive den fornødne Jord til Vej bag Skyllebak-

ken«, skrev byfoged Knud von Hadeln til amtmanden. Det krævede nemlig, at ret store mængder jord blev bortgravet af Skyllebakken, som Hadeln altså ejede på dette tidspunkt. Hvis amtmanden var bange for større omkostninger til vejens fremtidige vedligeholdelse, så behøvede han ikke at frygte noget her, da vejen ville få samme længde, ja måske endog blive lidt kortere. Forudsætningen for projektets succes var imidlertid, at Lundevejen blev spærret for den almindelige trafik. Ansøgningen blev denne gang godkendt, men amtmanden krævede, at den gamle landevej blev opretholdt til kongelige vogne, der skulle til og fra Jægerspris Hovedgård. Lundevejen, den gamle landevej, blev derfor spærret med en bom, der kun åbnedes for den kongelige trafik.

Anlægget af den nye vej til færgen medførte, at en mængde jord fra Skyllebakken blev kørt ud i den nærmeste strandkant. Det gav mulighed for nye byggegrunde. Købmand Hans Schade Holm byggede et smedehus i sit vænge, altså nord for stengærdet, men ud til den nye vej. Både nord og syd for de første huse skabtes byggegrunde, bl.a. til daglejer Johan Jensen, der byggede hus i 1818, daglejer Andreas Jørgensen, der byggede i 1822 og endelig kunne garver Isach Werdelin, der havde »købt« en lille grund – uden skøde – i 1815, udvide sit areal – stadig uden skøde – men alligevel fik han skaffet plads til nye tilbygninger.

Da vejen var anlagt, sørgede købmand Hans Schade Holm, der var blevet eligeret borger i Frederikssund, for, at der blev plantet piletræer langs den ny Færgevej. Det skete

Familien Lange og skuespiller
H. C. Knudsen ved Bilidt.
Akvarel ved J. Senn. 1808.
(Privateje)

i årene mellem 1820 og 1825. Han påtog sig også deres vedligeholdelse, men efter hans død i 1827 var der en tid ingen, der bekymrede sig om træerne, hvorfor borgerrepræsentationen i 1843 påtog sig at betale for vedligeholdelsen. Træerne blev fældet i slutningen af 1890'erne.

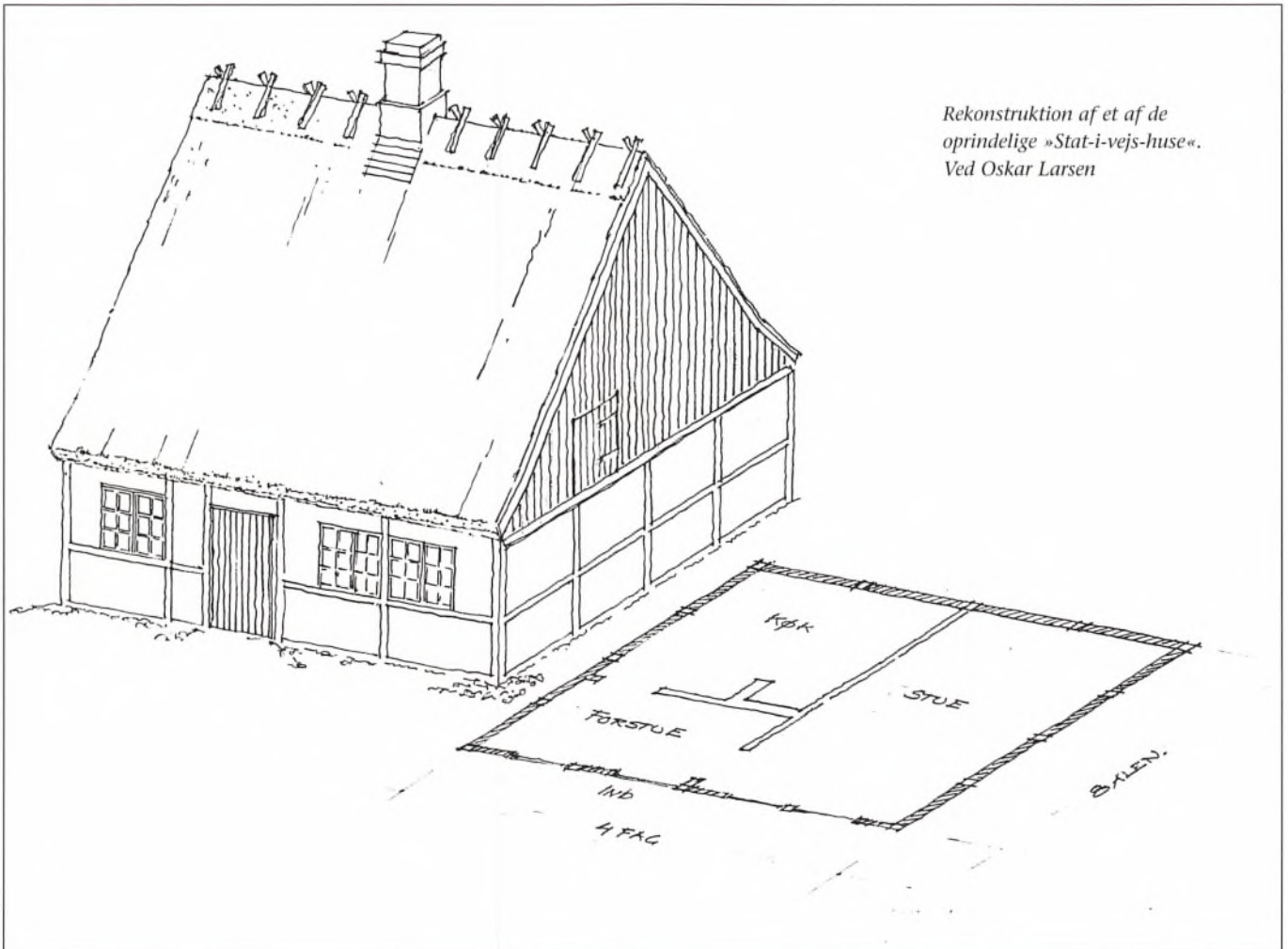
I 1847 fik købmand Nathan Elsass borgerrepræsentationens tilladelse til at opfylde stranden ud for sin grund (matr. 46) – syd for garveriet – for at skaffe ekstra lager- og tømrerplads. Denne proces fortsatte i de efterfølgende år, men i 1903, da firmaet »Elsass' Sønner« igen ønskede en stor opfyldning, gik kommunen ind og overtog opfyldningsarbejderne med henblik på en udvidelse af havnen.

Den tvivl, der hele tiden kom frem med hensyn til hvem, der boede hvor, er nogenlunde borte efter 1813, da forarbejderne til matriklen blev lavet og de første matrikelnumre taget i anvendelse. Skyllebakken fik numrene fra 69 til 73 – altså var der på daværende tidspunkt fem ejendomme, hvortil vi så skal lægge Vængehuset. Matr. 71 og 73 var de to ældste »Stat-i-vejs-huse«.

Jeg vil nu gå over til at beskrive de enkelte huse og deres beboere, startende med de tre ældste huse, Stat-i-vejs-husene, som Rasmus Lange lod opføre, og derefter fortsætte i den rækkefølge, husene blev bygget.

I det efterfølgende vil der blive brugt forskellige matrikelnummereringer. Den første matrikel blev til i 1813 og officielt taget i brug i 1844. Den er i teksten markeret i parantes.

Da landsbyen Udesundby blev indlemmet i købstaden i 1868, blev der udfærdiget en ny matrikel. Det er den, der stadig anvendes omend med mindre ubetydelige ændringer. Den trådte officielt i kraft i 1874. De huse, der var opført i Fæstevænget, blev i 1869 en del af købstadens markjorder (matriklerne 16, 17 og 18). I 1901 blev markjorderne imidlertid inddraget under købstadens bygrunde, hvorefter disse grunde fik matriklerne 182-192. De små vignetter, der skal gøre det lettere at følge med i, hvilke huse, der tales om, er lavet på grundlag af matrikelkortet fra 1874.

Rekonstruktion af et af de oprindelige »Stat-i-vejs-huse«.
Ved Oskar Larsen

Skyllebakken i det 19. århundrede

Et boligkvarter bliver til

Færgevej 21-23

Matr. 182-183. Vi begynder med det lille hus, som lå *norden for stengærdet* inde i fæstevænget. Her kender vi navnet på den formentlig første beboer, idet vi i kirkebogen under 1732, som før omtalt, læste om Poul Nielsen, der var »Huusmand i Langes Huus ved Færgeleddet«. Senere ser vi, at han brugte familienavnet Skoning/Skaaning. I kirkebogen ser vi også, at han i 1729 var blevet gift med Margrethe Olsdatter. De fik 7-8 børn, hvoraf ca. halvdelen døde i tidlig alder. Han havde været gift før, men hans første kone, Else, døde i 1729. At han har haft et nært forhold til Rasmus og Salome Lange – formentlig været ansat hos dem – ses af, at disse omkring 1730 var faddere til hans børn. Poul Nielsen Skaaning døde i 1746.

Ejerskabet til det lille hus fulgte ejeren af fæstevænget. Det vil sige Rasmus Lange, der lod huset opføre, derefter svigersønnen Carl Plum, sønnen Hans Rasmussen Lange, købmand J.J. Fæster, Hans Rasmussen Lange igen og i 1796 købmand Hans Schade Holm. Dennes søn, *Lars Hansen Holm*, lod huset forsikre i 1833, hvilket er den ældste beskrivelse af huset, vi har. Det var på 4 fag, 8 alen dybt, bygget af fyrrebindingsværk med klinede vægge og stråtag, indrettet til stue, køkken med skorsten og tørvehus. Det var helt lig de andre huse, som Lange lod opføre, og selv om det på forsikringstidspunktet var 100 år gammelt, var der ingen ændringer, som lader sig beskrive. Da Lars Hansen Holm flyttede fra Frederikssund i 1839 for at prøve lykken i Dansk Vestindien, blev det gamle fæstevænge købt af *brændevinsbrænder Niels Olsen*. Han genforsikrede huset i 1846, men heller ikke på dette tidspunkt var der forandret noget ved det. I 1860 blev købmand A.L. Rugaard ejer af købmandsgården, matr. nr. 3 i købstadens Strandgade og det gamle fæstevænge, idet der i skødet står: »saavelsom Jordlodden nr. 20a af Udesundby Overdrev af Hartkorn 1 skp. 3 fdk. 2 1/4 alb. med derpå værende 2 Huse«. Han var fra Roskilde, men gift med en snedkerdatter fra Frederikssund. I 1867 lejede han »det mig tilhørende Hus og Jordlod bagved Skyllebakken, som tilhører under Ejendommen Matr. 3 i Frederikssund, nemlig et Bindingsværkshus og Jordlodden

med Huset i lige Linie over til Vejen« til gæstgiver Niels Josephsen, der var ejer af Hotel Løven i Frederikssund. Han har formentlig benyttet huset til bolig for tjenestefolk.

Det er svært at finde ud af, hvem der har boet i huset i årenes løb, fordi ejeren til enhver tid kunne lade lejere flytte ind og ud, uden at det blev registreret nogen steder. Først i de senere folketællinger får vi lidt styr på forholdene.

A.L. Rugaard og hans kone døde begge i 1874, hvorfor deres ejendomme kom på auktion året efter. Køberen af hans ejendomme i Frederikssund blev læge *Conrad Ussing*, der således også blev ejer af dette hus.

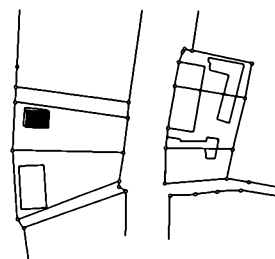
Få år efter solgte Ussing landbrugsjorden til garver *Jacob Werdelin*, der lejede vængehuset til *arbejdsmand Jens Larsen*. Omkring 1887 ønskede Larsen selv at eje sit hus, hvorfor han købte det af Werdelin. I 1890 boede her tre familier på den af Jens Larsen ejede parcel, men det kunne kun lade sig gøre, fordi han kort forinden havde bygget et nyt sidehus. Jens Larsen døde i 1895, men konen og børnene blev boende. I 1899 delte de parcellen i to dele, der fik matr. nr. 17d og 17g. Kort efter 1903 blev det gamle vængehus revet ned.

Færgevej 19

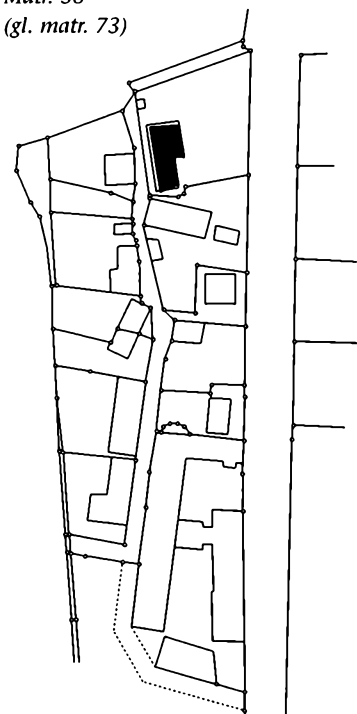
Matr. 56. Den første skyllebakkebeboer, vi har et lidt bedre kendskab til, var *daglejer Lars Nielsen*. Han var født i 1743 som søn af sognefoged Niels Andersen. Vi ved ikke, hvornår han flyttede hertil, men han boede der i hvert fald i 1780, da han fik sin datter *Dorthe* døbt, idet Lars Nielsen i kirkebogen siges at bo »ved Skyllebakken«. Lars Nielsen var i 1774 blevet gift med *Karen Larsdatter* og døde i 1793 i en alder af 50 år. Han efterlod sig kone og 7 børn. Det ældste barn var 24 og den yngste 9 år. Huset, som de boede i, var beliggende på den grund, der i dag har matrikelnummer 56 og adressen Færgevej 19.

Boet blev registreret, som loven foreskrev. Alle ejendele blev vurderet og indskrevet i skifteprotokollen. At der var tale om fattigfolk, er ikke overraskende, og registreringen vidner da også herom: I familiens stue var der et bord, en bæk, to stole, et skab og en seng med tre dyner, tre puder og et lagen. I køkkenet fandtes kurve, kar, gryder, trefod til

Færgevej 21-23
»Vængehuset«
(1807-1874: matr. 20a)
(1874-1901: matr. 17d af
markjorden)
(1901- : matr. 182-183)

Færgevej 19
Stat-i-vejs-hus
Matr. 56
(gl. matr. 73)

ildstedet, ildtang og grydekrog. Den afdødes tøj var også enkelt. Han havde haft en frakke, en trøje, tre skjorter, et par lærredsbukser, to par strømper, et par gamle sko, en hat, en hue og et par halsklude. Det blev alt sammen vurderet til 12 rd. 3 mk. og 5 sk. Da Lars Nielsen imidlertid skyldte 10 rd. til købmand Jørgen Smith, som vistnok ejede huset, hvortil kom anden gæld bl.a. omkostninger til begravelsen, var boet ikke solvent. Det var ikke en usædvanlig situation for en daglejer, men da børnene lige netop var så gamle, at de enten var ude eller kunne sendes ud at tjene, kunne enken vedgå arv og gæld, som hun lovede at betale efterhånden, som hun kunne overkomme det. Da dette blev godkendt af kreditorerne, afsluttedes arvesagen hermed.

I januar 1795 giftede hun sig igen. Ægtemanden var en 32 år gammel ungarl fra Jægerspris ved navn *Anders Jensen Frost*. Karen Larsdatter var da 51 år gammel. Hendes børn var efterhånden også kommet i giftealderen. Datteren Christiane blev gift med husmand Hans Olsen Koldbak og Ane Kirstine to år efter med snedker Ole Lundemann, begge mænd fra Udesundby.

I 1801 oplyser folketællingen, at ingen af børnene boede hjemme, at manden var jordløs husmand, og at han gik i dagleje. Han har her betegnelsen husmand og ikke indsidder som forgænger Lars Nielsen, hvorfor vi kan formode, at han havde købt huset.

Om Anders Jensen og konen fandt, at de havde fået for god plads, eller om datteren Ane Kirstine, der altså var gift med *snedker Ole Lundemann*, var kommet i økonomiske vanskeligheder, ved vi ikke, men de flyttede ind i huset, hvor de boede, da svigersønnen døde i 1818. (*Jeg må her tilføje, at det er muligt, at Lundemann og konen i virkeligheden boede til leje i det netop omtalte vængehus.*) Af dødsboet efter Ole Lundemann kan vi se, at de var godt forsynet med alt til et hjem med tre hjemmeboende børn, tre døtre. Deres tre ældste børn, tre drenge, var alle sat i lære hos forskellige håndværkere i Frederikssund.

Karen Larsdatter døde i 1823, og boet skulle da gøres op igen. Ægteparrets værdier var blevet noget forbedret i forhold til 1793. Registreringsforretningen fortæller, at de havde et bord med skuffer, en gåsebænk med tre rum, et hængeskab, en seng med adskillige dyner. På væggene var der skilderier og talerker. I stuen var der også en klædeskiste. Køkkenet var rigere udstyret end i 1793, og endelig var der blevet indbygget en jernblæggerovn. Alt i alt oversteg værdierne familiens gæld. Men Anders Jensen var dog ikke

en formuende mand af den grund. Det vidste enhver, ligesom alle vidste, at han, i fald konen døde før ham, ville være slet stillet, da han så skulle udrede et større kontantbeløb. Derfor havde stedbørnene få år forinden givet afkald på arv, men da steddatteren Dorthe, der var blind, havde ligget fattigvæsenet til last og derfor var blevet umyndiggjort, kunne hun ikke følge sine søskendes gode eksempel. Fattigvæsenet gjorde krav på den hende tilkommende arvelod. Det kunne Anders Jensen imidlertid ikke klare, hvorfor han måtte sælge huset, men fik dog gjort det på en sådan måde, at han fik ret til at blive boende i huset, så længe han levede.

Køberen var *daglejer Jens Madsen*. Han var blevet gift samme år (1823). Han lod huset forsikre, hvilket det ikke havde været før. I taksationsprotokollen ser vi, at det var et 5 fags hus, 8 alen dybt, fyrtrebindingsværk med klinede vægge og stråtag, indrettet til stue, kammer og køkken. Jens Madsen var 30 år gammel. Han byggede til det eksisterende hus, så han selv kunne bo der med sin familie. Huset blev således 4 fag længere, så det samlet kom til at bestå af 2 stuer, 2 kamre og 2 køkkener.

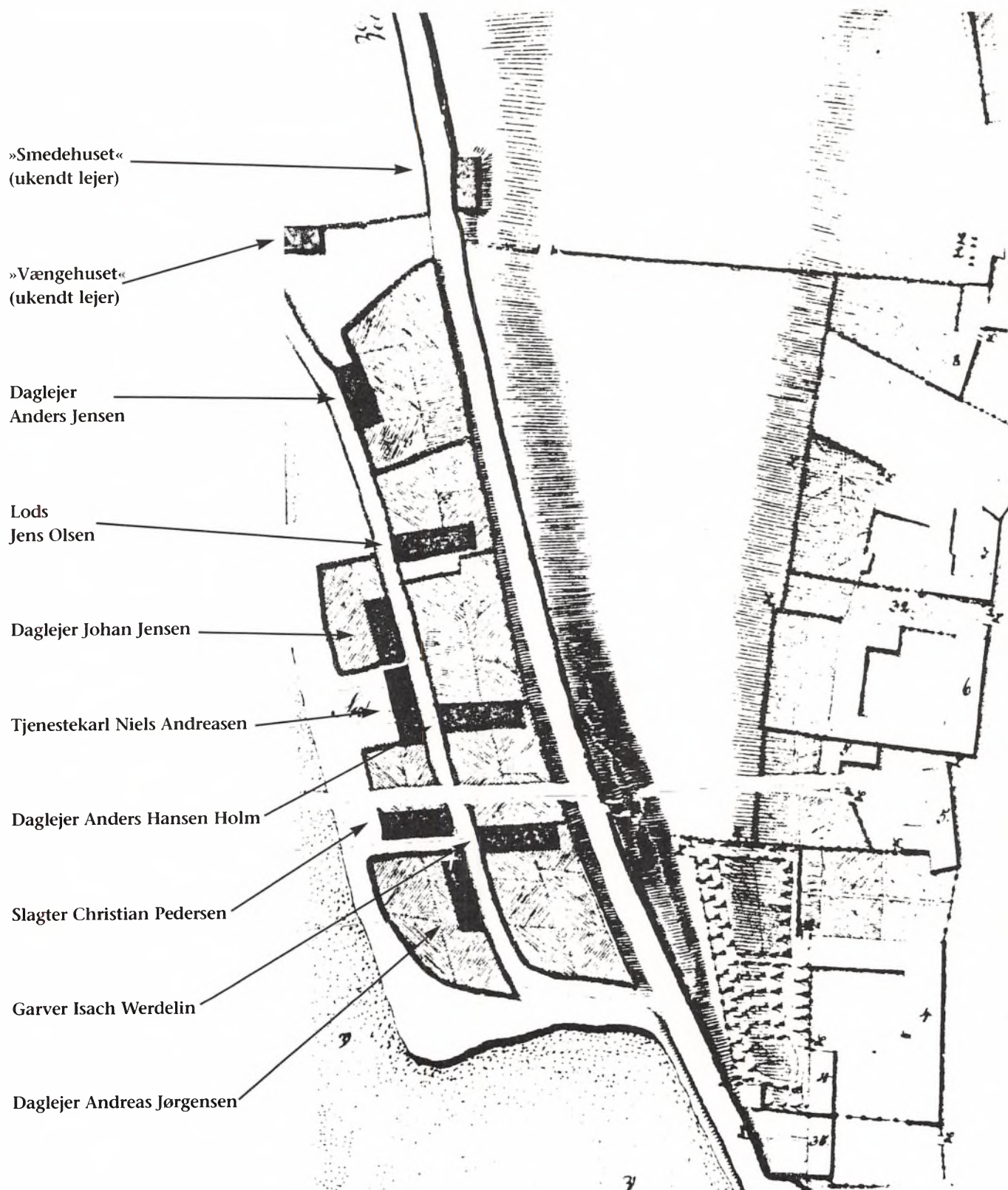
Anders Jensen blev – som sagt – boende i huset. Steddatteren, den jævnaldrende Johanne Larsdatter, der var blevet enke, boede hos ham. I folketællingen 1834 var han 66 år gammel, steddatteren 67. Da Anders Jensen døde i 1839 (71 år gammel), var han almisselem i Udesundby.

Daglejer Jens Madsen blev skilt fra sin kone og giftede sig igen i 1832. Hans ny kone var den 29 år gamle *Johanne Pedersdatter*. De fik tre børn. Da Jens Madsen døde i 1840, kun 47 år gammel, blev konen og børnene boende. Lidt midler skaffede hun sig, da hun kunne leje Anders Jensens gamle lejlighed ud til fattigvæsenet, der indsatte tre almisselemmer. Få år efter giftede Johanne sig med den 10 år yngre Jørgen Sørensen. Jørgen og Johanne blev omvendt til mormoner og emigrerede til Utah i USA i 1853/54.

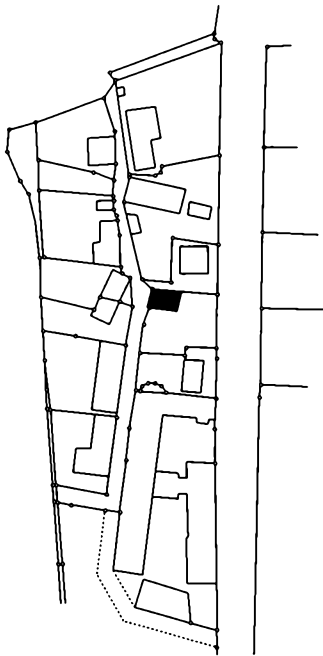
Huset blev købt af lods Anders Jensens søn, *fisker Hans Andersen*, der var født i et af de andre skyllebakkehuse i 1830. Han var tidligt blevet fortrolig med fjorden. Det var på forhånd givet, at han skulle være fisker. Under treårskrigen 1848-50 blev Hans Andersen og hans fætter lods Ole Jensens søn, Jens Jensen, indkaldt til flåden. De oplevede begge det frygtelige søslag i Eckernförde Fjord den 8. april 1849, hvor linieskibet »Christian 8« og fregatten »Gefion« søgte at skræmme fjenden, men i stedet faldt i en fælde. De to store skibe kunne ikke manøvrere i den smalle fjord, og efter en kraftig

Skyllebakkens beboere 1822

Udsnit af kort over Frederikssund og Udesundby 1822. I modsætning til købstadens huse er Skyllebakkehusene blot markeret, ikke opmålt, hvorfor de alle er tegnet ens og uden udluse. Få år forinden var Færgevejen blevet anlagt ved en delvis bortgravning af Skyllebakken. (RA: KTS/GTK U nr. 41)

Færgevej 13
Stat-i-vejs-hus
Matr. 53
(gl. matr. 71)

beskydning – en hel dag – måtte de give op. Den danske flåde mistede den dag over 100 mand, og næsten 1000 mand blev taget til fange, blandt disse Hans Andersen, der havde været om bord på »Gefion«, og Jens Jensen, der havde været om bord på »Christian 8«. De slap begge fra krigen med livet i behold, og Hans Andersen kunne efter frigivelsen vende tilbage til Skyllebakken.

I de nærmest efterfølgende år tog han hyre på mindre handelsskibe, hvormed han især sejlede mellem danske og engelske havne. Det var dog kun at betragte som en del af hans oplæring. Hans livs arbejdsplads var og blev Roskilde Fjord. I 1861 fortæller en fiskeriindberetning, at han sammen med en bror og faderen, samt en dreng fiskede med 3000 stk kroge, 18 ruser til ål, 5 ruser til rejer, torsk med 4 ruser, flyndere med 4 garn og sild med 18 garn. De havde en årlig indtægt på mellem 800 og 900 rd. Det var den fiskerfamilie i Frederikssund og Udesundby, der havde den største indtjening ved fiskeri. I 1854 blev han gift med Ane Dorthea Christensen.

I 1863 ombyggede han den ældste del af huset, der blev udvidet med et ekstra fag, så det herefter var på 10 fag. Hans og Ane fik i alt 7 børn, der for de flestes vedkommende blev boende ved Skyllebakken i mange år. Hans Andersen har givet tidligt hjulpet faderen i dennes lodsgerning, men selv blev han

først lods i 1874, da faderen gik på pension.

Han beskæftigede sig – som de andre lodser – med bådebyggeri. Lodserne skulle selv have og vedligeholde to lodsbåde, og selv om de til stadighed skulle være rede, når et skib skulle lodses ud af fjorden, var der mange pauser, som passende kunne bruges til bådebyggeri. Det var Hans' sønner, der kort efter århundredskiftet startede Frederikssund Skibsværft. Hans Andersens kone døde i 1906.

Færgevej 13

Matr. 53. I det tredie og sydligste af de oprindelige tre stat-i-vejs huse boede vistnok i 1787 *daglejer og fisker Hans Thomsen*. Det er det hus, der i dag har matr. nr. 53 og adressen Færgevej 13. *Det eneste af de helt gamle huse, der muligvis er noget tilbage af.* I 1801 var han 42 år gammel, gift og havde to børn. Hans hus var på 4 fag og lå som det andet hus øst for vejen. Vi ved ikke, hvornår han tog bolig i huset, og finder ham først nævnt i forbindelse med salget af huset til *daglejer Anders Hansen Holm* i 1812. Hans Thomsen døde dog først i 1818, 59 år gammel.

I 1834 boede Anders Hansen Holm her med sin kone Ane Jensdatter. De var henholdsvis 53 og 57 år gamle og havde en datter på 12 år. De fik i alt 4 døtre, hvoraf den

Slægtstavle

Lods
Hans Andersen
1830-1916
~ 1854 ~
Ane Dorthea Christensen
1829-1906

Fisker Carl Jacob Andersen 1855-
~ 1893 ~ Karen Kristine

Sidse **Kirstine** Johanne Andersen 1857-

Fisker Anders William Andersen 1860-1882

Bådebygger **Kristian** Albert Andersen 1865-1943
~ 1895 ~ Emilie Charlotte

Jensine Wilhelmine Andersen 1869-
~ vejassistent C. Ernst

Telefonbestyrer **Anna** Dorthea Andersen 1870-1931

Bådebygger **Jens** Oluf Martin Andersen 1874-
~ Oline Emilie

ene, Karen Marie Andersdatter, i 1838 blev gift med den 31 år gamle livgarder *Rasmus Sørensen*, der overtog huset. Han og konen fik fem børn. De fik huset vurderet i 1850. Det beskrives som et fyrrbindingsværkshus på 4 fag, 7 alen dybt, 3 alen højt, klinede vægge og stråtag, altså ikke forskelligt fra de andre stat-i-vejs-huse. Rasmus Sørensen var i 1855 48 år gammel. Huset var fra 1865 til 1868 ejet af skrædder Peder Nielsen.

I 1868 blev huset købt af *skibstømrer og bådebygger Hans Larsen*, der var husmands-søn fra Østby i Horns Herred. Han var i 1857 kommet i lære som bådebygger hos lods Ole Jensen. I 1868 blev han gift med Anna Johanne, med hvem han i årenes løb fik i hvert fald 8 børn, hvoraf halvdelen døde som små. Umiddelbart efter overtagelsen af huset satte han det i stand uden dog at ændre ved indretningen. Det var stadig et 4 fags hus. Fra vest var det i et fag indrettet til tørvehus med lergulv, derefter 2 fag til stue med bræddegulv og sidst 1 fag til forstue og køkken med skorsten. Her var der murstensgulve.

En gang i 1870erne begyndte Hans Larsen for sig selv. Sønnen Laurits, født 1870, var tidligt med i faderens virksomhed som bådebygger. Det var i starten for det meste mindre både, der blev bygget i strandkanten ved Skyllebakken, men med årene bandt han an med også store skibe. I en avis fra 1885 læser vi: »I forrige Uge løb et Fartøj af Stablen paa Frederiksværk, bygget af Hans Larsen heraf Byen. Skibet, som er blevet fuldregget, er 15 Tons drægtig og rummer lidt over 250 Tdr. Sæd, og skal føre Navnet »Rap«. Ved Prøverne har »Rap« vist sig at være et hurtigtsejlende og udmærket Sejlskib. H. Larsen har her atter givet et Vidnesbyrd om, at han der har taget Arven op efter sin Læremester, den gamle Lods Ole Jensen, i Baadebyggerkunsten.« (IP 13/8 1885)

Det var ikke nogen ubetydelig virksomhed, far og søn fik etableret her i årenes løb, men i huset var der små forhold. I 1890 boede der 7 mennesker i det lille hus.

Skyllebakkegade 3

Matr. 62. Vi ved ikke, hvornår det næste hus er opført. Det er sket efter 1795, da vi har konsumtionsinspektørens ord for, at der på dette tidspunkt kun lå to beboede huse syd for gærdet til fæstevænget. Vi ved heller ikke hvem, der opførte det, eller hvem, der var den første beboer. Det kan have været *fisker Lars Jonassen*, der boede her frem til 1809. Han boede i hvert fald i Udesundby i 1771 og

var i 1787 41 år gammel, daglejer og gift med Ane Pedersdatter. De var blevet gift i 1767 og havde i årenes løb fået en hel del børn. I 1787 begravede Lars Jonassen sin kun 10 år gamle søn, der »druknede i Sundet, da han var ude paa en Baad« (Kirkebogen). I 1801 var han 71 år gammel og konen Ane Pedersdatter 57 år. Lars Jonassen døde i 1809, og huset blev af hans arvinger solgt til *slagter Christian Pedersen*.

Han solgte i 1830 huset til *fisker Anders Jensen*, der var en søn af lods Jens Willumsen fra Bilidt. Han var født i 1802 og bl.a. bror til lods Ole Jensen og væver Willum Jensen, der blandt mange andre søskende boede i Frederikssund og Udesundby.

Faderen Jens Willumsen havde prøvet lidt af hvert gennem årene. Lodseri, færgefart, fiskeri, væveri, krohold og landbrug hørte til livet ude ved Bilidt. Hans mange børn gjorde det muligt, at alle beskæftigelser kunne fortsættes af sønnerne, omend med en eller to ting ad gangen.

Anders Jensen var i 1828 blevet gift med Sidse Hansdatter. Da Anders købte ejendommen i 1830, var der to huse på grunden. De blev i 1833 beskrevet som følger: stuehus 4 fag langt, 10 alen bredt, fyrrbindingsværk i fodtømmer, brændte sten i murværk og stråtag. Det andet hus, der også var et stuehus, var på 6 fag, 8 alen dybt eller bredt, fyrrbindingsværk og stråtag. Sidstnævnte hus var det gamle og ud fra vurderingen ikke så meget værd. Her boede i 1834 to almisselemmer i hver deres stue. De havde et fælles køkken. Den ene beboer var Rasmus Seiler, der var enkemand, og i den anden stue boede Karen Jacobsdatter. Anders Jensens egen familie bestod på dette tidspunkt foruden ham selv og konen af sønnen Hans, der var 5 år, Ane Kirstine på 2 og Karen Maria på 1 år.

Anders blev i 1845 reservelods og således broderen Oles kompagnon. Han afløste Jens Olsen, der var Anders og Oles morbror. Ole havde været reservelods siden 1815. Ved denne lejlighed rykkede han op som fastlods. Lodseriet i Frederikssund blev på denne måde et familieanliggende, idet deres far, Jens Willumsen, havde været byens første lods – udnævnt i 1803, da Frederikssund lodseri blev oprettet. En god grund til den familiære »arvefølge« kunne være lodsernes problemer med hjemrejser. Når først et skib var ført ud af fjorden, skulle lodsen jo tilbage igen. Derfor blev det almindeligt, at sønnerne tidligt blev sat til at sejle efter det udsejlende skib, så faderen havde båd til rådighed, når han skulle hjem igen.

Det gamle hus stod for fald. Kort før 1846 er det revet ned, og i stedet byggede Anders

Skyllebakkegade 3
Matr. 62
(gl. matr. 69)

til det andet hus. Det blev forøget med 5 fag, så det blev et 9 fags hus vendt i retning nord/syd. Bredden var stadig 10 alen, bindingsværk med mursten og stråtag. Huset fik, som det var ved at blive almindeligt i 1840'erne, bræddegulve og -lofter og hertil et særligt spisekammer.

Sønnen, fisker Jens W. Andersen, der var blevet gift i 1865, druknede 32 år gammel ved en ulykke på fjorden den 11. april 1868. Han havde sejlet 4 lodser tilbage til Rørvig. På vejen hjem – formodede man – var en brådsø skyllet ind over båden, der sank. Han efterlod sig kone og to små børn. (IP 16/4 1868)

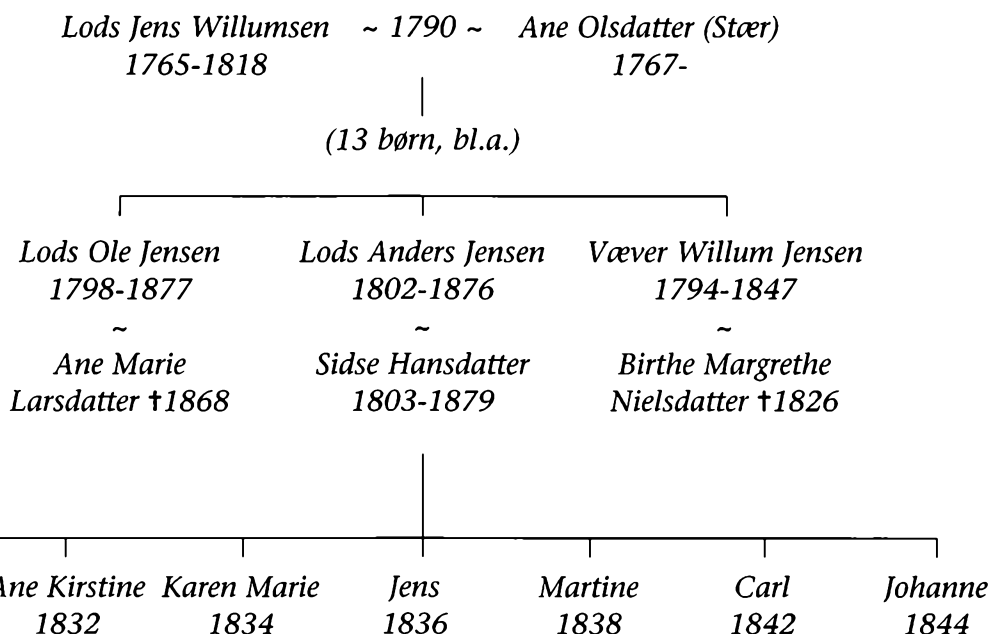
Anders Jensen gik på pension i 1874, og hans job blev overtaget af hans ældste søn, fisker Hans Andersen. (se matr. 56)

Lods Anders Jensen døde i 1876, og året efter solgte enken huset til fabrikant J.J. Schrøder for 2240 kr. Han var Frederikssunds første større industrielle matador, der havde god gang i klædefabrikationen på fabrikken i Strandgaden (Havnegade 12-14), og som derfor også havde problemer med at skaffe boliger til sine arbejdere. Huset blev derfor bygget om og indrettet til fire små arbejderboliger. I 1887 boede der 20 personer i huset: 4 enlige og 2 familier med hen-

holdsvis 5 og 7 børn. Samme år brændte Schrøders fabrik i Havnegade ned til grunden, og da han som følge heraf ville afvikle virksomheden, skænkede han i 1888 huset i Skyllebakken til Frederikssund Alderdomssyl, der senere tog navneforandring til Borgerstiftelsen. Ejerskiftet fik ikke den store praktiske betydning. Der blev ikke ændret ved husets indretning. De fire lejligheder blev opretholdt, men beboerne havde ikke længere samme arbejdsplads, og antallet af beboere faldt lidt efter lidt.

I 1890 boede der 14 personer i huset. I en af disse små lejligheder boede ølhandler Niels Svendsen med kone og 5 børn. Forholdene var stadig meget trange. I en af de andre boede Johanne Philipsen, enke efter garver Philipsen. Hun var 54 år gammel og ernærede sig ved vask og strygning. Hendes nabo var vaskekone som hun selv. I den fjerde lejlighed boede fiskehandler Niels Peter Christoffersen med kone og tre af deres børn. I 1898 boede der fire enker og en enkemand. Den ene af enkerne var enke efter fiskehandler Christoffersen, der var død tidligere på året. Han blev 63 år og efterlod 5 børn til enken, der ikke overraskende måtte bede fattigudvalget om hjælp.

Slægtstavle

Færgevej 17

Matr. 55. Mellem Anders Jensen Frosts og Hans Thomsens huse, hvis baghaver før 1815 nåede helt op til den høje skrænt til Skylleholmen, byggede *slagter Peder Larsen* i 1794 et slagtehus. Han var købstadsborger og havde bopæl i købstadens Strandgade (i dag Havnegade). Slagtninger var ikke altid en helt renlig affære, hvorfor det kunne gå ud over det gode naboskab, hvilket kan have været grunden til dette initiativ. Det kan dog også have haft andre grunde. Det mente i hvert fald konsumtionsinspektør Lauge Severin Fahnøe, for han mistænkte Peder Larsens arrangement for at være et forsøg på at omgå konsumtionsafgifterne, der skulle aflægges ved byens port, som dengang lå ved Færgevejs indmunding i Havnegade. Man kunne formode, at Peder Larsen, ved at bygge slagtehuset så tæt ved, om natten, når betjentene var gået til ro, ville indsmugle slagtekød til forretningen i Havnegade. Fahnøe måtte konstatere, at det på ingen måde var muligt at føre kontrol hermed. I stedet foreslog han at flytte konsumtionsgrænsen til gærdet mellem fæstevænget og Skyllebakken. Det kunne gøres uden de store udgifter. Hans forslag blev godt modtaget i generaltoldkammeret, men det blev af ukendte grunde alligevel ikke gennemført.

I 1806 valgte slagteren også at flytte beboelsen til Skyllebakken, hvor han opførte et 6 fags stuehus i forlængelse af slagtehuset. Han døde to år efter. Enken Else Hansdatter giftede sig igen og flyttede til sin nye ægtemand. Huset blev derfor solgt på auktion i 1809, hvor det blev købt af daglejer og reservelods Jens Olsen. På dette tidspunkt var huset udvidet til et 9 fags hus til bolig med lofter, bræddegulve og stråtag. Hertil kom et tre fags udhus.

Jens Olsen giftede sig året efter med Inger Larsdatter. Jens Olsen stammede fra Horns Herred. Han var søn af skovfoged Ole Hansen Stær fra Stærgården i Jægerspris. En af hans søstre, Ane, var – som nævnt – gift med Jens Willumsen fra Bilidt. Huset bestod foruden slagtehuset af en stue, to kamre, et køkken og et bryggers.

I 1815 blev Jens Olsen udnævnt til fast lods, og hans ny kollega blev Jens Willumsens søn, Ole Jensen, der blev reservelods, selv om han kun var 17 år gammel. Til gengæld blev han en stabil arbejdskraft, for han gik først af 60 år senere.

Lodserne i Frederikssund havde i 1800-tallet primært til opgave at føre skibe fra Frederikssund til Rørvig. Herfra måtte de enten gå eller selv sørge for at skaffe sig skibslejlig-

hed tilbage. De kunne også lade en karl eller en søn sejle bagefter det skib, der skulle lodes ud. Hvervet som lods var krævende. Foruden at have et sikkert kendskab til fjorden skulle de være dygtige sejlere. Hertil kom en forpligtelse til at vedligeholde et antal prikker eller koste i fjorden. De havde eneret til lodsninger og fik andel i lodspengene, men betingelserne var hårde. I fald en lods satte et skib på grund, kunne han idømmes strenge bøder eller anden straf. Man blev ikke rig af at være lods. Alle lodserne havde da også en eller flere andre beskæftigelser.

Jens Olsen blev enkemand i 1843, og to år efter gik han på pension. Den hidtidige reservelods, Ole Jensen, blev fastlods, mens jobbet som reservelods blev overtaget af Oles bror, Anders Jensen. I 1846 lod Jens Olsen sit hus vurdere efter en modernisering. Stuehusets bindingsværk og ståtaget var uændret, men de klinede vægge var blevet udskiftet til murværk, og to stuer og et kammer var nu forsynet med bræddegulve, mens resten af huset havde murstensgulve. Tilsyneladende var slagtehuset tidligt blevet indrettet til stue. Øst for huset var der bygget et nyt 3 fags hus, der benyttedes som materialhus og svinesti, mens et andet udhus blev brugt til tørvehus.

Kort før Jens Olsen døde i 1849, blev huset solgt til staldmester, senere *træskomand Rasmus Jensen*, der var gift med Jens Olsens plejedatter, Johanne Kirstine Christensen. Manden var på daværende tidspunkt ansat ved Wexø Kro. Han var 34 år. De havde en nyfødt datter. Med huset fulgte »alt Løsøre og andre mig tilhørende Ejendele, Baade, Fiskeredskaber, m.v.«. Købesummen var på 350 rd., som skulle deles, så Jacob Werdelin, der var gift med datteren Hanne, fik 150 rd. og rebslager Niels Peter Lercke, der havde været gift med lodsens nu afdøde datter Bodil Sophie, ligeledes 150 rd. Restbeløbet på 50 rd kapitaliseredes til fribolig, pleje og anstændig begravelse til Jens Olsen, når den tid kom – og det gjorde den få måneder efter.

Allerede i 1852 solgte Rasmus Jensen til *brænderikarl Jens Pedersen Dalby*, der ejede huset til sin død i 1893. Han ville nu være fisker, hvilket erhverv han også forsøgte sig med i nogle få år, men livet på fjorden var tilsyneladende ikke noget for ham, så han byttede fiskeriet ud med træskohåndværket.

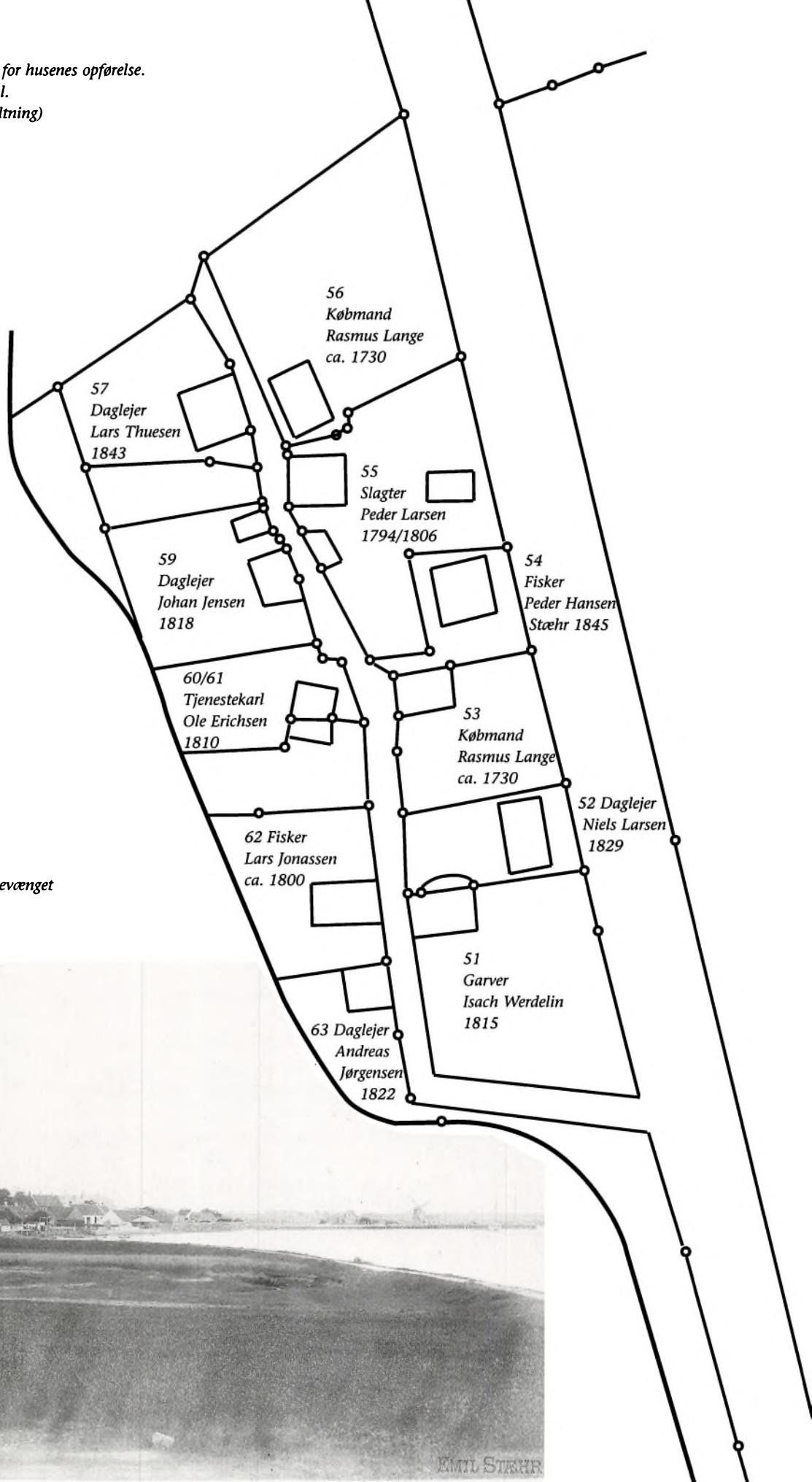
I årenes løb havde Jens Pedersen mange skiftende lejere, normalt to familier. En af disse familier, der boede her i en del år, var daglejer Frederik Jonassen. Første gang, vi støder på Frederik Jonassen i kilderne, er i 1834, da han var 29 år gammel og ugift tjenestekarl hos købmand Lars Hansen Holm, på hvis gård i Strandgaden han også boede.

Færgevej 17
Matr. 55
(gl. matr. 72)

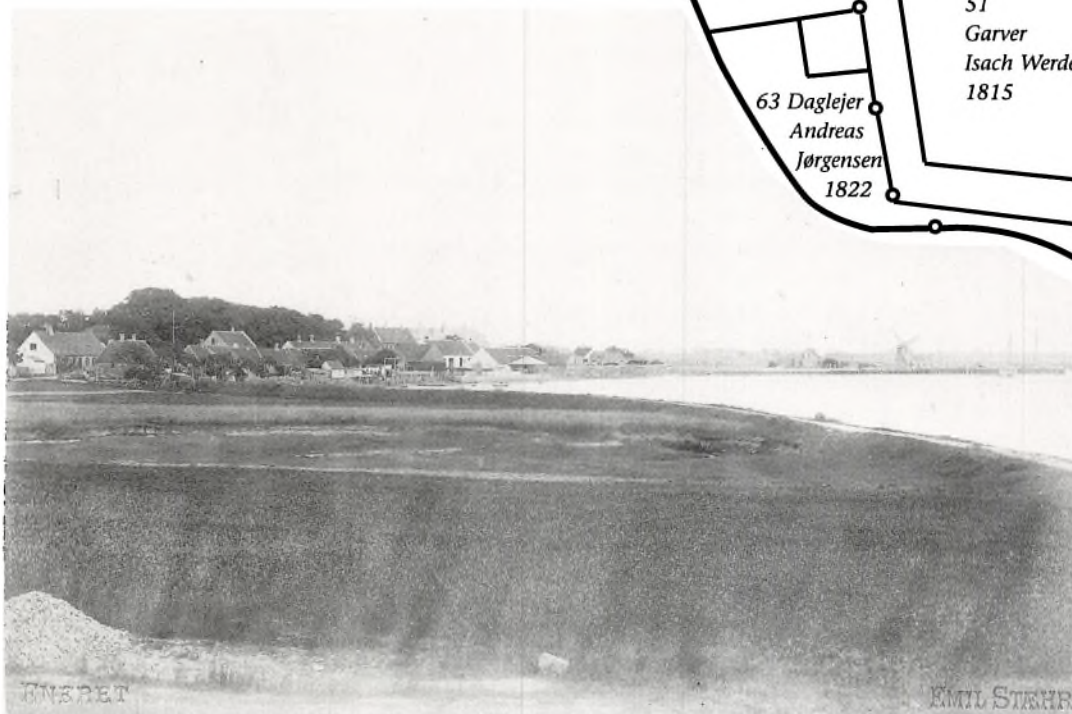

Lodsboat 1820

Skyllebakkehusenes bygherrer og år for husenes opførelse.
Kortet angiver ikke et bestemt årstal.
(Konstrueret kort ved Teknisk forvaltning)

Skyllebakken set fra det gamle fæstevænget
i begyndelsen af 1890'erne.
(Foto: Emil Stæhr)

Få år efter blev han gift med en Ane Marie Eriksdatter. De flyttede dengang ind hos husmand Christian Bruus, der ejede Lundeberggårds husmandssted. I 1850 havde de fået fire børn: Carl, Karen, Ellen og Rasmus. I 1855 var de flyttet ind hos Jens Pedersen. Frederik og konen gik det ikke meget bedre end så mange andre her nede ved Skyllebakken. Også Frederik blev indhentet af sygdom og døde i 1862, 57 år gammel. Enken Ane Marie, der sad tilbage med fire uforsørgede børn, kom under fattigvæsenets understøttelse og kunne have fortsat livet på denne måde, men året efter giftede hun sig med en af Jacob Werdelins tjenestekarle, enkemanden Johan Thuesen, der på dette tidspunkt var 44 år gammel. (Se også under matr. 57). Johan havde i årenes løb fået sat lidt til side, så han kunne købe huset, der lå lige på den anden side af Skyllebakkegade, matr. 59. (Se også matr. 59)

Den lejer, der boede her længst, var dag-lejer Anders Jensen. Han var født i Græse og gift med Ane Margrethe. De var flyttet hertil i 1860. I 1869 blev Anders Jensen syg og døde to år efter, 59 år gammel. Ane Margrethe, der var 18 år yngre end manden, sad tilbage med 3 børn mellem 5 og 12 år. Hendes og børnenes forsørgelse blev herefter en sag for fattigudvalget. Efterhånden voksede børnene til og flyttede fra Skyllebakken. Enken boede her endnu i 1880, men ikke i 1890.

I sidstnævnte år var Jens Pedersen og konen begge 73 år gamle. De havde tre familier som lejere, nemlig landpostbud Jens Peter Andersen, der boede her med konen og deres seks børn. Den anden lejer var arbejdsmand Niels Olsen, hvis kone var vaskekone. De havde tre børn. Den tredje af lejerne var fisker Peder Christiansen, der også havde tre børn. Der var også fundet en plads til en ung enke, Marie Rasmussen, der havde en fire år gammel pige. Det blev tilsammen 20 mennesker i det lille hus.

Huset blev i 1895 købt af *murer Peter Mogensén*, der siden 1882 havde boet og fortsat blev boende i det gamle »smedehus« ved Færgevej. Formålet med købet var bl.a. at skaffe husly til sønnen Oluf Mogensén og hans familie. I 1898 boede de i dette hus sammen med fire andre familier, bl.a. en skomager Lars Nielsen, der havde 3 børn. Oluf og konen havde på dette tidspunkt seks hjemmeboende børn.

Skyllebakkegade 5 og 7

Matr. 60/61. I 1810 byggede *tjenestekarl Ole Erichsen*, kaldet Ole Kromand, et nyt hus i strandkanten vesten for vejen til færgen. Det var et lille hus på 4 fag, 8 alen dybt, bindingsværk med undertømmer af eg og overtømmer af fyr, som det var almindeligt. Ligeledes var der klinede vægge og stråtag. Det var indrettet til stue, køkken og tørvehus. Ole Erichsen havde i en del år været kromand og tjenestekarl hos købmand Hans Schade Holm i Frederikssund. Ole var oppe i alderen, da han flyttede til Skyllebakken. Han var blevet gift 1. gang i 1778 med Karen Larsdatter, der døde i 1807, hvorefter Ole Erichsen giftede sig med Karen Nielsdatter samme år. Af hans tre børn flyttede de to fra byen, men den næstældste søn, Erik Olsen, blev i 1815 gift i Udesundby. Han nåede at få to børn, inden han døde året efter, kun 34 år gammel. Disse børn og deres familier forblev boende i Frederikssund/Udesundby i mange år.

Ole Erichsen døde i 1817. Enken skulle skifte med deres tre fællesbørn. Ole Erichsen var en husmand, der havde klaret sig godt. I stuen stod der et egebord med fyrrefod, en bænke, et grønmalet hængeskab, en rødmalet kistebænke, en lænestol, 3 stole og 2 skamler. I stuen var der også et nürnbergerrug og en himmelseng med omhæng. Stuen var opvarmet med en jernbilæggerovn. Også med hensyn til tøj og klæder havde Ole Erichsen og konen mere end normalt. I køkkenet var der en bryggerkedel af kobber, en kaffekedel, en jerngryde, et pandejern, en trefod, hakkebrædt og spækkebrædt. I tørvehuset var der desuden en del værktøj. Ole Erichsen havde i årenes løb også været i stand til at lægge lidt penge til side. De var blevet anbragt hos hans arbejdsgiver, købmand Hans Schade Holm, der som de andre købmænd gerne tog sig af lidt bankvirksomhed. Hus og ejendele blev sat på auktion. Huset blev solgt for 350 rbd., og alt i alt blev der lidt over 1000 rbd. at dele. Enken fik, som loven foreskrev, den ene halvdel, mens de to børn og to børnebørn efter den afdøde søn delte resten.

Huset blev købt af *tjenestekarl Niels Andreassen*. Han var i 1815 blevet gift med den 19 år gamle *Ane Rasmusdatter*. De fik tre børn, en datter og to sønner. Niels Andreassen døde allerede i 1822, og konen skulle efter reglerne afholde skifte, men da børnene var små, og konens mulighed for at opdrage børnene ikke tillod hensættelser, fik hun tilladelse til at hense i uskiftet bo. Trods dette havde Ane Rasmusdatter ikke lyse udsigter. En enlig mor med tre små børn var dengang – lidt groft sagt – til salg for en giftelysten un-

Skyllebakkegade 5 og 7
Matr. 60/61
(gl. matr. 70)

gersvend. Få måneder efter tilkendegav *møllersvend Mogens Mogensen* fra Græse Mølle, at han ville »indlade sig« i ægteskab med Ane Rasmusdatter. Arvesagen blev da genoptaget, og det blev besluttet, at han og hans tilkommende skulle anbringe 150 rbd. i overformyndieret til de tre børn.

De blev så gift, men Ane havde ikke større held med sig denne gang. Mogens Mogensen døde allerede 3 år efter – i 1825. Da hun havde fået en datter, Maren Mogensdatter, med sin nye mand, sad hun nu tilbage med 4 uforsørgede børn. At dømme efter boet havde ægteskabet med Mogens Mogensen hverken gjort hende rigere eller fattigere. Kun en datter mere var det blevet til, og det var måske kun en byrde mere.

På »ægteskabsmarkedet« var hun igen faldet i værdis, men det lykkedes hende alligevel at få en ny forsørger til sig selv og sine børn. Med sine kun 31 år og eget hus var der dog muligheder. Det blev den 27 år gamle ungarl *Philip Rasmussen Seiler*, hun blev gift med samme år. Han var søn af Rasmus Seiler, der i 1791 var blevet gift med en datter af købmand Daniel Michaelsen i Frederikssund. Rasmus var det gået mindre godt. I 1834 var han en 70 år gammel enkemand og almisselem. Han boede til leje hos lods Anders Jensen her i Skyllebakken.

For Ane blev det nye ægteskab – hverken økonomisk eller socialt set – en forbedring. Philip tjente som daglejer og tjenestekarl. Han fik også familien til at vokse. I 1826 kom sønnen Niels til verden, to år efter Frederik, fire år senere datteren Mariane og endelig i 1835 endnu en datter. Ane nåede at få 8 børn med tre forskellige mænd. Hun døde i 1846.

Philips og Anes datter *Mariane* blev i 1856 i en alder af 26 år mor, men desværre var faderen til barnet blevet væk. Det blev hendes livs tragedie. Der var ingen hjælp at hente i familien, der selv havde mange vanskeligheder at slås med, så derfor blev det begyndelsen på et langt liv under fattigvæsenets ubarmhjertige vinger. Barnet blev tinget i fremmed pleje, det vil sige sat i pleje i den familie, der bød på den mindste betaling af fattigvæsenet. Som spæd og indtil hendes 6. år kostede barnet fattigvæsenet 34 rd om året, hvorefter prisen blev sat ned med 10 rd i de efterfølgende år. Datteren var i alle årene »sund og rask«. Men en drøj tid må det have været, da det var forskellige plejeforældre, der tog sig af hende. Selv om moderen, Mariane, blev boende i byen, blev hun aldrig mor for sit barn. Efter en del år som tjenestepige forskellige steder flyttede hun tilbage til Skyllebakken, hvor hun boede som almisselem, til hun døde i 1880.

Sønnen *Frederik*, der var garversvend hos Jacob Werdelin, klarede sig tilsyneladende godt i de yngre år. I 1856 var han blevet gift med Johanne Olsen. Han overtog huset året efter. Philip Rasmussen var da 59 år. Han blev boende til leje hos sønnen i det gamle hus, indtil han døde i 1866.

Skyllebakkegade 7

Matr. 60. Frederik udvidede huset med to fag mod syd og solgte i 1866 den nordlige del af huset til *fisker Lars Augustinussen*, så der blev tale om et dobbelthus med to ejere. (Augustinussens del fik i 1874 matr. nr. 60.) Også han byggede til huset med et par fag. Lars Augustinussen var flyttet hertil fra Jyllinge med konen Sidsel. De fik tre børn, bl.a. sønnen Ole Larsen, der sidenhen også blev fisker. I 1872 købte Lars Ude- og Oppesundbys gamle fattighus i Frederiksborggade og solgte huset her til *fisker Lars Olsen*, der igen solgte huset til *fisker Jens Sørensen* i 1878 for 800 kr. Han solgte i 1886 denne del af huset videre til *arbejdsmand Hans Larsen*, der var tilflytter fra Dalby i Horns Herred. Han og konen, Ane Marie, der også stammede fra Horns Herred, havde på dette tidspunkt to børn.

Skyllebakkegade 5

Matr. 61. Frederik Philipsen døde i 1869, 40 år gammel, og hans enke Johanne, der på dette tidspunkt kun var 34 år og havde 5 uforsørgede børn, måtte bede fattigvæsenet om hjælp. I 1870 mødte hun frem for fattigudvalget, »*der med Hensyn til, at hun endnu er i besiddelse af det hendes Mand tilhørende Hus for en Halvdel, i hvilken Halvdel der indestaar 130 Rd. Hun erklærer sig villig til at overdrage denne Halvdel til Udvalget på det Vilkaar, at hun for sin Levetid beholder Bolig i Huset.*« Fattigvæsenet fandt tilsyneladende ikke interesse i at overtage huset, som hun beholdt til 1877, hvor Frederik og Johannes søn, *typograf Hans Frederik Philipsen*, overtog huset på det vilkår, at moderen og de mindre søskende kunne blive boende. I årenes løb fik Johanne fattighjælp, men bidrog selv til livets ophold ved at vaske for folk. Uheldigvis døde Hans Frederik allerede i 1888 kun 28 år gammel. Moderens aftægtskontrakt forsvandt hermed, og hun fik ikke lov til at bo her længere. I stedet fik hun en af lejlighederne i alderdomsasylets hus her i Skyllebakken. Hun levede endnu i mange år

og ernærede sig, så godt hun kunne, ved vask og strygning. Hun døde i 1904 – kun én af hendes fem børn overlevede hende. Philip-sens del af huset (matr. 61) blev solgt til *arbejdsmand Hans Jensen*. I 1894 byggede han 2 1/2 alen til den sydlige ende af huset. I 1898 boede Hans og konen alene i huset. Året efter blev det købt af *øltapperkarl Hans Peter Nielsen*.

Færgevej 5-7

Matr. 51. I 1815 købte *garver Isach Werdelin* en del af Anders Hansen Holms grund. Herpå opførte han et lille hus i stil med de andre. Det var på 5 fag, 8 alen dybt, egebindingsværk med stråtag. Indretningen var en stue, et kammer, et køkken og tørvehus. Her i var der intet nyt, men Isach og hans efterkommere skulle komme til at sætte deres præg på Skyllebakken i de kommende år. Han var født i Slangstrup som søn af brændevinsbrænder Hans Hansen Werdelin, der var død kort før 1800, hvorefter enken og søn flyttede til Frederikssund, hvor en stor del af familien boede. Denne families tilknytning til Frederikssund begyndte nemlig allerede i 1735, da Hans Isachsen fik borgerskab som skomager. I 1738 fik han også borgerskab som fisker. Han fik tre sønner: den ældste Abraham, der blev feldbereder (1744-1808), Jacob, der blev garver (1747-1789), og så Isachs far Hans, der, som sagt, blev brændevinsbrænder i Slangstrup (født 1751).

I 1801 var Isach Werdelins mor, Ane Marie Olsen, 44 år gammel. Hun boede til leje hos brændevinsbrænder Johannes Nielsen, men *levede af sit arbejde*, som der står i folketællingen. Isach, der lærte garverfaget, var født i 1783 og blev i 1810 gift med Ane Margrethe Larsdatter. I 1812 fik Isach borgerskab som garver i Frederikssund. De fik kun to børn, Jacob og Frederik, men sidstnævnte døde i en ung alder.

I 1832 mødte Isach Werdelin op på rådstuen for at opnå borgerskab som garver for sin søn Jacob. De medbragte en del skind og huder, som Jacob egenhændigt havde fremstillet. Efter en kyndig vurdering af skind og huder fik Jacob det attråede borgerskab.

I 1834 producerede far og søn ca. 100 huder og ca. 300 skind. Husstanden bestod på dette tidspunkt af Isach og konen, der begge var 53 år gamle. Sønnen Jacob var 24 år og endnu ugift. Så levede Isachs mor endnu. Hun var 77 år. Endelig var der en tjenestekarl, Lars Thuesen, der var 30 år og ugift. Han

byggede i 1843 et nyt hus i den nordlige ende af Skyllebakken (matr. 57).

Isachs mor døde i april 1835. Hun efterlod sig, hvad man kan kalde et normalt bohave: 1. et lidet Fyrrebord, 2. en fyrre Dragkiste, 3. en liden ege Klædeskiste, 4. et fyrre Sengested, 5. en blaastribet ulden Overdyne, 6. to Hovedpuder, 7. to gulstribede Linnedunderdyner, 8. et Blaalærredlagen, 9. en Rok og Gangklæder. Samme år blev Jacob gift med lods Jens Olsens datter Johanne, og de blev altså et blandt mange eksempler på ægteskaber mellem børn fra Skyllebakken. Jacob overtog lidt efter lidt den daglige drift af garveriet.

I 1835 byggede Isach sig et nyt stuehus. Det var en byggeteknisk nyhed i Skyllebakken. Det var 6 fag langt, 12 alen dybt, bygget i fyrrebindingsværk på fod, muret *med brændte sten og med tegltag* og således det første tegltagshus i Skyllebakken. Isach var købstadsborger og betydelig mere velhavende end naboerne. Det ses også af husets indretning. Der var tre værelser, der alle havde bræddegulve, engelske vinduer og fyldningsdøre. Ellers var der køkken med spisekammer og en forstue.

Det var heller ingen lille virksomhed, der gennem årene kom til at ligge på dette sted. Det adskilte sig på flere måder fra resten af Skyllebakken. Det var ingen ren og lugtfri virksomhed, hvilket vel også var årsagen til, at Isach havde grundlagt garveriet på dette sted.

I 1839 havde Isach en garversvend, nemlig sønnen Jacob, og to daglejere, brødrene Lars og Johan Thuesen, beskæftiget i garveriet. De producerede dette år ca. 120 huder og ca. 200 skind, men allerede året efter steg antallet til 220 huder og 400 skind. Til dette års produktion anvendte de 2 tdr. tran og 2 tdr. kalk. Denne stigning i produktionen skal givet ses i sammenhæng med Jacobs overtagelse af garveriet, der fandt sted i slutningen af 1839.

Færgevej 5-7
Garvergården
Matr. 51

*Garverproces.
Arbejdet ved krispelbrædtet.
Illustration fra
Opfindelsernes Bog 1880*

Garverproces.
Huden på skrabebommen.
Illustration fra
Opfindelsernes Bog 1880.

Det gik dem godt i disse år, hvis vi skal bedømme deres økonomiske situation ud fra byggerierne, der fandt sted. I 1842 blev der bygget til stuehusets søndre gavl. Der blev bygget 4 fag til i samme bredde som stuehuset. Det brugtes til lo og lade, men havde dog ikke tegltag. Hertil kom et nyt stort sidehus i øst. Det var 15 fag langt og 10 alen dybt. Fyrrebindingsværk og stråtag. Det indrettedes til ko- og hestestald samt port, garveri og barkhus.

Kun 3 år efter blev der bygget igen. Stuehuset med tilbyggede dele blev forlænget, så det foruden bolig, lo og lade også rummede gennemgang og materialhus. Der var nu 17 fag i alt. Mod nord lå et hus på 7 fag (måske Isachs oprindelige hus) indrettet til tougestue og krabehus med posteværk (*touge*: trække, forfærdige; *krabe*: kradse, rive, ridse). Sidehuset i øst var også blevet forlænget. Det indeholdt stald, garveri, drivhus og svinehus. Endelig var det søndre sidehus uforandret. Hele gårdens værdi blev sat til 2120 rd.

På dette tidspunkt boede Isach og konen, der var blevet henholdsvis 63 og 64 år, Jacob og Johanne, der var 35 og 34 år, samt deres to sønner Christian og Jens Peter, der var henholdsvis 4 og 2 år, her i garvergården. Hertil kom to tjenestekarle og en tjenestepige. Ingen andre beboere i Skyllebakken havde råd til at holde tjenestefolk på dette tidspunkt.

I garverhåndværket er garvesyren det vigtigste og uundværlige garvemiddel. Den fik man især fra egebarken. Vi kan således forestille os store bunker af egebark ligge mange steder i og omkring gården. Der var forskellige garvningsmetoder, hvoraf den almindeligste var den såkaldte rødgarvning, der især brugtes til garvning af oksehuder, kalveskind og hestehuder. Den første del af processen var rensning og vask af huderne. Hertil behøvedes meget vand, hvilket også kunne være en grund til Isach Werdelins valg af beliggenheden til garveriet i 1815. Først skulle huderne blødgøres. Herefter kom de på skrabebommen, hvor arbejderen behandler dem med et skrabejern, først på hudens kødside, derefter på hårsiden. Der fandtes flere metoder til at få fjernet håret. En almindelig måde var kalkning af huderne i kalkmælk i store gruber. Her kunne de ligge 5 til 14 dage. Hårene kunne derefter let fjernes, men også kalken skulle væk igen. Derfor behandledes de med due-, hønse- og evt. hundeeskrementer. I stedet for kalkning kunne man også anvende svedning, hvor huderne lagdes sammen – kødside mod kødside – i gruber eller svedekasser, hvorved der fremkaldtes en let forrådnelse. Efter denne behandling ven-

der huderne tilbage til skrabebommen, hvor hårene fjernes med et sløvt skrabejern. Derefter skulle de vaskes igen, inden den egentlige garvning med garvestoffer kunne gå i gang. Som en forberedelse hertil bearbejdedes huderne med en proces, der hed svældning eller en bejtsning. Så begyndte garvningen, der skulle hindre hudernes tilbøjelighed til at rådne og samtidig gøre skindet smidigt. Huderne lagdes i store gruber i jorden, hvor hvert enkelt skind lagdes mellem barklag. Når gruben var fuld, blev der hældt vand i, så det hele var dækket. Garvestofferne i barken blev her frigjort og bragt ind i huderne. Efter flere ugers forløb, når barken havde mistet kraften, blev processen gentaget. Det kunne vare 3 til 5 måneder, men også over et år, når huderne krævede det. Det færdigt garvede læder skulle derefter ind i *tougestuen*, der hos Werdelin lå i det nordre sidehus side om side med *krabehuset*. Her blev læderet behandlet med hammere og pressere for at give læderet fasthed og ensartet tykkelse. Her blev de også behandlet på en falsebuk og med et såkaldt glittejern. Læderet skulle herefter indsmøres med fedtstof f.eks. med tran og/eller talg. Så var det færdigt til tørring. De sidste dele af behandlingen var afhængig af, hvad læderet skulle bruges til.

Det er i dag muligt at se sporene efter garveriet på et matrikelkort, idet skellet mellem matr. 51d og 52 ved den nordre ende af den gamle garvergård har en ejendommelig rund bue. Det er givet et spor efter en af de gamle garvergruber, der lå i vejen, da matrikelskellet omkring 1870 skulle opmåles.

At der var blevet tale om en større virksomhed, fremgår også af antallet af medhjælpere, der muligvis også bestod af løst tilknyttet arbejdskraft. De folk, der boede og arbejdede på garvergården, ser vi ud af folketællingerne. I både 1850 og 1860 havde han en garversvend, to arbejds mænd, to tjenestekarle og en tjenestepige ansat og boende i garvergården. I 1855 var produktionen kommet op på ca. 400 stk. huder og ca. 800 stk. skind.

Isach døde i 1856. Der var ingen problemer med arven, da Jacob overtog det hele som eneste overlevende arving.

Jacob satsede ikke kun på garveriet. I årenes løb – især i 1870'erne – opkøbte han betydelige landbrugsarealer. Formentlig skete det med tanke på sønnerne, der ikke alle ville få mulighed for at leve af garveriet.

I 1866 købte Jacob Werdelin gården *Amsterdam*, der havde Kalvøen som en del af jorden. Med købet fulgte en indvindingsret til at tømme Bløden for vand. I 1869 gik han i kompagniskab med læge Conrad Ussing og

købmand Wilhelm Bendahl, hvem det efter mange års tovtrækkeri mellem den tidligere ejer og myndighederne lykkedes at få inddæmnet og tømt Bløden. I 1875 købte han betydelige jorder både af Langes arvinger og Bilidt-manden Chr. Thomsen. På denne måde erhvervede Jacob ikke ubetydelige landbrugsarealer, som sønnerne siden skulle få god gavn af.

Jacob og Johanne havde fået fem børn. Jacobs interesse for landbrug gik i arv til de to af sønnerne, Christian og Thorvald, mens den tredie, Jens Peter, fortsatte garveriet. En fjerde søn, Søren, døde af tuberkulose allerede i 1876 kun 25 år gammel. Hans kone og lille barn emigrerede kort efter til USA.

Samme år Søren døde, gik Jacob i gang med at dele sin ikke ubetydelige ejendom mellem børnene, så de blev ejere af det, de for så vidt havde drevet i flere år. Den ældste søn *Christian* fik Amsterdam, mens garvergården blev delt i to, så den sydlige del (matr. 51b) fortsatte som garveri i *Jens Peters* eje, mens den nordlige del (matr. 51a) blev overtaget af *Thorvald*, der var landbruger. Jacob Werdelin døde i 1883. Da arvesagen derfor skulle gøres op, var der ikke noget at arve, for den sag havde Jacob sørget for i levende live.

I 1883 søgte Thorvald at få lov til at bygge til gården i den sydlige ende af grunden. Da en sådan udvidelse ville medføre en omlægning af Skyllebakkegades udmunding til Færgevej, fik han ikke i første omgang lov af bygningskommissionen, men Thorvald fik alligevel overtalt byrådet kort efter, da han selv afgav jord til en ny indkørsel gennem hans grund.

I 1886 var Thorvald blevet 32 år. Hans kone var 25, men havde allerede fået tre børn. At han var en holden mand ses bl.a. af, at han havde fire tjenestefolk. På gården boede en 16 år gammel barnepige, der tjente 5 kr. om måneden. Der var en tjenestepige, der incl. kost og logi tjente 100 kr. om året. En tjenestedreng på 16 år fik kost og logi, men ikke fast aftalt løn, mens en 19 år gammel tjenestekarl tjente 12 kr. om måneden.

Allerede på dette tidspunkt satsede Thorvald også på udlejning af boliger. På gården boede 6 familier, der ikke arbejdsmæssigt var knyttet til Werdelins landbrug.

Den 27. oktober 1891 brændte Thorvald Werdelins gård (matr. 51a). Baghuset i vest og sidehuset i nord nedbrændte totalt, mens et halvtagshus i syd blev delvist skadet. Stuehuset gik fri, men fik dog en del vandskade. Hans gård var forsikret for 17.900 kr. og skaderne blev vurderet til 9.100 kr, hvoraf vi kan se, at skaderne var alvorlige. I stedet for blot at genopbygge valgte han at sælge gården og flytte landbruget til en gård i Havnegade og senere til Lundevej. Gården blev købt af brødrene *Kr. og Carl J. Andersen*, der indrettede bygningerne til lejeboliger, som der var god indtjening i på den tid. Broderen J.P. Werdelin var allerede før branden begyndt en sådan ombygning af sine side- og baghuse. I 1890 boede der 7 familier i gården bl.a. andre bådebygger Julius Poulsens og skrædder Peter Nielsens familier. I 1898 boede de to brødre i gården med deres familier, men der var desuden plads til detaillist Jørgen Nielsen og bådebygger Laurits Larsen med kone og deres lille søn Hans, der var født samme år.

Slægtstavle

Isach Werdelin ~ 1810 ~ *Ane Margrethe Larsdatter*
1783-1856 1782-1871

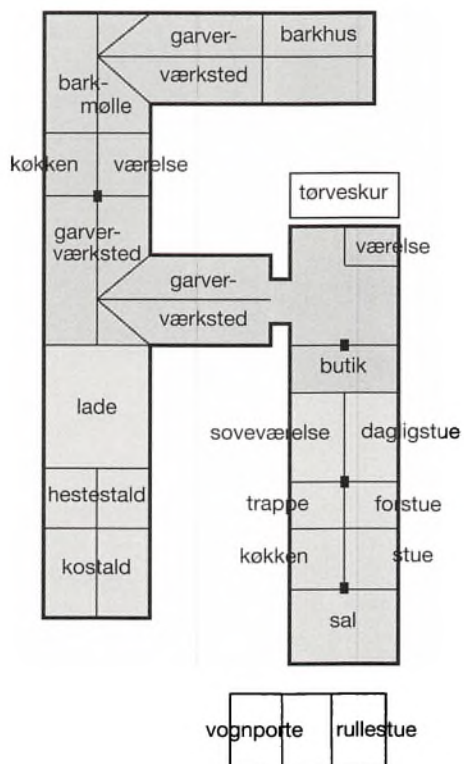
Jacob Werdelin ~ 1835 ~ *Johanne Jensdatter*
1810-1883 1811-1884

<i>Gårdej. Christian</i> 1841-1883 ~ 1874 ~ <i>Bodil Kirstine</i> 1853-	<i>Garv. Jens Peter</i> 1843-1925 ~ 1867 ~ <i>Birthe Kirstine</i> 1841-	<i>Marie</i> 1846- ~ <i>H.P. Olsen</i> (Kbh)	<i>Garv. Søren</i> 1851-1876 ~ <i>Sofie Jensen</i>	<i>Gårdej. Thorvald</i> 1854-1934 ~ <i>Karen Kirstine</i> 1861-
---	---	--	---	---

Udsigt over Skjellebakken mod syd med havn og Kalvøen i baggrunden. (Foto ca. 1896 ved Johannes Hansen)

Garver- gården 1869

Thorvald opgav – som sagt – at fortsætte sit landbrug fra Skjellebakken. I stedet købte han gården matr. 7, Havnegade 16, som han fik skøde på i marts 1892. I 1896 solgte han Kalvøen til et aktieselskab dannet af byens borgere, der ønskede at omdanne Kalvøen til en lystpark. To år efter flyttede han sin gård igen. Denne gang havde han selv fået bygget en ny gård, *Lundebjerggård*, der havde den store fordel at ligge tæt op til de marker, der indgik i gårdens drift. Han kom til penge i disse år. Foruden landbruget tjente han en hel del på at sælge byggegrunde langs den senere Lundevej samt nord for Skjellebakken langs Færgevej. Han blev også rig på børn – mindst 10, hvoraf de fleste udvandrede til USA. I 1911 solgte han Lundebjerggård. Han døde i 1934, 81 år gammel.

Gårdejer Christian Werdelin døde samme år som faderen. Hans enke fortsatte landbruget i den sydlige del af byen. Også hun blev efterhånden velhavende, da hun lidt efter lidt udstykkede og frasolgte byggegrunde langs med Roskildevej.

Skyllebakkegade 9

Matr. 59. I 1818 byggede *brolægger Johan Jensen* et nyt hus på et opfyldt areal ud for stranden nord for Niels Andreasens hus, som altså delvis var en del af det gl. matr. 70. Johan Jensens ejendom fik i 1874 ny matr. 59. Johan Jensen var i 1816 blevet gift med Karen Larsdatter og behøvede tag over hovedet. Nogen formel juridisk ret til opfyldning og derefter bebyggelse på denne grund ses ikke at være tilvejebragt, men Færgevejens anlæg gav en masse overflødig jord og grus, der blev brugt til nye byggegrunde. Da huset, som Johan Jensen lod bygge, blev vurderet i 1820, ser vi atter et husmandshus af samme slags som de andre, der var bygget ved Skyllebakken på dette tidspunkt. Det var på 4 fag, 7 1/2 alen bredt, fyrrebindingsværk, klinede vægge og stråtag, indrettet til stue, kammer, køkken og tørvehus. I stuen fandtes en jernbilæggerovn.

I 1832 blev huset om- og tilbygget, så der blev plads til to familier. Det var herefter på 8 fag, og det halve hus – den nye del – på 8 alens bredde, egebindingværk, klinede vægge og stråtag. Antallet af rum blev fordoblet. Hertil kom så et nyt udhus på 4 fag, der var indrettet til kreaturstald. I 1834 boede Johan Jensen og konen Karen Larsdatter i den ene ende af huset, mens indsidder Lars Hansen med kone og en søn på 2 år boede i den anden lejlighed. Johan og Karen klarede sig ganske godt. Gennem forefaldende arbejde, lidt egen avl og en fast lejeindtægt fik de tingene til at hænge sammen. I alle årene havde de skiftende lejere – som oftest unge familier eller unge enker med småbørn.

Da alderen begyndte at indhente Johan og konen, kunne de ikke klare sig økonomisk. Som så mange andre solgte de deres hus mod en aftægtskontrakt, så de kunne blive boende, så længe de levede. Salget fandt sted i 1852, og køberen var *daglejer Ferdinand Jonassen*. Han og hans søskende havde i forvejen tilknytning til Skyllebakken – et forhold, som vi vender tilbage til. I 1855 var Ferdinand 55 år og konen 57.

Også de fik problemer med økonomien. I 1865 solgte han huset og flyttede til Skolebakken, hvor de lejede en lille lejlighed. Alligevel måtte han gå til fattigforstanderen for at få hjælp til husleje og brændsel. Det fik han, men egentlig fattighjælp ville man ikke give ham, »da han tjener 2 Rd om Ugen og har et meget godt Indbo«. Ferdinand døde i 1872.

De to gamle var på dette tidspunkt begge 63 år. Alder og sygdom plagede dem. De havde aldrig fået børn, så her var der ingen hjælp at hente. Også de måtte så gå den

tunge gang til fattigforstanderen. Johan døde i 1856. Enken blev til sidst så syg – og så fattig, at hun blev flyttet til kommunens fattighus, hvor hun levede det sidste halve år. Hun døde i 1867 – 80 år gammel. Hendes sidste farvel i fattigprotokollen var udgiften til en ligkiste til 4 rd. 3 sk. og ligtøj til 1 rd. 3 sk.

Huset blev købt af Werdelins mangeårige tjenestekarl, Johan Thuesen, der havde giftet sig med Frederik Jonassens enke Ane Marie. Johan var bror til Lars Thuesen i nabohuset. Vi ser igen et eksempel på de tætte familiære forhold, der herskede mellem skyllebakkeboerne. (se matr. 55)

I 1889 døde Johan Thuesen, 70 år gammel, og hans tre overlevende stedbørn arvede ham. Huset blev overtaget af *murersvend Mads Ditlev Ludvig Frederiksen*, gift i 1872 med steddatteren Ellen Sofie. De var født henholdsvis 1847 og 1844.

»Smedehuset«

Matr. 191. Da den nye færgevej var anlagt, bl.a. på initiativ af købmand Hans Schade Holm, der ejede den jord, som blev brugt til den nye vej, byggede han et nyt hus ved den nye indkørsel til fæstevænget. Han havde således to huse – et ved hver indkørsel til fæstevænget. Den gamle vej – senere Skyllebakkegade – blev lige nord for det gamle hus tilsluttet den ny Færgevej.

Det nye hus var på 8 fag, 10 alen dybt, bygget i ege- og fyrretømmer med stråtag. Det var indrettet til stue, kammer, køkken, tørvehus samt *smedie med esse og blæsebælg*. Vi ved ikke, hvem købmanden satte ind i huset. Den første beboer i smedehuset har naturligvis været smed og måske også været i tjeneste hos Hans Schade Holm.

Sønnen Lars Hansen Holm solgte i 1839 de to huse og vænget til brændevinsbrænder Niels Olsen, der lod huset nyforsikre i 1846. På dette tidspunkt var smedien nedlagt og i stedet indrettet til to beboelseslejligheder, hvor stuerne var blevet forsynet med brædegulve.

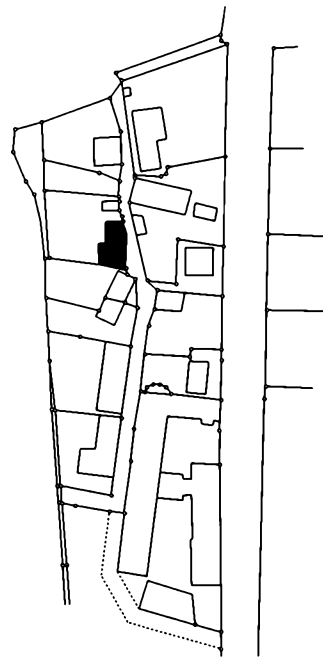
I 1860 blev jord og huse købt af gårdejer A.L. Rugaard, som allerede er blevet nævnt under omtalen af Vængehuset. Også dette hus blev i 1875 overtaget af læge Conrad Using. Smedehuset (matr. 17b), der kun kom til at fungere som smedehus i få år, blev i 1882 købt af murer Peter Mogensen for 400 kr. Fra dette tidspunkt blev der sammenfald mellem ejer og beboer.

Kort efter fik Peter Mogensen delt den købte parcel i to dele – endog på den lidt

Skyllebakkegade 9

Matr. 59

(gl. matr. 69b)

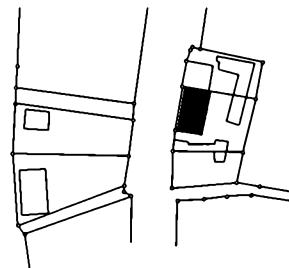

Færgevej

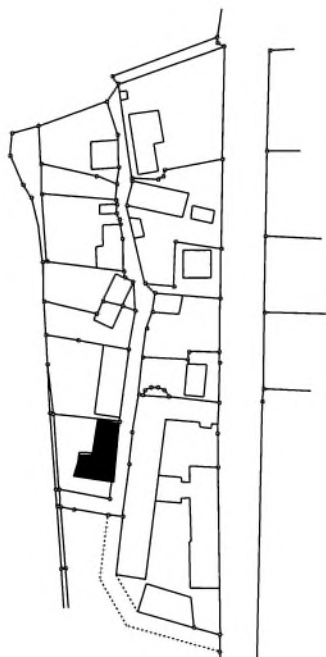
»Smedehuset«

Matr. 191

(gl. matr. 17b og 20a)

Skyllebakkegade 1
Matr. 63
(gl. matr. 69b)

mærkelige måde, at den ny matrikel lå på begge sider af hans eget hus. Denne parcel blev i 1891 købt af murer Peter Frederiksen, 40 år gl. Han var ugift og lejede den ene del af huset til Peter Mogensens søn, Oluf Peter Mogensen, der var gift og havde tre børn.

Skyllebakkegade 1

Matr. 63. Et nyt skyllebakkehus kom til i 1822, da *daglejer Anders Jørgensen* opførte et beboelseshus på et stykke jord syd for fisker, senere lods Anders Jensens hus, men på dennes grund – eller på hvis grund det nu var – for man brugte jo ikke skøder. Huset blev samme år beskrevet som et 5 fags hus, 8 1/2 alen dybt, egebindingsværk med klinede vægge og stråtag.

Indretningen var stue, kammer og køkken med skorsten.

Anders Jørgensen blev i 1821 gift med Marie Andersdatter. I 1823 fik de sønnen Jørgen. Konen døde i 1833, men da der kun var en arving, var der intet at skifte, før Anders

eventuelt giftede sig igen. Det skete i 1836, og det blev vedtaget, at han skulle indsætte 100 rbd. i overformynderiet til Jørgen. Hans nye kone hed *Bodil Willumsdatter* og var fem år yngre end sin da 57 år gamle mand. Familieforøgelse var der således ikke udsigt til. Sønnen flyttede hjemmefra i nogle år, men da faderen døde, flyttede han hjem til stedmoderen. Jørgen, der var malersvend, giftede sig i 1865 med en enke, Birthe Kirstine Hansdatter.

Stedmoderen, Bodil Willumsdatter, der i 1850 blev opgivet at være spindekone, blev svagelig og kunne kun gå ved hjælp af krykker. Da hun blev 77 år gammel, kunne hun ikke klare sig længere og rettede derfor henvendelse til fattigvæsenet for at få hjælp. Hun fik bevilget 3 sk og 4 pd brød om ugen. Bodil blev boende hos stedsønnen, hvor hun

*Maler Lauritz Jensen
med palet og pensel.
(Ukendt fotograf, ca. 1925)*

boede til leje. I kommunens fattigplan karakteriseres hun som »affældig, men skikkelig«. Hun døde i 1884 – 95 år gammel.

To år forinden havde Jørgen Andersen solgt huset til maler Lauritz Jensen, søn af politibetjent og arrestforvarer Christian W. Jensen. Prisen var 300 kr, men i købet fulgte en aftægtsforpligtelse til moderen, men da hun allerede på dette tidspunkt var byens ældste borger, har det nok ikke vejet så tungt.

Lauritz var født i 1844 og havde som ung svend rejst en del på valsen. I 1878 var han blevet gift med Kathrine Andrea Sofie Juul. Maler Jensen blev lærer ved byens tekniske skole, hvor han virkede i mange år. Han og konen fik kun en datter, Marie Jensen, der forblev ugift.

Maler Lauritz Jensen med kone og datter i deres have i Skyllebakken. (Foto: Emanuel Nielsen)

Færgevej 11

Matr. 52. Anders Hansen Holm solgte i 1823 en parcel af sin grund, gl. matr. 71, til en *daglejer Peder Jensen*, der dog ikke ses at have bygget på grunden. I 1829 blev den solgt videre til *daglejer Niels Larsen*. Han byggede et par år efter et lille 5 fags stuehus med en dybde på 8 alen, klinede vægge og med stråtag, som de andre huse, der var bygget på dette tidspunkt. Huset blev takseret til brandforsikring i 1832. To år efter ser vi i folketællingen, at han var gift med Maria Jonassen, der lige som han selv var født i 1800. Hun var søster til Frederik, Andreas og Ferdinand, som alle tre i kortere eller længere tid boede i Skyllebakken. De fik ingen børn og boede i mange år alene i det lille hus.

I slutningen af 1860'erne blev Niels Larsen syg og var ikke længere i stand til at arbejde. Det barnløse ægtepar måtte i 1870 gå den tunge gang til fattigudvalget og anmode om hjælp fra fattigvæsenet. De erklærede sig villige til at overdrage deres indbo og deres hus (eller rettere den trediedel, der ikke var belånt) til fattigvæsenet. Udvalget bevilgede dem fast hjælp, der bestod i 1 rd. og 8 pd. brød om ugen. Fattigforstanderen blev sat til at registrere indboet, og året efter blev huset – via fattigudvalget – solgt til *tømrersvend Lars Peter Hansen* med en aftægtskontrakt, så de to gamle kunne blive boende, så længe de levede.

Lars Peter Hansen byggede huset om i 1879, så det fik en ekstra etage – bygget i mur og bindingsværk, og fik dermed også en bolig til sig selv og familie. Det var det første to-etages hus i Skyllebakken. Samme år byggede han et nyt baghus til værksted og vaskehus. Lars Peter var født i Frederikssund i 1844.

Han og hustruen fik to børn. Det gik ikke så godt for Lars Peter. Midt i firserne kom han så meget i gæld, at huset gik på auktion. Køberen, der formentlig har haft penge til gode hos Lars Peter, var »L.N. Elsass' Sønner«.

Niels Larsen og konen fortsatte tilsyneladende deres stille liv på samme sted, hvor de i sin tid som nygifte flyttede ind. I fattigplanerne karakteriseredes de som »skikkelige« indtil 1878, hvor Maria døde. Niels Larsen blev »gnaven«. I 1882 karakteriseredes han som »affældig«, og året efter døde han.

I 1890 boede den unge murersvend Oluf Peter Mogensen til leje i stueetagen med konen og deres to børn på henholdsvis 4 og 2 år. De flyttede året efter til »Smedehuset«, hvor Oluf var født, og fem år senere flyttede de til matr. 55, som faderen, Peter Mogensen, havde købt. Ovenpå boede toldassistent Hugo Sivert v. Meyereren med sin kone og deres tre børn, der alle var under 5 år gamle, så her i dette hus var der formentlig livligt. v. Meyereren var udnævnt til toldforvalter i Frederikssund i 1889.

Færgevej 11
Matr. 52
(gl. matr. 71b)

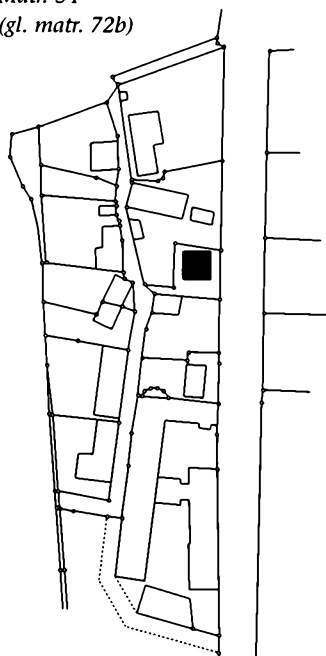
Skyllebakkegade 11

Matr. 57. I 1843 byggede *daglejer Lars Thuesen* på en grund nord for Johan Jensens hus. Forinden havde han eller måske Johan Jensen inddæmmed arealet, der ikke førhen havde været til at bygge på. Det blev et 4 fags hus, der var 10 1/2 alen bredt, hvorfor huset næsten var kvadratisk. Det opførtes lige som de fleste huse dengang i fyrrebindingsværk og med stråtag. Det var indrettet til 2 stuer,

Skyllebakkegade 11
»Thuehuset«
Matr. 57
(gl. matr. 70c)

Færgevej 15
Matr. 54
(gl. matr. 72b)

hvoraf den ene havde bræddegulv, mens der var bræddeloft over hele huset. Lars Thuesen var i 1842 blevet gift med Maren Jensdatter. De fik to børn. Maren døde i barselseng i 1849.

Kort efter flyttede broderen Johan Thuesen med sin kone ind hos Lars, der var blevet gift igen med en Johanne Marie Jensen. Johan Thuesen var i 1855 36 år gammel og gift med Maren Jensen på 38. De var begge mormoner, fremgår det af folketællingen i 1855.

Johan Thuesen og hans familie samt andre blandt Skyllebakkens beboere blev i 1850'erne grebet af mormonismen. Danmark havde fået religionsfrihed i 1849, og allerede året efter kom de første mormonmissionærer til København. Deres vej fandt også til Frederikssund, hvor der blandt Skyllebakkens beboere var grobund for den ny lære. Sjællands biskop Hans L. Martensen var bekymret over sektens fremmarch og bad i 1854 alle sognepræster indberette, om de i deres sogne havde hørt eller set noget til mormonerne. Præsten i Udesundby, pastor Hans Daniel Kopp, havde kort forinden henvendelsen hørt, »at der i Vinterens Løb (1853/54) flere Gange havde indfundet sig nogle Mormon Udsendinge i Udesundby Sogn, men at disse ikkun havde besøgt deres Søster, en Huusmandskone i den Deel af Udesundby, der kaldes Skyllebakken, et Slags Fiskerleie ved Roskilde Fjord, og at disse allerede om Foråret vare afgangne til Amerika. Senere blev det mig berettet, at de dog havde faaet nogen Indflydelse paa denne Kone og hendes Mand og endelig at der efter Hines Bortreise hyppigere havde indfundet sig et Par andre, saakaldte Mormonpræster, der foruden ommeldte Kone og hendes Mand ogsaa havde vundet en anden Huusmand og navnlig hans Kone.«

Sognepræsten skrev til biskoppen, hvorledes han havde søgt at belære skyllebakkebeboerne om deres vildfarelse, bebrejde de vakte og advare de andre. Af sognepræstens brev fremgår det også, at Indre Missions udsendte missionær, smeden fra Kirke Værløse, Jens Larsen, havde været på besøg hos de tilsyneladende meget religiøst søgende beboere i Skyllebakken. Ham var han dog ikke så bange for. (Knud Banning: Forsamlinger og mormoner. Kbh. 1960, s. 104-105)

I 1860 blev Johan enkemand, 42 år gammel, og flyttede tilbage til sin arbejdsgiver, garver Werdelin. Få år efter giftede han sig igen og købte nabohuset, som vi allerede har været inde på. (Se matr. 59)

Lars og konen blev boende i »Thuehuset«, som det allerede blev kaldt dengang. Lars døde i 1883, 80 år gammel. Huset blev

så købt af Thorvald Werdelin, der lejede det ud til en arbejdsmand Lars Jensen.

Huset blev i 1889 købt af arbejdsmand Hans Peter Jensen. Han overtog den gamle lejer, der, som så mange andre her i Skyllebakken, blev forsørget af fattigvæsenet. H.P. Jensen var 61 år gammel og konen, Ane Margrethe, fire år ældre. De havde i 1889 tre plejebørn boende hos sig.

Færgevej 15

Matr. 54. Vi er så kommet til det yngste af skyllebakkehusene. Lods Jens Olsen solgte i 1845 en parcel af sin grund (gl. matr. 72) til sin nevø Peder Hansen Stæhr, der i nogle år havde været tjenestekarl hos lodsens. Han var fisker. Han opførte et hus på 4 fag, 11 alen dybt, fyrebindingsværk på sten, med muret udfyldning og stråtag. Det var indrettet til 2 stuer, hvoraf den ene havde bræddegulv, 2 kamre, køkken og tørvehus. Over det hele var der bræddeloft.

Fiskeriet i Roskilde Fjord var et vigtigt erhverv, men talmæssigt har Frederikssund og Udesundby ikke haft de mange fiskere.

I 1861 oplyses det i den allerede omtalte fiskeriindberetning af lods Ole Jensen, at der her var fire fiskerfamilier. Heraf boede de to i Skyllebakken, nemlig lods Anders Jensen og sønner samt Peder Stæhr med sønnen Hans Christian. Sidstnævnte fiskede med 6 flyndergarn, 4 sildegarn og 3 åleruser.

Disse lokale fiskeres indtægter kom for det meste ved fangst af rejer og ål, men de tog naturligvis også del i sildefiskeriet, der visse år var rigtigt indbringende. Fiskerne oplevede imidlertid stadig tilbagegang i bestanden af fisk i fjorden. De gav for det meste de nye fiskeredskaber og fiskemetoder skylden for tilbagegangen. Det var især våd, især pulsvåd, der mentes at ødelægge yngelen ved at rive den løs ved at rykke tang og andre vandplanter op. Udbyttet i selve fjorden blev således mindre, men så måtte de sejle nordpå og eventuelt tage del i sildefiskeriet i Kattegat. De landskendte roskilde-rejer blev for en stor del fanget i den nordlige del af fjorden.

I midten af 1870'erne skønnede man, at der var omkring 200 fiskere i Roskilde Fjord. Men de kunne ikke få lov til at have fjorden alene. Fra Jylland kom mange både, og da de endvidere anvendte de kritiserede våd, blev jyderne forhadte. Med loven i hånd kunne de ikke få dem bort. Derfor var der i 1871 en del fiskere i den sydlige del af fjorden, der med magt entrede jydernes både og tvang

dem ud af fjorden, dvs. nord for Kronprins Frederiks Bro. Selvtægten var populær mellem fiskerne i fjorden, men den kom til at koste de aktionerende fiskere en del i form af store bøder.

Fjorden var på mange måder en farlig arbejdsplads. Der gik næppe et år, uden fjorden krævede et eller flere ofre. Stort set alle fiskerfamilier mistede familiemedlemmer derude. Alle fiskere var fra tid til anden ude på fjorden for at lede efter lig. Det var vigtigt, at alle gjorde, hvad de kunne for at få ligene hjem og begravet.

I februar 1868 druknede to unge fiskere fra Frederikssund ude på fjorden. Det var skovfoged C.W. Møllers to sønner, Jacob og Christian, der var taget ud for at tømme russer. Man fik aldrig opklaret, hvad der var sket ude på fjorden. Vejret var rimeligt, men da de ikke kom hjem, sejlede man ud for at lede efter dem og fandt båden liggende med bunden i vejret. Peder Stæhr og sønnen Hans Christian havde også været ude at fiske på selv samme tidspunkt, men de havde intet hørt eller set. Det var derfor særdeles ubehageligt – for at sige det mildt – at der kort efter løb et rygte om i byen, at de to muligvis havde kunnet redde de to unge mænd. Peder Stæhr blev dybt rystet og ville gerne have fat på den eller dem, der havde sat rygten i gang. Han skrev derfor i avisen og forklarede, hvad

de havde oplevet: »at de nævnte forulykkede hele Tiden var 1/4 Mil bagved for os, og da Uvejr og Tykningen af og til foranledigede, at de kom os af Syne, havde vi aldeles ingen Anelse om, at den sørgelige Ulykke var passeret, thi i saa Fald vilde vi have vendt om og gjort vor Pligt. Det skammelige Rygte, der er udspredd, maa enten have sin Opkomst af Ondskab eller Sladderagtighed, hvorfor jeg beder Enhver om ikke at fæste Lid dertil, saameget mere som jeg dristigt kan bede derom, som jeg for omtrent 20 Aar siden erholdt 16 Rd udbetalt af Regeringen for at have reddet 2 Piger ude paa Fjorden fra at drukne. Idet jeg ignorerer dette Rygte, aflægger jeg med rolig Samvittighed denne Erklæring.« (IP 12/3 1868)

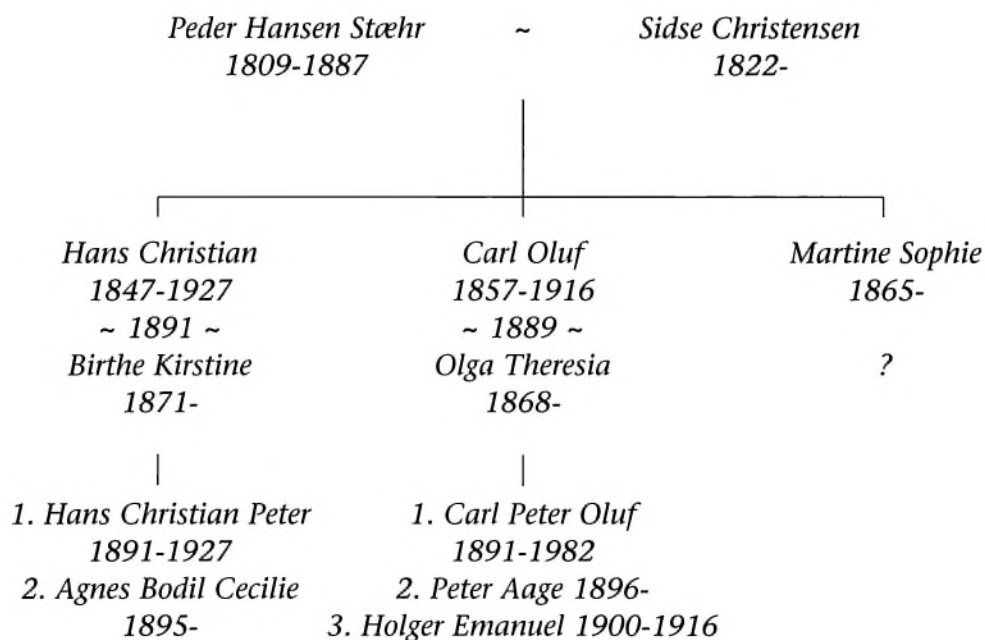
Den store risiko, der var forbundet med fiskeriet, gik heller ikke familien Stæhr forbi. I 1878 finder vi denne lille meddelelse i avisen: »Da Fiskerne Brødrene Stæhr heraf Byen for ca. en Uge siden om Morgenen Kl. 8 laae udfør Dyrnæs opstod en Kastevind, der væltede Baaden om på Siden og fyldte den med Vand. Begge de ombordværende klamrede sig fast til Masten, og saaledes drev de om i to Timer, da Fisker Jens Larsen heraf Byen traf dem flydende udenfor Engebæk Rev og bragte dem i Land der.« (IP 5/11 1878)

Peder Stæhr døde i 1887, 78 år gammel. Endnu i 1880 boede faderen sammen med sine tre børn. Som i den anden del af fami-

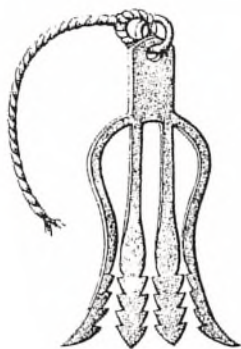
Lyster

Slægtstavle

Skyllebakkehusene inklusive de to huse i fæstevænget. Oplysninger fra brandtaksationerne, div. år.

Matr. nr.	opført	vurderet	antal fag	bredde	træværk	murværk	tag	bygherrer
20a/16a	ca. 1730	1833	4	8 alen	fyr	lerklin	strå	Rasmus Lange
71/53	ca. 1730	1850	4	7 1/2 alen	fyr	lerklin	strå	Rasmus Lange
73/56	ca. 1730	1824	5	8 alen	fyr	lerklin	strå	Rasmus Lange
69/62	ca. 1800	1833	5	10 alen	fyr	mur	strå	?
72/55	1806	1810	9	8 1/2 alen	eg/fyr	lerklin	strå	Peder Larsen
70/61	ca. 1810	1810	4	8 alen	eg/fyr	lerklin	strå	Ole Erichsen
00/51	1815	1815	5	8 alen	eg	lerklin	strå	Isach Werdelin
70/59	1818	1820	4	7 1/2 alen	fyr	lerklin	strå	Johan Jensen
20a/191	1818	1818	8	10 alen	fyr	mur	strå	Hans Schade Holm
69/63	1820	1822	5	5 alen	eg	lerklin	strå	Andreas Jørgensen
71/52	1831	1832	5	8 alen	fyr	lerklin	strå	Niels Larsen
00/57	1843	1843	4	10 1/2 alen	fyr	lerklin	strå	Lars Thuesen
72/54	1845	1846	6	8 alen	eg/fyr	lerklin	strå	Peder Hansen Stæhr

Plumpe-Lyster

lien var de længe om at flyve fra reden. Da faderen var død, giftede først Carl Oluf sig, og siden broderen Hans Christian. Den sidste, der var den ældste, overtog huset efter faderen, men Carl Oluf byggede i 1890 et nyt hus nord for Skyllebakken på en grund, han købte af Th. Werdelin (matr. 17f/185).

I 1903 finder vi atter en lille historie om fisker Hans Chr. Stæhr, der med en dreng på 15 år var sejlet til Vesterstrand for at tilse nogle bundgarn. Om eftermiddagen gik Hans Stæhr i land for at tilbringe natten hos nogle slægtninge, mens drengen blev om bord, hvilket ikke var usædvanligt, når blot vejret var godt. Ingen anede uråd, men om morgenen satte det ind med snestorm, der

kun blev værre, jo længere dagen skred frem. Det var ikke muligt at komme ud til båden, selv om flere forsøg blev gjort. Søgangen var høj, og det var umuligt for drengen at stå i båden. Alt, hvad der var af redskaber, blev skyllet bort, og drengen havde ikke andre muligheder end at lægge sig ned på bunden og holde fast. I næsten 36 timer lå han derude og holdt fast i nogle jernringe i båden, mens bølgerne slog ind over ham. Det var et par graders kulde, og alle var sikker på, at drengen enten var skyllet over bord eller død af kulde. Da man efter stormen kom ud til båden, fandt man ham i live, selv om han naturligvis var stærkt forkommen. (IP 8/4 1903)

Småkårsfolk i småkårshuse

Sociale forhold

Efter at have været igennem de enkelte huse vil vi prøve at sammenfatte de mange enkeltindtryk. Skyllebakkebeboerne findes ofte omtalt i fattigvæsenets protokoller. Det er klart, at fattigdommen var en del af deres hverdag i hele det 19. århundrede. Fattigdommen var dog en fælles lod for de fleste og derfor lettere at leve med. Den skabte en vis solidaritet, gensidig forståelse og gensidig hjælpsomhed. Den, der klarede skærene, måtte også forholde sig til naboernes påtvungne nøjsomhed.

Der er ingen grund til at idyllisere livet i Skyllebakken. Der var ikke hyggeligt, og det var heller ikke et sted, hvor livet gik sin rolige gang. De mange børn, som boede i skyllebakkehusene, har på den ene side skabt liv og glade dage, men på den anden side var livets alvor tæt inde på livet af både ung og gammel. Stor børnedødelighed, mange gamle affældige mennesker, fattigvæsenets placering af mindre heldige eksistenser fra andre dele af landsbyen Udesundby i de billige lejligheder, nære pårørendes og naboers ulykker på havet, unge forældres alt for tidlige død, sult og sygdom, fortvivlede enker, der pludselig stod uden forsørgere, var altsammen noget, der gjorde livet hernede barsk og til tider trøstesløst.

Befolkningsudviklingen

Det begyndte så småt med tre små udleingshuse til nogle daglejere og fiskere. Endnu i 1801 var det kun få mennesker, der havde fundet husly mellem fjorden og bakken. Mens købstadens borgere havde fundet ly bag Skylleholmen, fristede daglejere og andre tjenestefolk naturens luner. Dette års folketælling er som de fleste andre 1800-tals tællinger meget vanskelig at bruge, når det drejer sig om at befolke husene, da man ikke opgav husenes matrikelnumre. Beboerne er ganske vist opført i en nogenlunde rimelig rækkefølge, så en rekonstruktion er da mulig. Meget tyder på, at der i 1801 var 4 huse med et tilsvarende antal husstande, formentlig 8 voksne og 6 børn. Alle husfædre var, som det hed, jordløse husmænd, der klarede dagen og vejen ved dagleje og fiskeri.

Færgevej efteråret 1899. I baggrunden ses sygehusets tag. Dette billede findes i et album, som byens borgere skænkede ritmester Flindt, da han forlod byen i 1899. (Foto: Johannes Hansen/Helmuth Hansens billedsamling)

I 1834, da vi næste gang havde folketælling, var husenes antal steget til 9. Der var nu 12 husstande samt 2 gamle almisselemmer og i alt 28 beboere, 14 voksne og 14 børn. Erhvervsfordelingen var 7 daglejere, 1 benyttede det moderne udtryk arbejdsmand, 2 almisselemmer, 1 lods og 1 garver. De to sidstnævnte var dem, der klarede sig bedst, mens de øvrige familier på den ene eller anden måde kom til at figurere i fattigvæsenets papirer.

I 1845 var beboernes antal steget til 54. Der var 12 husstande samt 3 enlige almisselemmer. Som noget nyt dukkede der tjenestekarle og tjenestepiger op. Lods Jens Olsen havde fået tjenestekarl, nemlig Peder Hansen Stæhr, der samme år byggede sig selv et hus på lodsens grund. Hertil kom garver Werdelin, der havde to tjenestekarle og 1 tjenestepige. Af de arbejdende husstandsoverhoveder var der 5 arbejdsmænd, 1 brugte stadig det gamle udtryk daglejer, en lods og en garver og endelig en enlig kvinde med børn. Hun arbejdede som vaskekone.

Husstandsoverhovedernes erhvervsmaessige sammensætning ændredes ikke meget. I 1860 var der en garver, to fiskere, en lods, en træskomand, en malersvend og 7 daglejere eller arbejdsmænd. Det samlede antal beboere svingede fra ca. 85 til 96, men bag disse tal ligger der dog store forskelle. Det højeste antal beboere var i 1901 med 96 personer.

Den største forandring er knyttet til garvergården. Endnu i 1880 var den bolig for én familie med tjenestefolk (10 personer), men i 1901 var samme sted hjemsted for 9 familier/35 personer, hvilket kun havde kunnet lade sig gøre ved at forandre gården til delvis »lejekaserne«, som man sagde dengang. Det re-

Skjellebakken set fra den senere skibsværftsgrund. Ca. 1898. (Foto: Johannes Hansen)

lativt konstante antal beboere betød således ikke, at man her fortsatte med overbefolkede lejligheder. Skal dette undersøges, må man ind og se på den enkelte ejendom.

I 1890'erne opstod der en betydelig mangel på boliger i Frederikssund. Intet syntes for småt, og stort set alt kunne udlejes. Det kom også til at præge Skjellebakken. Selv om husene i forvejen var fyldt godt op, så viser folketællinger og mandtalslister, at der alligevel kunne »proppes« lidt flere ind i de små huse. Det ser ud til, at udhuse og tidligere staldbygninger blev eller blev søgt indrettet til boliger. Bygningskommissionen tillod ikke alt, men den var dog heller ikke krævende, da byen manglede boliger. En lejeindtægt for husejerne var bedre end det, et par køer kunne give. Derimod ser det ud til, at udnyttelse og indretning af værelser i tagetagen først fandt sted i begyndelsen af dette århundrede.

I 1890-folketællingen omfattede bebyggelsen 23 husstande og 89 personer, 40 voksne og 45 børn samt 5 tjenestefolk eller lærlinge.

Det var især kvinderne, der skabte kontinuiteten i husenes ejerskaber. De levede læn-

gere end mændene og var derfor ofte dem, der sad tilbage med hus – og børn i en ung alder. Det er også værd at bemærke, at der var en stor familiemæssig sammenhæng mellem beboerne. Familierne Werdelin, lods Jens Olsen, lods Anders Jensen og fisker Stæhr Hansen – alle var beslægtede. Det var endvidere disse familier, der hørte til den økonomisk bedst stillede del af beboerne. De fleste af de andre familier måtte som oftest på et eller andet tidspunkt ty til hjælp fra fattigvæsenet. Også her finder vi et familiært slægtskab, der dog ikke er helt så entydigt, og det er givet mere omfattende, end jeg har kunnet rede ud i det foregående.

Landbohuse bliver til købstadshuse

I begyndelsen var der tale om meget ens huse, både m.h.t. størrelse, indretning og materialer. Det var den tids typehuse for arbejderklassen på landet. Før 1870 var alle

Skillebakkegade set mod nord ca. 1920.
Midt i billedet ses Thuehuset.
(Foto: Ukendt)

huse bygget i bindingsværk med en enkelt undtagelse, der havde tegl. Oprindeligt var husenes varmekilde alene ildstedet i køkkenet, men i begyndelsen af århundredet kom bilæggerovnene og senere kakkelovnene ind i stuerne.

Vi finder det første hus med bræddegulve og bræddeløfter i 1809, men først i 1840'erne blev det almindeligt.

Under forhandlingerne om Udesundbys indlemmelse i købstaden Frederikssund i 1860'erne blev spørgsmålet om Skillebakkes huse taget op til overvejelse. Selv om stedet fra 1830 var en del af købstadsjurisdiktionen, men med fattig- og skolevæsen fælles med landsbyen, så havde købstadsbyggelovgivningen ikke været gældende i dette kvarter. Udesundby sogneforstanderskab søgte at gøre det så godt som muligt for de beboere, det havde taget sig af. Det søgte derfor – hvis indlemmelsen skulle finde sted – at hindre, at bygningsloven skulle komme til at gælde alle indlemmede dele af Udesundby, og i fald

der ikke kunne dispenseres, at der så blev givet økonomisk hjælp til husejerne, så de kunne forandre deres huse til »købstadsstandard«. Kravet begrundedes med, »at der i Udesundby endnu er en mængde Huse, navnlig paa den Del, der kaldes Skillebakken, Strædet og Skolebakken, der beboes af fattige Husmænd og Arbejdsmand, der ikke ville kunne udholde den Byrde, der ville paalægges dem, hvis de skulde forsyne deres Huse med Tegltag og Brandmur, ligesom selve Bygningerne ikke ville kunne bære saadant Tag.« (Sogneforstanderskabets forhandlingsprotokol under den 29. februar 1860)

Indlemmelsesloven af 12. april 1867 tog da også skyldigt hensyn til sogneforstanderskabets bekymringer. Loven gav nemlig en tidsfrist på 15 år til omlægningen.

Året efter brændte alle husene på Skolebakken ved en meget stor brand, der lagde næsten halvdelen af den gamle landsby i aske. Risikoen var således velkendt, men det har sikkert for de fleste skortet på pengene.

Hvor farligt det kunne være med så tætliggende stråttækte huse, blev man igen mindet om i 1879. »I Onsdags Eftermiddag kunde nær en større Ildsvaade være opkommen, idet en Del Foder i Garver Werdelins Port ved Skyllebakken antændtes og brændte, hvilket meget let kunde have forplantet sig til de tætved liggende mange straatækte Huse, hvis ikke Ilden var blevet slukket af nogle Tilstedekomende. Ilden antages at være paasat af Børn, ved at lege med Tændstikker. – Atter i Torsdags var der opkommen Ild i et af Skyllebakkens Huse, idet der pludselig bemærke-

des en stærk Røg fra Tømrer H. Larsens Værksted, hvor der var opstaaet Ild i Spaaner og Træ. Ilden slukkedes dog hurtigt uden at have anrettet stor Skade.« (IP 21/6 1879)

Trods faren trak det ud med at få bragt husene i brandmæssig forsvarlig stand. Da de 15 års frist var ved at løbe ud, skrev 10 af husejerne til justitsministeriet om en forlængelse af fristen i op til endnu 15 år. Anmodningen blev imidlertid afslået af ministeriet, så der var ikke andet at gøre end at komme i gang med det fornødne.

(IP 12/8 1882)

Matrikelkort 1875

Blandt skyllebakkebeboerne spores allerede i slutningen af forrige århundrede en oplevelse af at være overset af myndighederne. Et »Ønske« blev fremsat af »Flere af Skyllebakkens Beboere« i avisen i 1870: »Da Forholdene nu er forandrede ved Udesundbys Indlemmelse i Frederikssund, turde det vel være paa sin Plads at henlede det ærede Byraad paa vor bundløse Vej og snavsede Gade, hvor vi i de lange Efteraars- og Vinteraftener maa vandre om i Mørke og Morads. Endvidere henlede vi Opmærksomheden paa, at vi ved Høivande ere udsatte for at vade eller sejle for at passere den regulerede vej (om der ellers eksisterer nogen saadan). Idet vi herved nærer det Ønske, at nogen Forandring heri maa ske,

skulle vi tillige henlede Opmærksomheden paa at svære Høslæt passerer herigennem og omrive vore Hegn samt beskadige vore Huse, der maa vistnok eksistere en anden Vei til Marken.« Anmodningen blev hørt, idet Skyllebakken fik renoveret gaden, der blev udstyret med en gadelampe. (IP 29/10 1870)

Men intet varer evigt. Klager over vejens tilstand blev gentaget flere gange. Også rendestenen var et problem. I 1885 finder vi en »skyllebakker«, der i avisen skrev til »rette Vedkommende«, at »Rendestenen, der gaar tværs over Gaden, staar under Vand og har været ufremkommelig i over 14 Dage«. (IP 23/6 1885)

Flere af husene i Skyllebakken har i perioder båret navnet »Lodsens Hus«. Ikke mindre end tre af husene kan gøre krav på denne betegnelse. (Foto: ca. 1945)

Skyllebakken i det 20. århundrede

Skibsværftsfolk og gadeidyl

BRØDRENE ANDERSEN

BAADEBYGGERI & SAVSKÆRERI
TELEFON Nr. 70

DIPLOM AF 1ste KLASSE
FREDERIKSSUND 1900
AARHUS 1909 (Landsudstillingen)

GULDMEDEJLLE: KØBENHAVN 1912
DIPLOM AF FØRSTE KLASSE:
FREDERIKSSUND 1900 OG
AARHUS 1909 (LANDSUDSTILLINGEN)

(FORHEN BRØDRENE ANDERSEN)

BEDDING-SAVVÆRK
MATERIALE

I tiden omkring århundredskiftet skete der meget nyt i det danske samfund som helhed og naturligvis også i Skyllebakken. Den første teknologiske nyhed var gasforsyningen, som man fik i 1894. Erhvervsmæssigt skete der også en del. Garveriet var så småt under udvikling, mens bådebyggeriet var på vej frem og i løbet af få år skulle præge hele kvarteret.

Omkring århundredskiftet blev man mere opmærksom på hygiejnens betydning for sundheden. Der blev derfor stillet nye krav – både til den enkelte og til det offentlige. I 1904 krævede en meget stor del af byens befolkning ved en underskriftsindsamling at få et vandværk. Det lykkedes at få overtalt byrådet, og i foråret 1907 var alle byens huse forsynet med vandværksvand.

Spildevandet havde man haft problemer med i mange år. I byens hovedgade havde man gjort forskellige private, mere eller mindre vellykkede forsøg på at skaffe spildevandet bort. Ofte blev problemet blot flyttet andetsteds hen. I Skyllebakken, hvor der var kort afstand til fjorden, havde man klaret sig selv om den lille krog ud for Skyllebakken i stille sommervejre ikke altid var lige appetitlig. Man klarede sig her bedre end så mange andre steder i byen, men skyllebakkeboerne var også opmærksomme på, at der skulle stilles krav til en rimelige afledning af spildevandet.

I begyndelsen af 1907, da man ventede på vandværksvandet, krævede de i en fælles adresse til byrådet, at der blev gjort noget ved forholdene i Skyllebakkegade. De skrev, at da deres gade *»hidtil har henligget i fuldstændigt Uføre, og Kloakforholdene er i en ganske utilbørlig Tilstand, (en Rendesten langs den ene Side af Gaden, som besørger alt Vandløb og optager alt Spildevand fra Ejendommene, hvilket i de fleste af Aarets Maaneder forarsager en ulidelig Stank), tillader undertegnede Grundejere sig høfligst at andrage det højtærede Byraad om en Forbedring af samme.«* Forholdene var blevet forværret, da man i vinterens løb havde gravet vandledninger ned, så hele gaden lå *»i et fuldstændigt Søle«*. Beboerne havde medsendt et forslag til det fornødne og havde udregnet, at prisen for at få kloakeret Skyllebakken ville blive 369,- kr. Byrådet efterkom ønsket, så beboerne fik

både vandværksvand og kloakledning samme år. (Byrådsager 1907)

Elektrisk strøm måtte man dog vente på i en del år. Den kom ligesom til den øvrige by i 1914. Gadebelysningen forblev dog gaslamper indtil midten af 1920'erne, ja først i 1938 slukkedes de sidste gaslamper.

I 1931 skrev beboerne sammen med en del ansatte på skibsværftet til byrådet for at få en bedre belysning i Skyllebakkegade: *»Da Gadebelysningen gennem Skyllebakkegade, hvor der tidligere fandtes 3 Gadelygter, nu, hvor Færdselen forøget ved Skibsværftets Arbejdere er langt større end tidligere, er reduceret til 1, siger og skriver en Lygte, som medfører, at al Færdsel i mørke Aftener gennem den smalle Gade er, om ikke umulig, saa dog alt andet end behagelig og ufarlig, anmoder jeg høfligst Byraadet om at tage under velvillig Overvejelse en Forbedring af Belysningen i Skyllebakkegade.«* Brevet var underskrevet af direktør Kristian Andersen, men medunderskrevet af 22 beboere og arbejdere ved skibsværftet. Anmodningen fik en positiv effekt.

Frederikssund Skibsværft

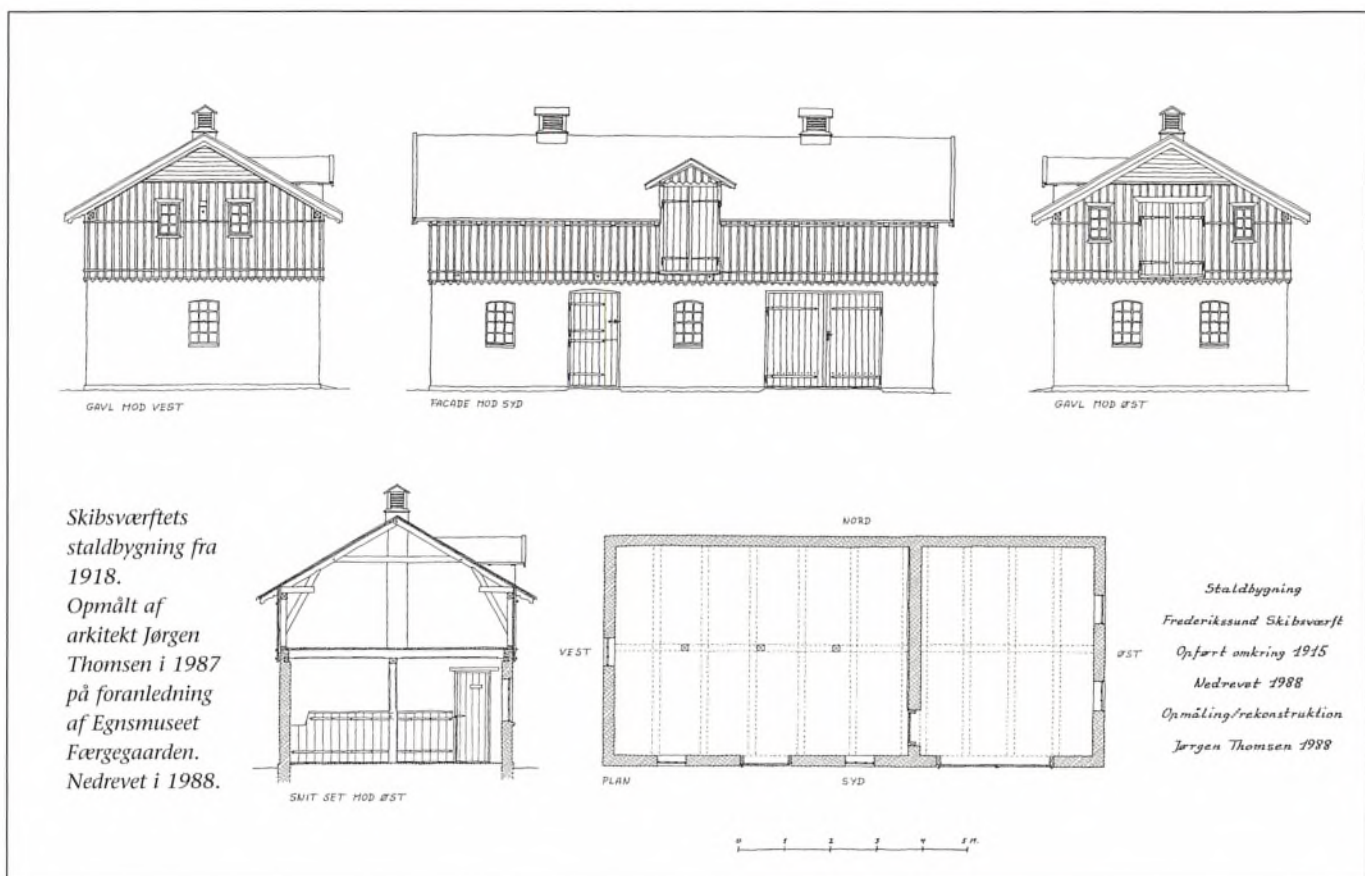
I 1903 besluttede fiskerne Kristian og Jens Andersen at lægge fiskeriet på hylden. De ville nu satse heltids på deres og faderens mangeårige bibeskæftigelse: bådebyggeriet. De startede firmaet *»Brødrene Andersen, Frederikssund«*. Nogen teoretisk uddannelsesmæssig baggrund fra skolebænken havde de ikke, men her talte mange års praktisk arbejde sammen med faderen mere, og hertil kom også et medfødt forretningsmæssigt talent.

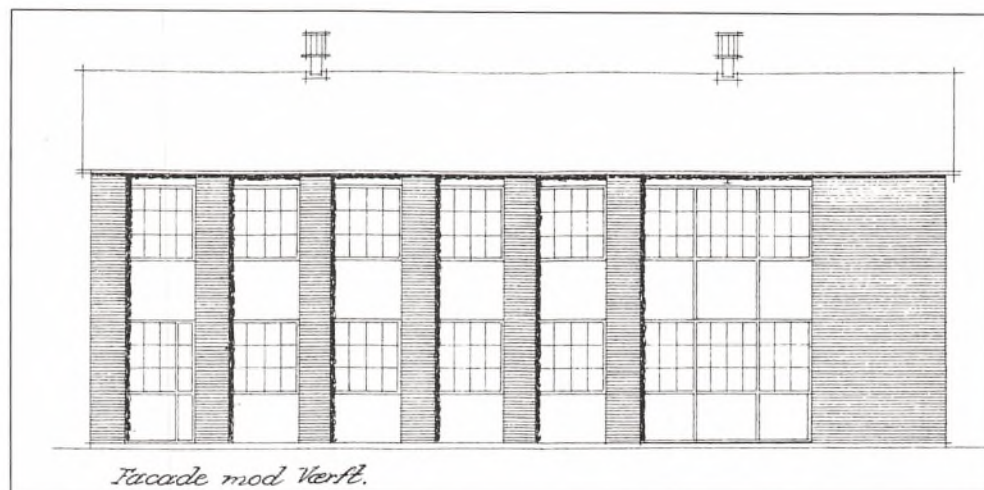
I 1904 opførte de et hus af tømmer og brædder og tag af tagpap til deres første indendørs værksted i strandkanten ud for matr. 182 og 183. I de efterfølgende år blev der med jævne mellemrum udvidet med nye værkstedsbygninger. En staldbygning blev opført i 1918. Bygningen blev bygget med grundmur i stueetagen og træ på 1. salen. I de efterfølgende år skete der hele tiden små udvidelser.

I årene 1916 til 1918 udførtes en stor udvidelse, da forventningerne til fremtiden på dette tidspunkt var meget store. Udvidelsen krævede en betydelig opfyldning ud i fjorden samt udgravning af en sejrende til de nye beddinger. Der blev også bygget flere nye

Brødrene Andersens skibsværft i 1906. I baggrunden ses det såkaldte »Eiffeltårn«, der blev nedrevet året efter, da apoteker Bergmann opførte sin villa »Vort Hjem« på stedet. (Foto: Johannes Hansen/Helmuth Hansens billedsamling)

Facade mod Værft.

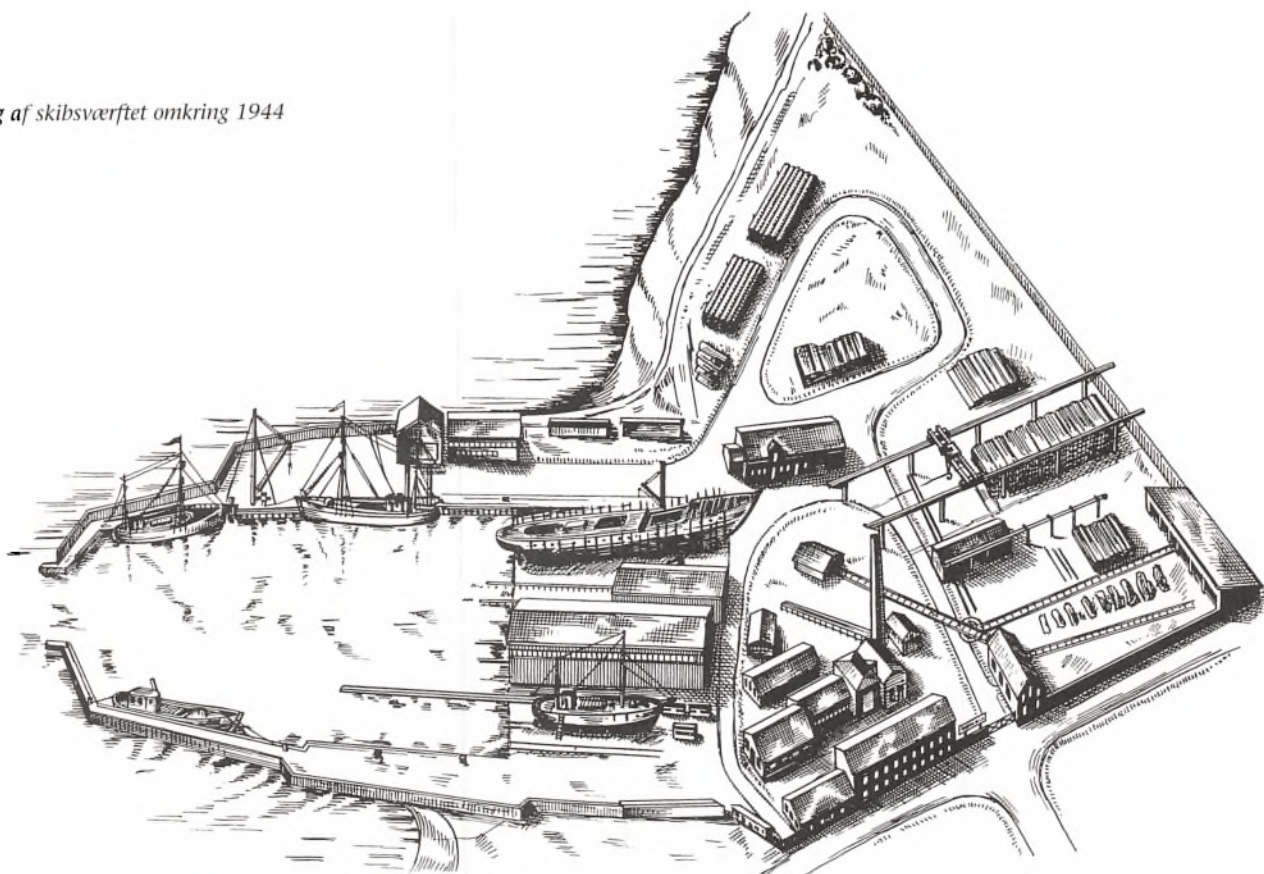
Den nye marketenderbygning 1944.

værkstedbygninger. Det var dog for stor en mundfuld for værftet, især da udviklingen efter krigen slet ikke kom op i nærheden af, hvad man havde tænkt sig. Værftet gik konkurs i 1924, men kom dog i gang igen efter en rekonstruktion, hvor Kristian Andersen blev enejer.

Skibsværftets historie skal ikke skrives her, men det er klart, at skyllebakkebeboernes hverdag i høj grad blev knyttet til virksomheden, først og fremmest fordi mange af beboerne fik deres arbejdsplads på værftet. Det skal dog nævnes, at værftet efter Kristian Andersens død i 1943 blev købt af *Helsingør*

Skibsværft A/S, der sørgede for nye ordrer til det gamle, men trods alt hæderkronede værft. Der blev skudt ny kapital i virksomheden, der straks efter gennemgik en tiltrængt modernisering. Bl.a. opførtes en ny, stor marketenderbygning tæt ved husene i Skyllebakkegade. I flere år overskyggedes andet arbejde af bygningen af det store grønlandsskib, C.G. Amdrup, der blev påbegyndt i 1944 og afsluttet i 1947. I 1966 blev værftet købt af FIOMAs direktør Wm. E. Berntsen, der i 1973 igen solgte til brødrene Anker og Ernst Hansen. Det sidste træskib blev bygget på værftet i 1975.

Tegning af skibsværftet omkring 1944

Huse under forandring

I dette århundrede er der ikke sket de store forandringer i Skyllebakkegade, hvis vi alene ser på nybyggeri, men med hensyn til små og til tider store om- og tilbygninger er husene ændret meget. De store ændringer er sket i Skyllebakkens nære omgivelser. Blandt disse var – til gengæld gennemgribende – inddæmning og opfyldning af den lille bugt, hvor skibsværftet voksede frem. Senere var der flere udvidelser af havnen, hvorved Skyllebakken kom til at ligge langt fra det vand, som havde givet bebyggelsen navn.

De enkelte huse er i høj grad ombygget og moderniseret som oftest ved beboernes egen indsats. Nogle af bygningerne blev kun nødtørftigt vedligeholdt, mens andre huse er blevet gennemgribende forandret både inde og ude. Til de iøjnefaldende bygningsmæssige ændringer hørte især tilføjelsen af *kviste på tagene*. Man ville have mere plads, selv om antallet af beboere faldt. Tagetagen skulle udnyttes. Kravene til moderne hygiejne betød, at der indrettedes *toiletter og badeværelser* i de fleste af husene. De gamle, små vinduer levede ikke op til tidens krav om rigeligt med lys i stuerne og blev derfor ofte skiftet ud. De småsprodsede vinduer blev i mange tilfælde også skiftet ud for dog senere at vende tilbage med buet glas. I forbindelse med moderniseringerne af tagetagen fik mange huse ovenlysvinduer.

Også omgivelserne blev ændret. Mod syd blev Elsass' gamle tømmerplads fjernet i 1938, da byen gennemførte en regulering af Færgevej, der førhen havde mundet ud i Havnegade tæt ved Elsass' hjørne, men her efter skulle gå ud i lige fortsættelse af Bruhnsvej. De gamle pakhus og skure, der havde afsluttet Skyllebakken mod syd, blev fjernet, og kommunen overtog købmand Lauritz Hansens jord. Da projektet var færdigt, blev det ikke bedømt lige positivt af alle, idet kritiske røster udtalte, at den nye vejføring var lige så farlig som den gamle, fordi den gamle toldbod dækkede udsynet. Isefjords-Posten anbefalede, at husets gavlbord blev brugt til reklame – eller måske *»hellere burde der males paa den med alenhøje Bogstaver »Byens vise Fædre vedtog i 1938 at lave dette Vej-hjørne«*.

De relativt mange bevarede postkort og fotografier med motiver fra Skyllebakken siger noget om, at folk fandt, at stedet var lidt pittoresk eller det, der senere kom til at hedde *»en stokroseidyl«*. Når byen ønskede at skilte med hyggen i Frederikssund, har det altid været Skyllebakken, der måtte lægge for som illustration. Derfor voksede interessen

for stedet, og følelsen af, at her var der noget, der skulle passes på, udeblev heller ikke.

Bevaringsværdigt?

I 1942 blev der oprettet en museumsforening i Frederikssund. Der var i mange år forinden arbejdet i det små med en tanke om at få et egnsmuseum i Frederikssund. Initiativtageren var den gamle redaktør Theisen-Krestensen, der nåede at se drømmen opfyldt – i al beskedenhed. En anden drivkraft i denne sag var frk. Vera Madsen, der lagde lokaler til museet på loftet over garvergården, Færgevej 5. Det åbnede for publikum den 13. februar 1944. Således blev stedet beriget med *»Folke-museet for Frederikssund og Omegn«*. Museumsbestyrelsen var, som det allerede er fremgået, meget initiativrig og havde mange drømme. Frk. Vera Madsen skrev i 1945 en lille artikel i *»Jul i Nordsjælland«*. Den bar overskriften: *»En »museumsby« i Frederikssund«*.

Her i fortalte hun om museets tilblivelse, men afslørede også bestyrelsens planer. Der var allerede pladsproblemer på museet, men man måtte rykke sammen og lade stå til – *»ja indtil hvad? – Efter sigende er Miraklernes Tid jo ikke forbi, og et Mirakel maa der til for at realisere Museumsbestyrelsens lønlige Haab, som gaar ud paa engang i Fremtiden at erhverve hele Skyllebakkevarteret og frede de smaa idylliske Huse ved den smalle, krogede Gade og indrette dem til Museum med gammelt Bohave i et par af dem, Oldsager i et tredje, Værktøj i et fjerde o.s.v.«*

Bestyrelsen fremsendte en ansøgning om en fredning af hele Skyllebakken til *»Det særlige Bygningssyn«*, hvor formanden, Vilh. Lorenzen, svarede foreningen følgende: *»Dette Parti af Frederikssund er, som d. Herrer fremhæver, et hyggeligt og smukt lille Bybillede fra ældre Tider.«* På mødet i *»Det særlige Bygningssyn«* den 30. april 1943, hvor den ny fredningsplan for de følgende 5 år blev drøftet, mente man imidlertid ikke, at det lod sig gøre at frede disse i og for sig jo ganske enkelte huse – og frede hele klumpen – altså en hel, omend kun lille bydel – lod sig ikke gøre. Men man var tillige klar over, at *»Skyllebakken i høj grad fortjener, at der værnes om den, og dette vil ogsaa kunne lade sig gøre gennem Byplanloven, der giver Bystyret ikke blot ret, men ogsaa moralsk Pligt til at værne saadanne Partier af en By, der udmærker sig ved en smuk gammel Bebyggelse eller Beplantning bl.a. ved at hindre høj Bebyggelse«*.

Bestyrelsen tog meddelelsen til efterretning og bad byrådet forhindre, at Skyllebak-

Skillebakkegade ca. 1980.
(Foto: Jan Rasmussen)

ken skulle »ødelægges ved opførelse af Kaser-
ner eller Villaer«. (Frederiksborg Amts Ti-
dende 31/5 1943)

Miraklernes tid var forbi. End ikke det ek-
sisterende museumslokale kunne holdes i
gang, hvortil kom, at byrådet på ingen måde
var til sinds bare at holde hånden over Skyl-
lebakken. Det skulle vise sig i de efterføl-
gende årtier.

Mens museumsbestyrelsen arbejdede
med de store museumsplaner, arbejdede by-
rådet med en samlet kloakeringsplan for hele
byen. Da projektet for kloakeringen af Skyl-
lebakkegade var gået i gang, fandt man på en
løsning, der krævede opfyldning af arealet
ud for Skillebakken. I stedet for at grave den
smalle vej op skulle kloakledningen flyttes
ud i dette inddæmmede areal, hvor det ville
være lettere at udføre arbejdet, og samtidig
kunne man få fjernet »et sumpet, stinkende
og uhygiejnisk Areal«, der lå i krogen mellem
skibsværftet og Skillebakken. Endelig anså
man det for en fordel at få anlagt en ny vej
vest for skillebakkehusene. Planerne blev
længe drøftet med skillebakkeboerne, der
på et møde med byrådet den 15. oktober
1945 godkendte opfyldningen, mod at de
tilgrænsende grundejere fik 3 m jord af det
inddæmmede areal tillagt deres ejendomme.
(Soc.Dem. 11/11 1947)

Ikke længe efter begyndte kommunen
det store kloakprojekt, hvor det oversky-
dende jord fra udgravningerne rundt om i
byen blev tilkørt arealerne ud for Skillebak-
ken. Da kloakprojektet var færdigt, manglede
der endnu en mængde fyld, hvorefter byens
dagrenovation tilkørtes. Det gik imidlertid

for langsomt, og byrådet indgik så en aftale
med Statsbanerne om at tilkøre affaldet fra
de københavnske stationer samt DSBs værk-
steder. DSB fik 7 kr. pr. vognlæs affald.

På denne måde opfyldtes arealet mellem
havnen og Frederikssund Skibsværft lidt efter
lidt, og i 1956 var opfyldningsarbejderne
færdige. DSB og kommunen havde imidler-
tid ikke overholdt de af ministeriet givne til-
ladelser, idet opfyldningen blev større end
projekteret, men byrådet havde planer om
yderligere opfyldning. Der blev på ny for-
handlinger mellem beboerne og kommu-
nen. Fra beboernes side – under ledelse af
Vera Madsen – blev der nu stillet krav om
yderligere erstatning samt løfter om arealets
fremtidige anvendelse.

I 1956 blev der i byrådet forelagt et skit-
seprojekt til den ny udvidelse af havnen mod
nord. Skillebakkeboerne protesterede, og
et forligsmøde gav ikke resultat. Borgmester
Carl Bruhn udtalte i byrådet: »Der blev stillet
sådanne krav, at byrådet nødvendigvis måtte
afvise dem. Vi gik endda så langt, at vi lo-
vede, der ikke skulle blive kulplads eller blive
afgivet areal til en skallefabrik.« (Nordsjæl-
lands Venstreblad 11/9 1956)

Sagen blev derfor indanket for en land-
væsenskommission, der fastslog, at beboerne
skulle have en mindre erstatning, og slog
fast, at byrådet ikke måtte anvende grunden
til kulplads eller skallefabrik. En skallefabrik
blev det da heller ikke, men i 1964 fik *sani-
tetsfirmaet Winther og Heide* tilladelse til at
opføre et stort pakhús tæt op til skillebakke-
husenes baghaver. En skandale, sagde mange
både dengang og senere.

Skyllebakkeboerne var dog ikke blot blevet generet af aktiviteterne til fjordsiden. Et andet projekt, der gik ud på at regulere og udvide Færgevej, havde stået på i årevis.

Færgevej var i 1918 blevet renoveret og havde fået chaussébrolægning. Det kunne ingen være utilfredse med, selv om det havde kostet en strimmel jord af haverne. Næste gang var begyndt med det føromtalt projekt til regulering af Færgevejs udmunding ved havnen i 1938. Det havde dog kun berørt de sydligste huse. Det næste projekt omfattede strækningen fra den nye vej ved havnen til Lundevejs udmunding ved sygehuset.

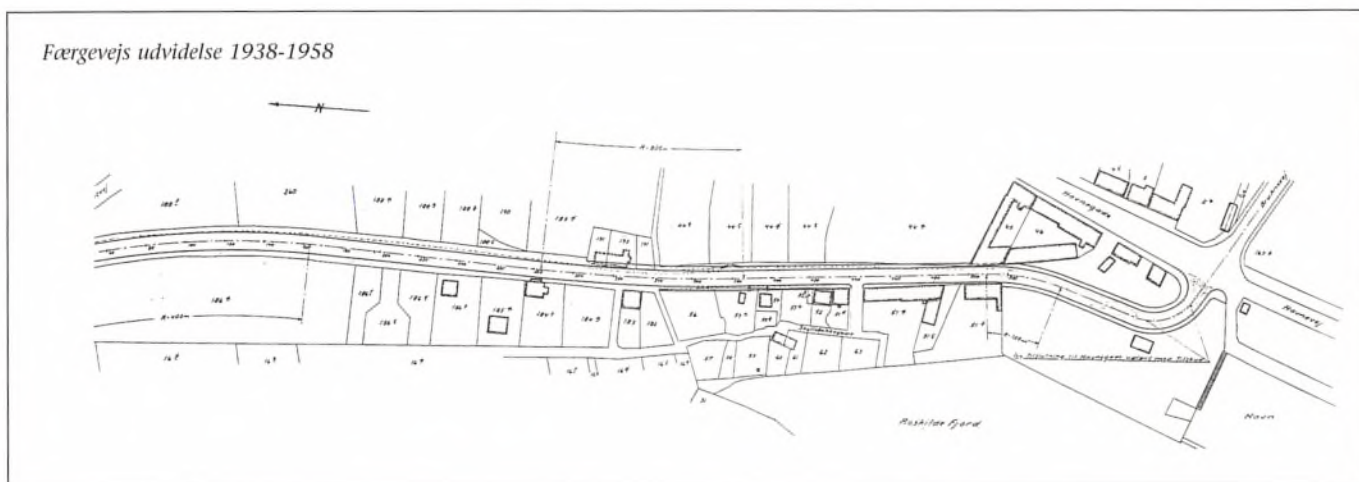
Projektet blev også udarbejdet i 1938 og søgt gennemført som beskæftigelsesprojekt. Men krigen og manglende økonomi udsatte gennemførelsen i mange år.

Den gamle Færgevej var en ca. 4,5 m bred, ret ujævn vej med chaussébrolægning. Der var ikke fortov ved Skyllebakken, men på vejens østlige side var der en smal grusbeltet gangsti hævet ca. 2 m over kørebaneliveau.

Denne gangsti stoppede umotiveret ved det gamle smedehus, da huset ganske enkelt lå helt ud til kørebaneløbet.

Det nye projekt gik ud på at skabe en 8 m bred kørebane og et 2 m bredt fortov på begge sider af gaden. Det krævede en betydelig bortgravning af bakkeskråningen, der bagefter skulle sikres ved opførelse af en meget stor stensætning, der på det højeste sted kom til at ligge 5,2 m over fortovs-kanten. Den blev udført af sammenhuggede og kløvede marksten, der i vid udstrækning blev taget fra den gamle stensætning mellem gangsti og kørebane, men også fra den gamle dæmning, som skyllebakkeboerne havde haft mellem deres haver og vandet. Denne stensætning var blevet overflødig på grund af den samtidige opfyldning af fjorden.

Den store mur blev opført – delvist som beskæftigelsesprojekt – fra 1957 til 1961. Heller ikke dette projekt blev modtaget særligt positivt, selv om alle måtte indrømme, at den var imponerende stor. Spydige tunger kaldte straks muren for »Grædemuren«.

Grædemuren 1995. (Foto: Forfatteren)

Byrådets interesse for området var således ikke stor. Da den store centerplanskitse for Frederikssund bymidte blev godkendt i 1966, var Skyllebakken slet ikke med i overvejelserne. Det var dog kun en fordel, for denne plan havde ikke meget til overs for ældre bygninger eller bymiljø, selv om planen blev kaldt »bevarende og revolutionerende«.

Heller ikke i forbindelse med vedtagelsen af den første kommuneplan i 1980 blev der levnet Skyllebakken nogen tanker. Først da lokalplan 30 blev udarbejdet og vedtaget i 1983, kom der målsætninger for en bevaringspolitik, der også omfattede Skyllebakken.

I 1986 blev der udarbejdet en lokalplan for et nyt boligbyggeri på den gamle skibsværftsgrund. Her tog man hensyn til skyllebakkehusene: »Lokalplanens område ligger i direkte tilknytning til den gamle frederikssundbebyggelse »Skyllebakken«. Skyllebakken er en pittoresk bebyggelse, der blev opført i begyndelsen af 1800-tallet. Skyllebakken ligger stadig som et helstøbt bymiljø, selvom der er gennemført en del »hårde« moderniseringer. Den nye bebyggelse på »Skibsværftsarealet« skal udføres, så den passer sammen med miljøet i Skyllebakken. Den nye bebyggelse skal fastholde og udbygge de oplevelsesmuligheder, der findes i området. Der kan være tale om en fortsættelse af den byggetradition »Skyllebakken« udspringer af, fint proportionerede smalle, lave længehuse i oplevelsesfyldte varierede bymiljøer.« (Lokalplan 39)

Det nye byggeri, som i skrivende stund er ved at tage form, blev også mødt med protester fra skyllebakkebeboernes side. Endnu

engang følte beboerne, at der blev trådt på dem fra byrådets side.

Befolkningsudviklingen

Vi skal se, hvorledes det er gået med familier og beboere i Skyllebakken. De efterfølgende tal er baseret på husene i selve Skyllebakken, dvs. husene nord for det gamle dige er ikke medtaget her. I 1901 var der 28 husstande og 96 indbyggere. Det var 19 mænd, 27 kvinder, 45 børn, 2 tjenestefolk, 1 lærling og 2 noget andet.

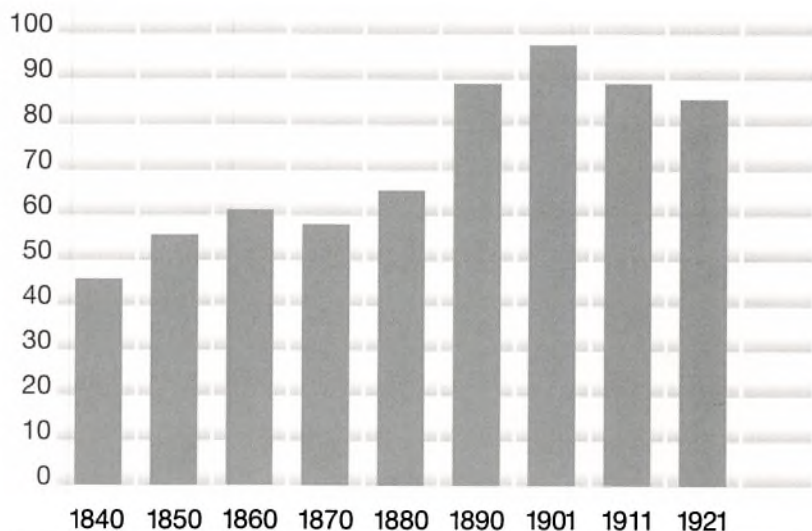
Da der var folketælling i 1911, var antallet af både husstande og personer faldet, idet der nu var 25 familier/husstande og 87 personer. Erhvervsmæssigt var »husstandsoverhovedernes« erhverv fordelt på 8 enker, 5 arbejdsmænd, 4 bådebyggere, 2 fiskere, 1 tømrersvend, 1 badekone, 1 lods, 1 garver og 1 gårdskarl.

I mandtalslisten fra 1921 var der 86 personer, altså kun en mindre end ti år før. Antallet af husstande var vokset, idet der var blevet flere enlige. Erhvervssammensætningen var også mere broget. I de »store grupper« var der 6 arbejdere, 6 fiskere og 6 enker, der fik aldersunderstøttelse. Seks personer havde arbejde på skibsværftet. Det var to skibstømrere, en formand, en kusk, en arbejdsmand og en bogholder. Håndværkerne var stadig godt repræsenteret. Der var 2 murere, en blikkenslager, to garvere, en maler og en møllebygger. Hertil kom der så en del »andet«: en vågekone, en telefonbestyrerinde,

Befolkningsstatistik

(Skyllebakken,
matr. 51-63)

Antal beboere:

Kilde: Folketællinger,
dog 1921: Mandtalslister.

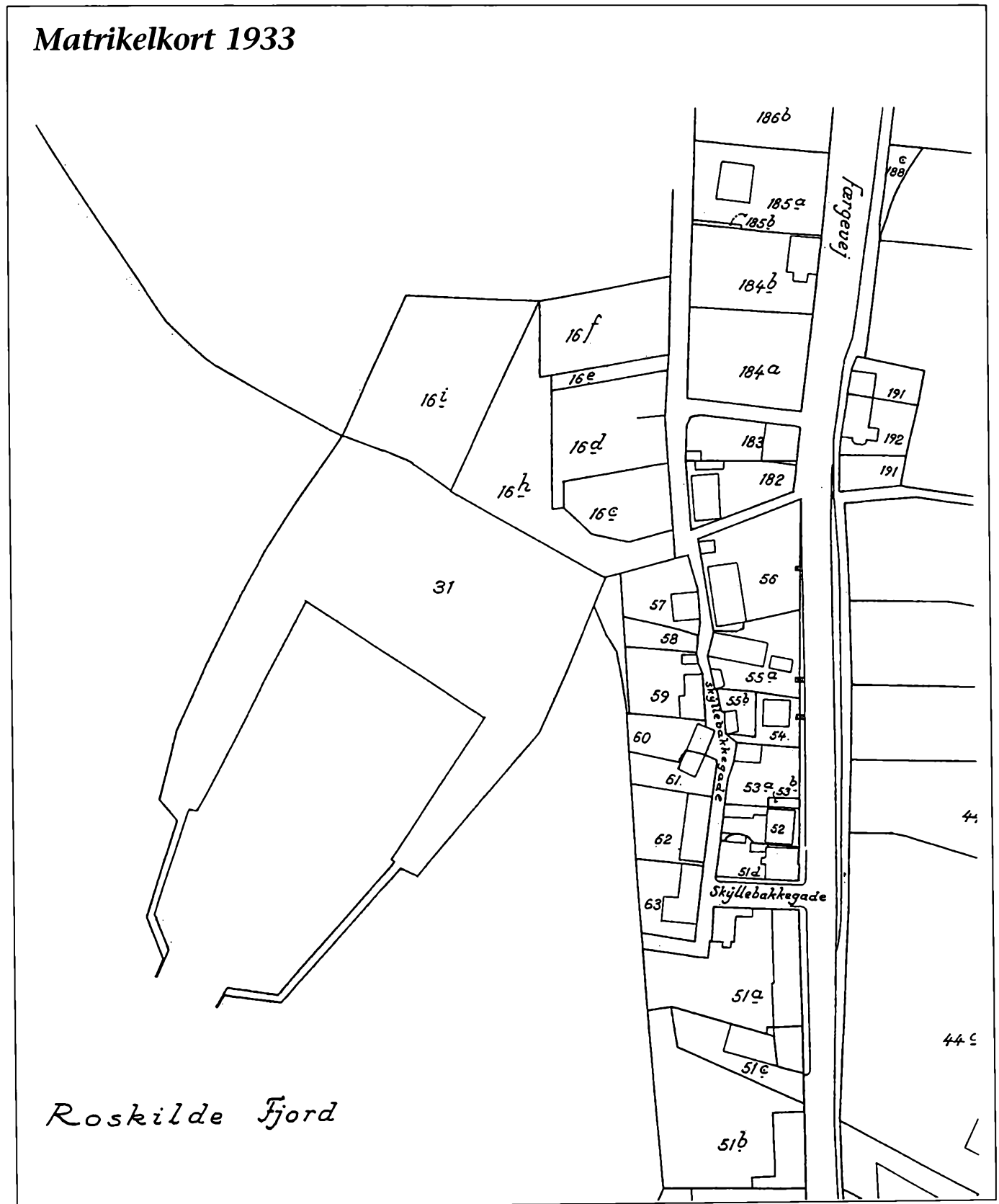
en kontorist, en havemand og to toldem-
bedsmænd. Både i 1911 og 1921 var de fleste
familier tilflyttere. Bortset fra familierne An-
dersen og Stæhr var de nære slægtsbånd gået
mere eller mindre i opløsning.

I 1933 var der 28 husstande med 82 ind-

byggere, hvoraf de fleste tilhørte lavind-
komstgrupper. Både i 1921 og 1933 var der
ret mange arbejdsløse husstandsoverhoveder.

I dag – i 1995 – er der i de huse, vi har for-
holdt os til, 21 husstande med tilsammen 44
indbyggere.

Matrikelkort 1933

De enkelte huse

Garvergården, Færgevej 5

Matr. 51 b og c var ved århundredskiftet stadig ejet af garver *J.P. Werdelin*. Datteren Johanne Christine var i 1891 blevet gift med isenkræmmer Chr. Wilhelm Madsen. De fik døtrene Olga og Vera, der på grund af moderns svagelighed for en stor del voksede op hos bedsteforældrene i Skillebakken. Vera Madsen kaldte selv stedet for sit barndomshjem. J. P. Werdelin døde i 1925, 81 år gammel. Modern døde allerede i 1912.

I 1918 solgte han hus og grund til garver og læderhandler *Johannes Jespersen*, der hidtil havde haft garveri i Østergade. Efter en del besvær med naboerne og sundhedskommissionen valgte han at flytte her til Skillebakken, hvor han overtog Werdelins garveri, der således havde overlevet de 100 år på dette sted i samme families ejerskab i tre generationer. Johannes Jespersen beholdt boligen og forretningen i Øster-

gade og lejede den herværende bolig til to af hans garvere med deres familie.

I 1924 købte frk. Vera Madsen huset og blev dermed på en måde ejer af sit gamle barndomshjem. Hun flyttede aldrig til huset, idet hun blev boende på Fjordvej, hvorimod bådebygger Olaf Jeppesen og mekaniker Viggo Jensen ses at have været blandt lejerne. Det var også her, der, som omtalt, i en del år var egnsmuseum i sidehuset.

I forbindelse med reguleringen af Færgevej overvejede byrådet i 1945 at nedrive forhuset, da det ikke levede plads til det nye fortov. Man fandt imidlertid, at huset var af større værdi end husene på den anden side af vejen, hvorfor det blev dem, der blev revet ned. Problemet blev dog ikke helt løst, da garvergårdens forhus' ene hjørne stadig stikker ud på fortovet.

Vera Madsen døde i 1967. Hun var en velhavende kvinde, der testamenterede alle sine ejendomme til et legat, som hun oprettede i sine bedsteforældres navn. Endnu i dag nyder mange ældre medborgere godt af midlerne fra dette legat.

Huset blev i 1968 købt af Frederikssund kommune, der solgte det til Chris Kristensen i 1982.

Færgevej 7

Matr. 51a. I 1899 mageskiftede fisker Kristian Andersen med broderen fisker Carl Andersen, så Carl blev eneejer af 51d, mens 51a

Færgevej 7 før ombygningen
Tegning fra malerbog 1975.
(Thorsgaard Forlag)

blev eneje for Kristian. I 1903 blev der bygget en betonsætning langs hele huset ud til Færgevej for at undgå, at regnvandet løb ind i huset. Indtil 1913 boede Kristian Andersen her i huset. I 1913 var han blevet så velhavende, at han kunne købe apoteker Johan Bergmanns store villa »Vort Hjem«, der var bygget i 1907 oppe på Skylleholmen. Herfra kunne han skue ud over skibsværftet og fjorden.

I den lange længe ud til vejen fik en del af hans arbejdere på skibsværftet bolig i de kommende år. I 1921 boede der her på grunden ikke mindre end 6 familier, hvoraf de fire var ansat på skibsværftet. I 1933 boede der 5 familier – i alt 21 personer bl.a. tyskeren skibstømrer Heinrich Lorenz, der flyttede hertil i 1932. Han boede til leje her i huset indtil 1953, da han og konen flyttede til Færgevej 19. Også forhenværende bådebygger Julius Poulsen boede her i 1933. Ejendommen forblev i Kristian Andersens eje helt frem til hans død i 1943.

I 1956 købtes hus og grund af Frederikssund kommune, der i 1980 solgte huset, hvorefter det blev ombygget så kraftigt, at byens bevaringsudvalg protesterede over forandringen, men det var der ikke rigtig nogen forståelse for i byrådet.

Færgevej 9

Matr. 51d. Det nye hus, som fisker Carl Jacob Andersen lod opføre i 1899, var atypisk for området. Det var et toetages hus i røde mursten og med skifertag, typisk for tiden, men ikke for Skyllebakken. Carl var i 1904 med til at stifte »Frederikssund og Omegns Fiskeriforening«.

I 1921 boede der tre familier i huset, en i kælderen, en i stueetagen og ejeren på 1. salen. Der var i alt 13 personer. Carl Andersen døde i 1930, og enken solgte i 1938 huset til *fiskehandlerne Jens og Jørgen Mathisen Hansen*. Det var sidstnævnte, der boede her i huset, idet broderen boede i huset »Metas Minde« på Kalvøen. De to brødre hentede deres fisk i Hundested hver morgen, hvorefter de kørte rundt i deres bil og solgte fisken. Huset blev i 1945 købt af Kurt Jensen for 21.000 kr. Kurt var vokset op ikke langt fra Skyllebakken, Færgevej 31. Han havde i drengene ofte sin gang i Skyllebakken, hvor han bl.a. gik Jens Andersen til hånd ved bådebyggeriet. Det var derfor ikke overraskende, at han kom i lære som bådebygger på Frederikssund Skibsværft. Han boede fortsat hos forældrene, da han som lærling selv skulle sørge for kost, logi og værktøj. Uge-

Færgevej 7. – Efter ombygning i 1980.
(Foto: Forfatteren, 1994)

lønnen for en lærling var dengang 10 kr. i det første år og det sidste 1 1/2 år 18 kr.

Kurt var under krigen aktiv i modstandsbevægelsen. En færing, ved navn à Grømma, der arbejdede på værftet, boede til leje i huset Skyllebakkegade 9. Her havde modstandsbevægelsen et våben- og sprængstoflager, der var stort nok til, at det kunne have sprunget hele Skyllebakken i luften, fortæller Kurt.

Året efter krigens afslutning blev Kurt gift med Inga, med hvem han havde været forlo-

Færgevej 9, 1994.
(Foto: Forfatteren)

vet i 6 år. Det var lidt af en tilfældighed, at de kom til at sætte bo i huset. De manglede en lejlighed, og da muligheden bød sig, blev det her, men de har boet der lige siden.

Kurt arbejdede fortsat på værftet og var bl.a. med til at bygge det store grønlandsskib C.G. Amdrup og vikingskibet Hugin.

Få har som Kurt og Inga kendskab til skyllebakkehusene og deres beboere. De har været meget glade for de næsten 50 år, de har boet her. Der er, siger de begge, et fint sammenhold og en stor hjælpsomhed mellem beboerne. De ville ikke have undværet det, men det er langt fra bare de pæne historier, de kan fortælle. På den ene side har de i mange år drømt om at gøre Skyllebakken smukkere, men det er kommunen snarere end beboerne, der har skylden for, at det er gået galt. De mange inddæmninger, kloak- og vejprojekter har gjort livet surt for beboerne. Værst var det, da DSB fik lov at fylde fjorden ud for Skyllebakken op med alskens affald. Det var papir og køkkenaffald, »der lugtede ad Helvede til, men vi var de små. Vi protesterede, men det hjalp intet. Nu kan Skyllebakken ikke bevares. Det er for sent. Det er ikke de samme huse mere.«

Efter Kurts mening er der i et af husene så lavt til loftet, at ingen moderne mennesker vil finde sig i at bo der. Det kan ikke sættes i stand.

»Byen har ikke hjulpet os noget, tværtimod pålagt os en masse. I siger, det er bevaringsværdigt. Vi må ikke noget – det er ikke rimeligt. Hvad vil I gøre ved det? Skyllebakken er ødelagt. Det er pip at gøre det bevaringsværdigt. Ganske vist kommer der en

masse mennesker, der vil se gaden, men kommunen har gjort alt, hvad den kunne, for at ødelægge den. Hvorfor skal vi have den grimme af alle lysmaster i hele byen her i Skyllebakken, som I så gerne vil vise frem? – Men trods alt dette, så har Skyllebakken betydet forfærdeligt meget for os. Nu skal vi bare bo her resten af vor tid. Jeg gider ikke gøre mere ved det her.«

Færgevej 11

Matr. 52. De to brødre, købmændene Meyer og Nathan Elsass, var ejere af huset, indtil Nathans svigersøn købmand Lauritz Hansen overtog deres omfattende forretning – og altså også denne ejendom. Det skete i 1934. De to brødre var blevet gamle. Meyer døde i 1935 og Nathan i 1940. De to brødre havde i årenes løb sat deres præg på Skyllebakken eller mere præcist arealet syd for Skyllebakken. Her havde de deres store tømmerplads med magasiner og skure. De blev revet ned lige efter krigen, da Lauritz Hansens forretning blev afviklet. Huset blev i 1946 overtaget af maskinforhandler Palle Hansen, Engbæk, der som den tidligere ejer brugte huset til udlejning. Der var 4 lejligheder.

Huset ændredes ikke meget i årenes løb. Det benyttedes af skiftende lejere gennem årene. I 1958 blev der indlagt toiletter. Palle Hansen solgte det til arbejdsmand Carl C. Larsen, der igen solgte til Anne Marie og Arild Kristoffersen i 1981. Indtil for få år siden var der to lejligheder i huset.

Færgevej 13

Matr. 53. Bådebygger Hans Larsen og sønnen Lauritz Larsen fortsatte bådebyggeriet, selv om brødrene Andersens skibsværft voksede. I november 1907 beretter den lokale avis Isefjords-Posten, at »i disse Dage udgaar den største Fiskeribaad, der endnu er bygget her i Byen fra Lauritz Larsens Skibsværft. Baaden, der er paa 18 Tons, skal benyttes til Helleflynder Fiskeri og gaar til Island. ... Fra samme Baadebyggeri er forøvrigt i det sidste Aar udgaet 10 Baade til Fiskeribrug samt en Del mindre til Lystfart.« (Isefjords-Posten 17/11 07) Foruden H. Larsen og Brd. Andersens værfter havde også Julius Poulsen sit bådebyggeri, der en tid lå ved Kalvøen. Efterhånden overtog Brd. Andersen dog det hele. Julius Poulsen blev ansat hos Brd. Andersen.

I 1908 overtog sønnen ejerskabet af huset. Hans Larsen døde i 1912 og konen året efter.

Gården til Færgevej 11.
(Foto: Forfatteren)

I 1921 blev huset købt af et ældre ægtepar, husejer Jens Carl Hansen og hustruen Dorthea, der flyttede hertil fra Gerlev-Draaby. Manden døde i 1926, men enken blev boende, idet hun dog lejede en del af huset ud. I 1933 boede her en enlig lejer, møllebygger Kristian Mørck, i huset – i alt 2 personer. Dorthea havde i 1929 ladet opføre et nyt grundmuret baghus i stedet for det gamle, der blev nedrevet. Tre år efter blev huset overtaget af tjener Svend Hjorth Olsen, der havde det helt frem til 1975. Herefter blev det overtaget af Britt og Anker Bromberg, der omkring 1992 solgte det til Bente og Svend Larsen.

Færgevej 15

Matr. 54. Fisker Hans Chr. Stæhr Hansen, der havde ejet huset siden 1886, boede her, indtil han døde i 1927, hvorefter huset blev købt af *fiskehandler Christen Frandsen Christensen*, der var gift med en tysk kone ved navn Jenny. I forbindelse med købet fik han også skøde på matr. 55b, hvorved han fik en mere brugbar have.

I 1941 fik fiskehandler Frandsen opført en kvist på huset og garage til fiskebilen. Frandsen Christensen døde i 1966. I 1976 solgte Anni Frederiksen til Elsebeth Hutter. I 1982 blev huset tilbygget i den ene ende med 22 m², så det samlede areal kom op på knapt 100 m². Efter ombygningen gav bevaringsudvalget huset et diplom for god bevaring.

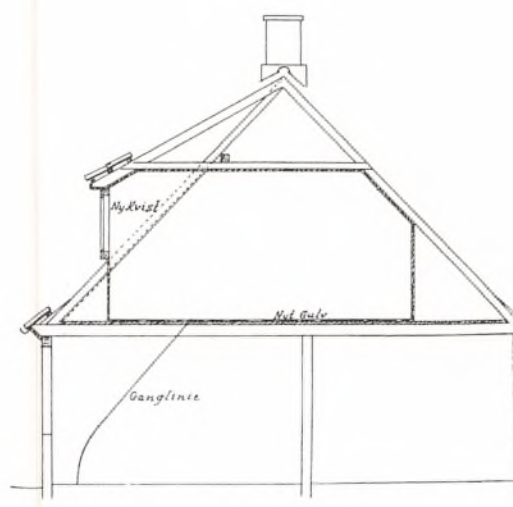
Færgevej 13, set fra Færgevej.
(Foto: Forfatteren)

Færgevej 15.
Påsætning af kvist, samt udførelse af trappe og værelse m.m., 1941.

*Hr Fiskehandler Frandsens Hus. Færgevej 15 Frederikssund
Påsætning af Kvist, samt Udførelse af Trappe og Værelse m.m.*

Facade

Snit

Til venstre:
Huset i 1917.
Bemærk den murede gavl.
(Amatørfoto/Museet Færgegaarden)

Til højre:
Huset i dag.
(Forfatterens foto)

Færgevej 17

Matr. 55. Murersvend Peter Mogensen, der i 1895 købte huset bl.a. til sønnen Olaf Peter Mogensen, døde i 1907, men først da moderen døde i 1912, fik sønnen skøde på huset. I 1928 blev matriklen delt i to, da Olaf Peter frasolgte en del af parcellen til fiskehandler Christen Frandsen Christensen (55b). I 1933 var baghuset udlejet til fisker Jørgen Andersen.

Fabrikant Louis Maag købte huset i 1944, og Olaf Peter flyttede fra Skillebakken. Bådebygger O. Brandt-Møller boede her i 1949, da han arbejdede på værftet. Han byggede til huset ud mod Færgevej, hvor han fik en ny opholdsstue samt WC med bad og en trappe, der førte op til loftet, hvor der blev indrettet et soveværelse.

I 1967 blev huset købt af Kirsten og Mogens Andersen.

Færgevej 19

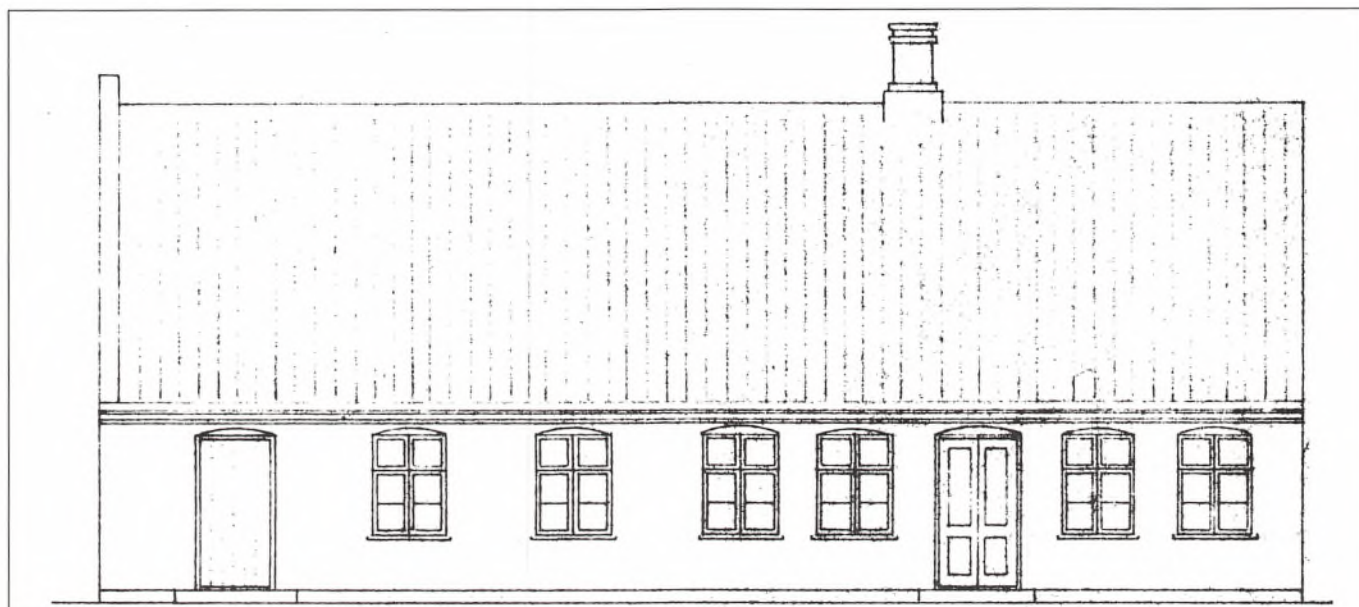
Matr. 56. Det gamle lodshus var indtil Hans Andersen død i 1916 beboet af ham og to af hans døtre, Christine og Anna Andersen, der begge var ugifte. I maj 1909 fejrede byen Hans Andersens 35 års jubilæum som lods. På Hotel Isefjord blev han ved en stor fest hyldet af byens borgere, og overlødsen, viceadmiral V. Hansen, overrakte ham sølvkorset for hans mangeårige indsats på fjorden.

Hans Andersen døde i 1916 og oplevede således at se sønnernes store succes med bådebyggeriet.

Døtrene arvede huset og blev boende her, så længe de levede. I 1932 blev huset købt af broderen, direktør Kristian Andersen.

Samme år blev huset ombygget ganske væsentligt – med tilbygning af kvist og indretning af bolig i den søndre ende samt på loftet 2 værelser og 2 WC'er. Der kom to

Færgevej 19.
Lods Hans Andersens hus
før ombygningen i 1932.

gode lejligheder ud af ombygningen. Huset var en tid udlejet til formanden på skibsværftet, Georg Christensen, og toldbetjent Emanuel Bruun Christensen. Kristian Andersen døde i 1943, og enken Emilie Andersen solgte huset til prokurist Gerda Andersen, der var ansat på skibsværftet. I 1954 købtes huset af snedker Oluf og Erna Boring, der selv flyttede ind i den ene lejlighed, mens den anden blev lejet af Heinrich Lorenz og hans hustru Elsa. Oluf døde i 1984, men Erna beholdt huset til 1992, hvorefter det blev købt af Steen Kristiansen og Ingelise Ovesen.

Skyllebakkegade 11 – »Thuehuset«

Matr. 57. I 1895 købtes huset af arbejdsmand Hans Peter Jensen. I 1901 boede arbejdsmand Lars Jensen til leje.

Arbejdsmand Hans P. Jensen ejede huset indtil 1935, da det blev købt af Kristian Andersen, der skulle bruge det i forbindelse med skibsværftet. I 1956 købte skibstømrer Leif Buch huset af familien Andersen. Fra 1968-1972 var det ejet af Niels Chr. Vinther, fra 1972-1987 sparekasseassistent Peter Kr. Thorn. Han solgte Thuehuset til John Olsen, der kun 2 år senere solgte til Kirsten Jensen.

Navnet Thuehuset er af en eller anden grund blevet fastholdt til vore dage.

Skyllebakkegade 9

Matr. 59. I 1901 boede murer Mads Ditlev Ludvig Frederiksens i huset. Han havde købt det i 1890. Da han døde i 1918, blev enken, Ellen Sophie (født 1844), boende. Hun solgte i 1930 til frk. Jensine Larsen, der var officer i Frelsens Hær. Denne fik indrettet den ene ende af tagetagen til et værelse med kvist ud mod fjorden. Den ene lejlighed blev lejet ud til skibsværftsfolk, men en tid også til medlemmer af Frelsens Hær. I begyndelsen af 1930'erne havde Christian Larsen en rulleforretning her i huset. Huset blev senere købt af kommunelærer Søren Chr. Hougaard, der i 1953 solgte huset til *mekaniker Emil Vinther* – som havde det indtil 1990, da det blev overtaget af Ole og Niels Chr. Vinther. Efter Emil Vinthers død blev huset solgt til Ellen og Per Hogsted.

*Tegning af Skyllebakkegade 9 fra 1931,
da Jensine Larsen fik påsat kvist.
Facade mod vandet.
(Byggesagsarkiv)*

Færgevej 19, set fra Færgevej. (Foto: Forfatteren, 1994)

Thuehuset. (Foto: Forfatteren, 1995)

Skyllebakkegade 9
set fra gaden.
(Foto: Forfatteren, 1994)

Skyllebakkegade 7

Matr. 60. Arbejdsmand Hans Larsen (ejer siden 1886), der i 1901 var arbejdsmand hos garver Werdelin, døde i 1907. Enken Ane Marie fik herefter arbejde hos gartner Carl V. Lange, der ejede det store staudegartneri ved Stat-i-vejs-huset over for sygehuset. Da hun døde i 1928, blev huset overtaget af frk. Margrethe Lynghøj, der vistnok også var »en frelserpige«.

Fra 1946 til 1950 var det ejet af frk. Anna Rasmussen, hvorefter Grethe og Einar Stage købte huset i 1950.

Skyllebakkegade 7.
(Foto: Forfatteren, 1994)

Skyllebakkegade 5

Matr. 61. I 1898 var huset beboet af arbejdsmand Hans Jensen. Det blev året efter overtaget af arbejdsmand Hans Peter Nielsen, der dog kun boede her i få år. Huset blev i 1912 købt af politibetjent N. Jensen, der allerede i 1914 solgte til fisker og mælkekusk H.P. Christiansen.

I 1942 solgte Margrethe Christiansen huset til sønnen Kaj Christiansen. Han var født på Lundevej, men da hans forældre døde – af den spanske syge – mens han kun var 4 år, flyttede Kaj til Skyllebakken, hvor hans adoptivforældre boede.

I 1979 blev Kaj og hans kone Magda interviewet af Frederiksborg Amts Avis om livet i skyllebakkehusene. Efter at have boet her 49 år af sit liv, må man sige, at Kaj var den rette beretter. De udtalte bl.a. følgende:

– Vi kunne ikke tænke os noget som helst andet sted at bo. Vores stuer er små, men hvad skulle vi med store. Det er menneskene, miljøet og freden, der fængsler og altid har fængslet. Så at sige rytmen i livet her, der ligger i blodet på én ...

– En meget stor charme ved gaden, har jeg følt, var de to ugentlige bønnemøder på det lille indhak, vi kalder vigepladsen, lige uden for vores have. Her mødtes hver onsdag og søndag de lokale Frelsens Hær-folk i uniform og kyse og det hele for at spille og synge og samle lidt penge ind. Det var meget, meget hyggeligt, siger Magda.

– Ja, siger Kaj. Han holder en lille pause og begynder så at snakke om, hvad det kostede at bo i deres knap 100 kvadratmeter store hus, hvor de selv har bygget badeværelse og et par rum til. Vi maler og pudser selv husene hvert forår. Det kræver en del at holde sådan noget gammelt noget ved lige, men nu er det da vurderet til 180.000 kr. – og vi kan få 350.000 kr. for det. Da jeg overtog det, gav jeg 4000 kr. Vi sidder billigt. Udgifterne til varme, vand og lys osv. er ca. 6000 kr. om året, plus 550 kr. hver termin. Det sidste skyldes de gamle, langfristede lån, vi har.

– De fleste i kvarteret nærer en lignende kærlighed til vandet og fjorden, også fordi de næsten alle er efterkommere af tidligere beboere. Der er nemlig ingen, der sælger. De er glade for at bo her, og husene kommer først i andre hænder, når ejerne dør.

– Skyllebakkegade er den mest fredfyldte plet i Frederikssund. Der er ikke meget larm, der kommer ind bag vore tykke vægge.

– Jeg vil gerne sige, at vi tager afstand fra al den kræven ind og utilfredshed. Der er så megen lykke i verden. Det er, som om folk er kommet meget langt væk fra de ægte værdier

Skyllebakkegade 3.
(Foto: Studio B, 1981)

i deres ønske om mere og mere. Og langt væk fra hyggen. Vi er inderligt tilfredse, når vi bare har den, siger Magda.

Skyllebakkegade 3 Borgerstiftelsens hus

Matr. 62. I 1921 boede der her tre enker, en enkemand og et ægtepar, hvor manden var fisker. 12 år senere var der stadig fire lejligheder. I en af dem boede en enke Dorthea Larsen. Hun fik arbejde som lygtetænderske til de tilbageværende gaslygter. Hun var byens sidste af sin slags i Frederikssund, da den sidste gaslampe blev slukket i 1938. Kurt Jensen købte huset i 1950 af Borgerstiftelsen, men flyttede aldrig herind selv. Han solgte huset til Einar Hansen (Dibber) i 1959. I 1963 opførte denne en ny værkstedsbygning.

I 1976 købtes huset af Flemming og Birthe Nyquist Hansen. De indrettede loftet til nye værelser og fik opført to nye tagkviste.

Skyllebakkegade 1

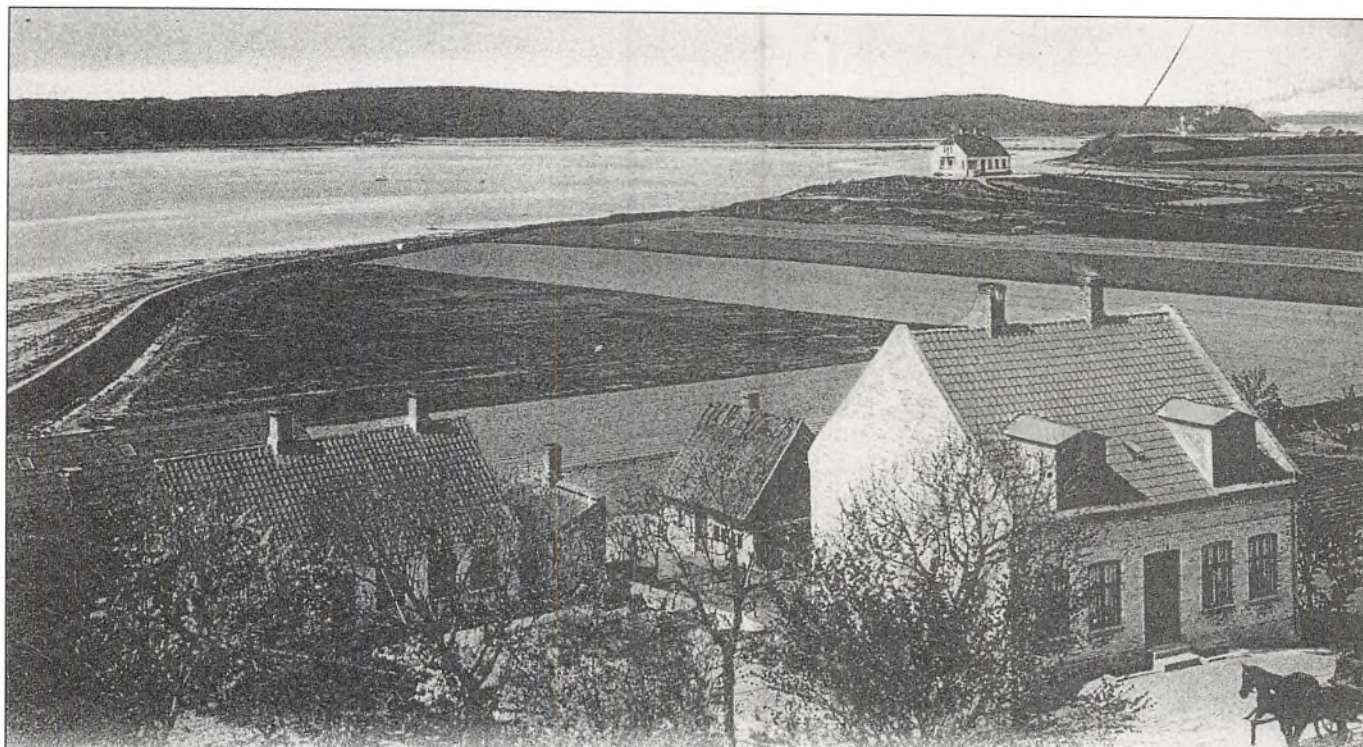
Matr. 63. Maler Lauritz Jensen udnyttede i 1908 loftet til et nyt værelse og lavede kvist. Her boede han med konen Katrine og datteren Marie (18 år i 1900).

Da maler Jensen døde i 1935, blev huset solgt til *blikkenslager Carl Christensen*, der året efter opførte et nyt baghus, indrettet til værelse, WC og brændselsrum. Huset blev senere solgt til fisker Hans Jørgensen. I 1965 solgte Dorthea J.M. Jørgensen til *malersvend Arne og Ruth Hutters*.

Skyllebakkegade 1.
(Foto: Forfatteren, 1994)

Norden for Skyllebakken

Færgevej 21

Matr. 182 (17d). Grunden, matr. 17d med det gamle vængehus var indtil 1895 én grund ejet af *arbejdsmand Jens Larsen*. Han havde købt grund og hus i 1887. Jens Larsen døde i 1895.

Fisker Anders Peter Andersen, der i 1875 var blevet gift med Josefine Karoline, født Larsen, byggede i 1899 et nyt hus ved siden af det gamle vængehus. I 1911 havde de tre børn. Anders og sønnen Richard (født 1896) var blandt de få, der førte fiskertraditionerne videre i Frederikssund.

Huset blev i 1913 solgt til postbud Laurits Hansen. I 1921 boede der to familier, i alt 7 personer. I 1938 skete der et ejerskifte til arbejdsmand Niels Larsen, der i 1943 solgte til A/S Frederikssund Skibsværft, der byggede huset om, hvorved der blev nedlagt en lejlighed. I 1973 blev huset overtaget af Elna og Henry Buch, der solgte det i 1987 til Ib Mangor, der ombyggede og moderniserede huset på en ret bombastisk måde. I dag ejes huset af Marianne Larsen og Erik Petersen.

*Færgevej 21, matr. 182, set fra Skyllebakkegade.
Tegning fra malerbog 1975.
(Forlaget Thorsgaard)*

Færgevej 23

Matr. 183 (17d/17g). Jens Larsens enke og en del af børnene blev boende efter hans død, og da moderen døde i 1901, fik sønnen fisker *Anders Martin Larsen* skøde på ejendommen, og to år efter opførte han en ny beboelsesbygning, der lå helt ud til Færgevej. Endnu i 1904 lå det gamle vængehus på

*Udsigt mod nordvest med Anders Martin Larsens nyopførte hus mod Færgevej. Bemærk det lille hus midt i billedet. Det er det gamle vængehus, opført omkring 1730. Huset blev nedrevet kort efter 1904, hvor dette billede blev taget.
(Foto: Johannes Hansen)*

Færgevej 23, matr. 183.
(Foto: Forfatteren, 1994)

denne grund. Det har vi bevaret på foto – omend fra en lidt skæv vinkel. Det gamle hus ser ud til i det ydre at have stået uforandret, men kort efter 1904 må det være revet ned.

I 1933 boede foruden ejeren tre enlige, en enke, en fraskilt og en ungarl i de fire lejligheder, der var indrettet i huset. I dag er huset udstykket i ejerlejligheder.

Færgevej 18-20

Matr. 191 (17b) & 192 (17a). I 1901 ejedes huset på matr. 191 af murer Peter Mogensen (opr. svensker med navnet Månson), der havde fået skøde herpå i 1882. Murer Mogensens arvinger solgte i 1912 huset til skibstømrer Carl J. Hansen, der i 1923 solgte videre til *blikkenslager Oluf Christensen*, der året efter også købte matr. 192, hvorved der blev lidt samling på huset.

Oluf Christensen døde i 1954, hvorefter enken Ingeborg Christensen overtog matr. 192, mens datteren Ellen Wallentin Hansen, Ærøskøbing, fik det andet. Fru Ingeborg Christensen boede selv i sit hus, mens det øvrige var udlejet. Der var tre lejligheder, hvoraf mekaniker Ove D. Jensen boede i den ene fra 1955 til 1957 og kranfører Robert Hørnin i den anden fra 1949 til 1957.

Matr. 192/17a blev købt af murer *Peter Frederiksen* i 1890. Han var ungarl hele livet. I alle årene havde han flere lejere boende, bl.a. naboens søn Olaf Peter Mogensens.

Begge huse blev eksproprieret og nedrevet i 1957, da der skulle gøres plads til udvidelsen af Færgevej. I dag udgør den tiloversblevne grund et lille grønt anlæg.

Færgevej 27

Matr. 184b (17e). I 1887 købte landpost N.P. Olsen, der tidligere havde boet til leje i smedehuset, en byggegrund af gårdejer Th. Werdelin på den anden side af vejen. Her opførte han et beskedent hus, der lå med facaden helt ud til Færgevej. N.P. Olsen havde i 1888 otte hjemmeboende børn. Han døde i 1910 og hans enke solgte huset til brødrene Andersen, der ombyggede det. Huset blev herved stærkt forandret, da det fik en moderne frontispice og en veranda mod syd – altså en ændring til en tidstypisk villa. Hertil flyttede bådebygger Jens Andersen, der i 1912 blev enejer af huset. Brødrene Andersens hensigt med købet af denne grund var også at skaffe bedre tilkørselsforhold til deres værft. Jens Andersen boede her endnu i 1933.

Færgevej 27, matr. 184b.
Tegning af huset efter ombygning 1911.

Færgevej 29

Matr. 185 (17f). Fisker Carl Oluf Hansen Stæhr købte også en grund af Th. Werdelin. Der var tilsyneladende ikke længere plads i skyllebakkehusene, hvorfor børnene måtte udvide bebyggelsen mod nord, hvis de stadig ønskede at bo tæt ved vandet og familien. Grunden blev købt i 1889. Han byggede selv huset, da han havde besluttet sig for ægteskab. Det var et lille hus, der lå noget tilbage trukket på grunden. Han var gift med Olga Theresia. Den gamle fisker druknede ud for Jægerspris sammen med sønnen Holger i 1916. Huset blev overtaget af sønnen Carl Peter Oluf Stæhr Hansen, der i 1914 var blevet gift med Anne Hansine Hansen (1890-1987). Carl Oluf blev i 1931 udnævnt til lods. I 1933 boede lodsens her med konen og deres 6 børn.

Lodsens søn, Oluf Stæhr fortalte i 1988 om, hvordan han, da han forlod skolen i 1932 måtte hjælpe faderen i dennes arbejde. Beskrivelsen dækker helt sikkert også de mange andre lods sønner, som vi har hørt om tidligere: »Arbejdet bestod hovedsagelig i at passe afmærkningen fra Frederikssund til Roskilde. Der var ca. 85 ege- og askepæle, som far købte i skoven af skovfoged Petersen,

*Lods Carl Oluf Stæhr ved roret.
(Foto: Frederiksborg Amt Avis)*

*Carl Oluf Stæhrs sønner
Carl og Oluf i haven omkring 1921.
(Foto: ?/privateje)*

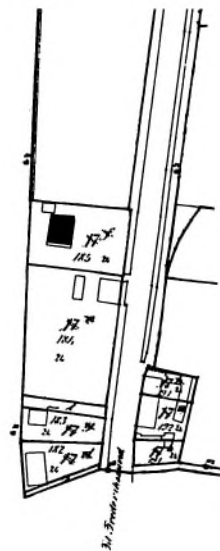

som kørte dem hjem på sit hestekøretøj. Jeg skulle så skrælle barken af, fjerne knasterne og hugge dem spidse. Derefter var vi i skoven efter birkeris- og halmkoste. Disse blev så sat ud inden den 1. april, da isen som regel havde fjernet mange af de gamle koste i vinterens løb. De nye koste blev lagt i lodsjollen, som var en åben båd, hvor jeg gerne frøs. Men far frøs aldrig. Han masede med at sætte pæle ned, medens jeg skulle holde båden nøjagtigt på plads, så kosten stod rigtig. Det var meget vanskeligt, når strømmen løb, og det blæste en del, og fars tålmodighed var ret begrænset. Derudover var mit arbejde at sætte far ombord i skibe, som skulle have lods til Roskilde. Dybden i renden var 2,9 meter, og skibene lå som regel 2,7-2,8 i vandet. Var det mere, måtte de vente på højvande. Var de lastet med træ, blev de lettet ved at læsse en del træ af i et andet skib. Det kunne der gå flere dage med, men dengang havde de jo ikke så travlt som i dag.» (Jul i Frederikssund 1988)

Fra ca. 1945-51 var Oluf Stæhr hjælpe-lods for faderen. De havde patent på lodsning fra Frederikssund til Roskilde, men tog også tønnen den modsatte vej, når de andre lodser var optaget.

Den gamle lods døde i 1982, men enken blev boende i huset nogle år derefter.

*Skibsværftet med Skyllebakken 1981.
(Foto: Svend Thygesen)*

Matrikelkort 1901

Husene, der lå »i vejen«

Rasmus Lange havde kaldt sine små udlejningshuse for Stat-i-vejen. Navnet var beslægtet med Bie-lidt, som han kaldte sit krohus ved færgen. Det skal ikke forstås som noget negativt, som »i vejen«, men som »ved vejen«. Efter at have undersøgt stedets historie kunne man – i hvert fald i dette århundrede – få det indtryk, at husene har ligget »i vejen« – nemlig for »udviklingen«. Skyllebakken er blevet klemmt. På den østlige side er bebyggelsen blevet presset af stadige vejudvidelser, men også fra søsiden har opfyldninger og erhvervsbyggeri – først værftets store marketenderi, siden Winther og Heide – ført til et pres.

Desværre er der ikke den store interesse for byfornyelse, der respekterer købstadsmiljøet. Skyllebakken var oprindeligt ikke en del af købstadsmiljøet, men blev det, da bygningskravene blev skærpet efter indlemmelse i Frederikssund i slutningen af forrige århundrede.

Der er ingen tvivl om, at der mindst skal være to parter om at gennemføre en byfornyelse, nemlig ejer og kommune. Og når begge parter fattes penge, har vi naturligvis et problem. Nogle danske købstæder har i lange perioder været så fattige, at de gamle huse har fået lov til at stå, så man i dag gen-

nem byfornyelse og bybevaring har kunnet skabe beundringsværdige bymiljøer, som folk fra nær og fjern kommer for at opleve.

Frederikssund har aldrig været en særlig rig by. Man har haft til dagen, vejen og lidt til, men så heller ikke mere. De dyre arkitekttegnede pragtbygninger findes der kun få af. Men byen har heller ikke været så fattig, at der ikke har været råd til at ødelægge temmelig mange gode og egentlig bevaringsværdige bygninger. Nu nytter det ikke at græde over de huse, der forlængst er revet ned. I stedet bør vi være opmærksomme på det, vi har tilbage. Der er nok at tage fat på.

Om Skyllebakken på længere sigt vil kunne bevares er endnu et ubesvaret spørgsmål. Lokalplanens bevaringsbestemmelser giver i en vis udstrækning en sikkerhed, men det er ikke nok. Beboerne skal også have forståelse og interesse herfor. Kommunen bør snarest renovere Skyllebakkegade med nye gadelamper og en ny belægning på gaden.

Skyllebakken har det på samme måde som Frederikssunds hovedgade: Havnegade, Østergade og Jernbanegade. Husene er kun i få tilfælde noget i sig selv, men helheden skaber det præg, som vi sætter pris på. Det er muligt ved omtanke at rette op på det tabte og skabe en helhed, der er værdifuld.

*Fiskehandler Bendtsen gør forretninger med to skyllebakkeboere.
(Foto: Henning Hansen)*

Kilder

A. Litteratur

- Banning, Knud: Forsamlinger og mormoner. Kbh. 1960.
Christoffersen, Knud B.: Købstaden Frederikssunds historie 1801-1970.
Bd. 1-2. Frederikssund 1986-93.
Colding, T.A.: Legatfamilien Lange. Kbh. 1926.
Harfot, Elo, m.fl. (red.): Ting og sager fra Færgegaarden 1984-94.
Færgegaarden 1994.
Lütken, André: Opfindelsernes Bog. Kbh. 1880.
Lütken, André & Helge Holst: Opfindelsernes Bog. Kbh. 1913
Madsen, Vera: En »museumsby« i Frederikssund. Jul i Nordsjælland. 1945.
Munk, Holger: Færgegaarden gennem fire hundrede Aar. Kbh. 1962.
Strubberg, A.C.: Dansk Fiskeristat, II. Kbh. 1936.
Sundbo, Arne: Frederikssunds og Købstaden Slangerups Historie.
Bd. 1-2. 1931-37.

B. Arkivalier

- Lodsarkiver (LA)
Lodsrolle for Sjællands Distrikt
Sognekaldsarkiver (LA)
Kirkebøger
Rigsarkivet
Folketællinger
Bilag til Jordebogsregnskaber, Frederiksborg Rytterdistrikt
Frederikssund kommunearkiv (LA)
Byrådets forhandlingsprotokoller
Byrådsager
Sekretariatssager
Mandtalslister
Brandforsikringsprotokol 1872-1876
Frederikssund tekniske forvaltning
Byggesagsarkiv
Bygningskommissionens forhandlingsprotokoller
Frederikssund byfogedarkiv (Retsbetjentarkiv) (LA)
Realregistre
Skøde- og panteprotokol for Slangerup og Frederikssund
Skifteprotokoller
Justitsprotokoller
Hillerød (Frederiksborg birk) byfoged (Retsbetjentarkiv) (LA)
Skøde- og panteprotokoller
Skifteprotokoller
Slangerup byfogedarkiv (Retsbetjentarkiv) (LA)
Skøde- og panteprotokoller
Skifteprotokoller
Slangerup-Frederikssund Rådstuearkiv (LA)
Rådstueprotokol
Borgerrepræsentationens forhandlingsprotokol
Fattigvæsenets forhandlingsprotokoller fra Udesundby og
Frederikssund
Brandforsikringsarkivalier
Taksationsprotokoller 1841-1853
Rentekammeret. Danske afdeling (RA)
Rytterdistrikternes renteskriverkontor
Journalsager
Kgl. resolutioner og reskripter
Rentekammerbreve
Generaltoldkammeret
Konsumtionskontorets journaler
Gl. Frederiksborg og Kronborg Amter
Indkomne breve
Fæstebreve
Landvæsenkommissionen. Landvæsenbreve
Frederiksborg Amtsstuearkiv (LA)
Fæsteprotokoller
Frederiksborg Rytterdistrikt
Sjællands Stiftamt (LA)
Indkomne sager vedr. Slangerup
Frederikssund lokalhistoriske Arkiv (Frederikssund Bibliotek)
Billedarkiv
Folketællingslister
Kirkebøger
Udsiftningspapirer
Isefjords-Posten (avis) Forkortet IP.
Egns museet Færgegaarden
Billedsamling

De første huse i Skyllebakken blev bygget omkring 1730, da en foretagsom købmand ville skaffe husly til den lille købstads tjenestefolk. Uden tjenestefolk kunne byen ikke udvikle sig. Muligvis har han også set hen til en lille ekstra indtjening.

På den måde opstod et lille arbejderkvarter, hvor beboerne, foruden det at tjene købstadsfolket, også havde bibeskæftigelser. De blev i en del tilfælde selvstændige erhvervsdrivende.

Stedet blev på den måde befolket med fiskere, lodser, garvere og bådebyggere.

I dag udgør Skyllebakken et bevaringsværdigt bymiljø, selv om der kun er få bevaringsværdige huse. Helheden er dog både karakteristisk og spændende. Det er et sårbart miljø, som det gælder om at passe på.

Denne bog er skrevet for at gøre opmærksom på bebyggelsens særlige værdier, som der bør værnes om.

